

Lik og del?

En kritisk diskursanalyse av Sylvi Listhaugs
bruk av religion og verdier i innvandringspolitisk
argumentasjon på Facebook

Thea Lien

Veileder

Professor Sturla Johan Stålsett

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,
AVH5035: Masteroppgave i Religion, Society and Global Issues (60 ECTS), vår 2020

Antall ord: 41816

Forord

Å skrive denne oppgaven har vært både spennende, utfordrende, lærerikt og ikke minst tidkrevende. Og nå er tiden omsider kommet. Å få lov til å fordype meg i et tema som i så stor grad interesserer og engasjerer meg har vært et stort privilegium, og jeg er takknemlig for alt denne prosessen har lært meg. Jeg hadde ikke klart det uten et knippe gode mennesker rundt meg, og i den sammenheng er det noen som fortjener en ekstra stor takk.

Først og fremst, tusen takk til min veileder Sturla som har bistått med motivasjon, faglig utfordring og kloke råd. Jeg har satt stor pris på din tid og dine innspill. Uten din veiledning ville denne prosessen i vesentlig større grad vært preget av forvirring og fortvilelse.

Takk også til Menighetsfakultetet, til alle inspirerende og engasjerende forelesere og ansatte, og til alle medelever. Som student har jeg følt meg respektert og ivaretatt.

Takk til familie, venner og kjæreste for uvurderlig støtte. Gjennom hele prosessen har dere motivert meg med oppløftene ord og omsorg. Jeg ser så opp hver og en av dere, og dere fortsetter å motivere meg simpelthen ved å være de personene dere er.

En ekstra stor takk til foreldrene mine. Jeg er utrolig takknemlig for vissheten om at dere alltid er der for meg uansett hva det måtte være. Den omsorgen og kjærligheten dere alltid gir meg har gjort livet som student enklere.

Oslo, våren 2020.

Sammendrag

Er norske verdier truet av innvandring? I den norske innvandringsdebatten finnes det stemmer som lenge har argumentert på en måte som vil kunne gi dette spørsmålet det enkle svaret «ja». En av de tydeligste stemmene i norsk innvandringsdebatt er Fremskrittspartiets Sylvi Listhaug, som i sin innvandringspolitiske argumentasjon fremhever at de ‘norske verdiene’ er under press som følge av innvandring. Dette er i tråd med en rådende tanke i en rekke høyrepopulistiske partier i Europa, som hevder at den nasjonale identiteten trues av noe ‘fremmed’. Et utbredt fellestrekk blant høyrepopulistene er at det ‘fremmede’ primært anses som islam og muslimer, noe som kommer til uttrykk også i Listhaugs argumentasjon.

I denne oppgaven har jeg ønsket å se nærmere på bruken av ‘religion’ og ‘verdier’ i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon. Ved bruk av kritisk diskursanalyse har jeg analysert innlegg publisert på Listhaugs offentlige Facebook-profil i perioden 2016-2018, samt boken *Der andre tier* (2018) skrevet av Listhaug i samarbeid med Lars Akerhaug. Jeg har jobbet ut ifra følgende problemstilling: *Hvilken rolle og betydning har ‘religion’ og ‘verdier’ i politikeren Sylvi Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon?*

Analysens funn har videre blitt drøftet i lys av den kritiske diskursanalysens teoretiske premisser, samt teorier om høyrepopulisme og islamofobi. Oppgavens hovedfunn er at Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon, slik den gis uttrykk for på Facebook, reproducerer en representasjon hvor muslimers verdier truer de ‘norske verdiene’ og den norske identiteten. Religion fungerer som en identitetsmarkør; kristendommen blir i innleggene brukt som et retorisk verktøy for å markere avstand både mot innvandring og islam. Verdier blir på sin side vagt definert, med unntak av ulike fortegn som ‘våre’, ‘felles’, ‘norske’ og ‘kristne’. Der det er snakk om gode verdier, er det i kontekst av hva som omtales som norsk, naturlig og ønskelig. På den andre siden blir tilstedeværelsen av dårlige og uforenelige verdier relatert til innvandring og islam. Innleggene gir uttrykk for at man kan tilegne seg fullstendig kunnskap om et menneskets verdier basert kun på dets religiøse tilhørighet, og som leser får man inntrykk av at Listhaug innehar en slik form for sannhet om innvandrere og muslimer som andre politikere ikke har, eller velger å ikke formidle, til resten av den norske befolkningen.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	iv
Innholdsfortegnelse	vi
1. INNLEDNING	1
1.1 Lik og del.....	1
1.2 Presentasjon av problemstilling.....	3
1.3 Valg av materiale.....	4
1.4 Valg av metode.....	5
1.5 Valg av teori	6
1.6 Forskningskontekst.....	7
2. BAKGRUNN	9
2.1 Verdidebatt	9
2.2 Religiøs retorikk og høyrepopulisme	12
2.3 Islam i det norske samfunnet.....	15
2.4 Det multikulturelle samfunnet som mål: Norsk identitet opphører?	17
2.5 Uttrykk for islamofobiske holdninger i kommentarfelt	19
2.6 Kapitteloppsummering	21
3. TEORETISKE PERSPEKTIVER.....	22
3.1 Hva er populisme?.....	22
3.2 Høyrepopulismens retoriske kjennetegn	25
3.2.1 Anti-elite, anti-pluralisme og anti-islam	26
3.2.2 Kristendom som identitetsmarkør og motvekt til islam	27
3.3 Islamofobi.....	29
3.3.1 Begrepet islamofobi	29
3.3.2 Islamofobi som kulturell rasisme	31

3.3.3 Eurabia-teorien	33
3.4 Kapitteloppsummering	34
4. DISKURSANALYSE SOM TEORI.....	36
4.1 Sosialkonstruktivismen	36
4.2 Diskursbegrepet.....	37
4.3 Makt og hegemoni.....	38
4.4 Kritisk diskursanalyse	39
4.5 Kapitteloppsummering	41
5. DISKURSANALYSE SOM METODE.....	42
5.1 Valg og avgrensning av materiale	43
5.1.1 Søkeprosess	44
5.2 Analytiske verktøy	45
5.2.1 Forankringspunkter og kollokasjoner.....	45
5.2.2 Intertekstualitet.....	46
5.2.3 Antagelser.....	47
5.2.4 Modalitet	47
5.3 Forskningskvalitet	48
5.3.1 Etske hensyn og vurderinger	48
5.3.2 utfordringer ved tekstanalyse	49
5.3.3 Reliabilitet og validitet	50
5.3.4 Refleksjon rundt metodiske valg	51
5.4 Kapitteloppsummering	53
6. DISKURSANALYSE DEL I	54
Etablering av diskurs, forankringspunkter og kollokasjoner.....	54
6.1 Sammendrag av materialet	54
6.2 Innvandringsdiskurs	56
6.3 Forankringspunkter og kollokasjoner.....	57

6.3.1 Eliten	57
6.3.2 Islam	66
6.3.3 Kristendom	74
6.4 Kapitteloppsummering	79
7. DISKURSANALYSE DEL II.....	80
Modalitet, antagelser og intertekstualitet	80
7.1 Modalitet	80
7.2 Antagelser.....	82
7.3 Intertekstualitet	84
7.4 Kapitteloppsummering	87
8. DRØFTING.....	89
8.1 Produksjon og reproduksjon av maktrelasjoner	89
Diskursiv treghet og flerstemmig monologisering.....	91
8.2 Trekk av høyrepopulistisk retorikk	92
8.2.1 Tilstedeværelsen av ‘folk’ og ‘elite’	92
8.2.2 Anti-islam – en ytterligere ‘de andre’	94
8.3 Religiøs tilhørighet som identitetsmarkør	95
8.4 Legitim kritikk eller islamofobiske ytringer?.....	97
8.4.1 Muslimske kultur i fokus	99
8.4.2 Fryktbasert argumentasjon	100
9. KONKLUSJON.....	102
Religion som identitetsmarkør og menneskets uforanderlige verdier	104
Litteratur	108
Facebook-innlegg	116
Vedlegg	119
Vedlegg 1, Godkjenning fra NSD	119

1. INNLEDNING

I dette kapitlet vil jeg kort gjøre rede for oppgavens tema, problemstilling og forskningsspørsmål, samt valg av materiale, metode og teori. Avslutningsvis vil kapitlet ta for seg oppgavens forskningskontekst.

1.1 Lik og del

«Jeg mener de som kommer til Norge må tilpasse seg samfunnet vårt. Her spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt. Man må innrette seg etter de verdier, lover og regler som er i Norge når man kommer hit. Lik og del!» (Listhaug, 18.10.16)

Teksten ovenfor står skrevet i et innlegg publisert på tidligere innvandrings- og integreringsminister, og nåværende stortingsrepresentant og 1. nestleder i Fremskrittspartiet. Sylvi Listhaug sin offentlige Facebook-profil, og er en av mange innlegg hvor Listhaug adresserer innvandring og verdier. Da Listhaug i 2015 ble innvandrings- og integreringsminister opprettet hun en Facebook-profil for å kunne få ut sitt politiske budskap og ha en mer direkte kommunikasjon med velgerne gjennom sosiale medier (Listhaug, 2018, s. 99). I løpet av de årene profilen har eksistert, har den fått over 168 000 følgere. Innleggene hun publiserer blir likt, kommentert og delt av mange, i tillegg til at de gjerne setter dagsorden i de mer tradisjonelle mediene. Oppmerksomheten Listhaug har fått av mediene har ført til at hun er en politiker de fleste nordmenn kjenner til, eller mener noe om. De som støtter henne, applauderer hennes evne til å snakke direkte og uredd, og for å være en handlekraftig politiker som lytter til, og snakker på vegne av, folket. De som kritiserer henne hevder blant annet at hennes måte å ordlegge seg på fører til fremmedfrykt og splittelse, og enkelte har trukket koblinger mellom hennes politiske argumentasjon og høyrepopulistisk retorikk (Hareide, 2018, Jagland, 2017, Simonnes, 2019, Aalborg, 2019).

Til tross for at hennes meningsfeller og støttespillere anser Listhaug som en tydelig og klar politisk stemme, er ikke den direkte talemåten nødvendigvis synonymt med et enstydig budskap. I eksempelet ovenfor skriver Listhaug at det må stilles krav til de som kommer til Norge, og man skjønner dermed at innlegget handler om innvandring. Islam nevnes ikke eksplisitt, men med viten om at muslimer gjerne ikke spiser svin eller drikker alkohol er det naturlig å anta at hun snakker om innvandrere med muslimsk bakgrunn. At 'vi' viser ansiktet vårt kan således tolkes som motstand mot, og kritikk av, de muslimske plaggene burka og nikab. Videre legger innlegget opp til at de aller fleste nordmenn spiser svin og drikker alkohol, selv

om dette ikke er en selvfølge. Dersom dette kjennetegner den typiske nordmann, faller vegetarianere og avholdsmennesker utenfor det «vi»-et Listhaug henvender seg til. Innlegget gir også uttrykk for en forståelse om at de som kommer til Norge, ikke klarer eller ønsker å tilpasse seg det norske samfunnet eller de verdiene det er bygd på. Hva disse verdiene er blir ikke videre definert. På bakgrunn av dette kan man anta at innlegget baserer seg på et bestemt perspektiv på den verdenen vi lever i; norske lover, regler og verdier er under press som følge av muslimske innvandrere som ankommer landet vårt, og videre at disse innvandrerne ikke er i stand til å tilpasse seg det norske samfunnet. Situasjonen fremstilles som høyst reell, og ved å foreta en rask titt i kommentarfeltene kan man se at mange deler dette perspektivet.

Språk og virkelighet er to størrelser som er tett sammenvevd og påvirker hverandre gjensidig. Dersom en topp-politiker stadig gjentar at muslimsk innvandring er en trussel mot norske verdier, er vedkommende med på å bygge opp en virkelighet der muslimsk innvandring *er* truende. I Listhaugs innvandringsdiskurs blir kulturelle forskjeller og religiøs argumentasjon brukt for å markere avstand til islam. 'Det norske' settes opp mot 'det muslimske', og islam blir implisitt og eksplisitt omtalt som en uønsket motsetning til det 'norske'. En gjentagende politisk argumentasjon som understreker og fremhever dette perspektivet, kan bidra til å konstruere, reprodusere eller forsterke en virkelighetsoppfatning hvor islam og muslimsk innvandring primært er et faretruende problem.

Listhaugs måte å ordlegge seg på har ført til en rekke politiske feider i norsk politikk. Det tydeligste eksempelet på dette er da Listhaug i mars 2018 gikk ut av regjering grunnet et mistillitsforslag som kom i kjølvannet av et Facebook-innlegg. Det skjebnesvangre innlegget ble publisert etter at et forslag om å kunne frata passet fra fremmedkrigere uten domstolsbehandling ble nedstemt i Stortinget. I innlegget skrev Listhaug at Arbeiderpartiet prioriterte terroristenes rettigheter fremfor nasjonens sikkerhet. Vedlagt var et bilde av soldater fra den somaliske Al-Shabaab-militsen ledsaget av teksten «Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet» (Svaar, 2018). Mange reagerte på både tekst og bildebruk, og innlegget skapte enorm mediestorm. En rekke mennesker reagerte sterkt på at akkurat Arbeiderpartiet ble utpekt som terrorist-sympatisør, og flere spekulerte i at innlegget ble publisert samme dag som Erik Poppes film om Utøya hadde premiere.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Jeg har lenge vært opptatt av relasjonen mellom religion og politikk, og de siste årene har jeg fått en økt interesse for hvordan politikere, samfunnsdebattanter og den generelle befolkningen ordlegger seg i debatten om innvandring. Under valgkampen i 2017 sto særlig ‘norske verdier’ i sentrum av innvandringsdebatten og det dreiet seg både om hva disse verdiene innebar, hvorvidt de var truet, og hva eller hvem som utgjorde den eventuelle trusselen. Dette er fortsatt en aktuell tematikk, og i Listhaugs argumentasjon fremstår svarene relativt enkle: ‘norske verdier’ er under press som følge av ikke-vestlig innvandrere, primært muslimer, og deres verdier, holdninger og kulturelle praksiser som er uforenelig med ‘norske verdier’. På bakgrunn av dette argumenteres det for en restriktiv innvandringspolitikk.

Jeg har derfor ønsket å se nærmere på bruken av religion og verdier i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon. Målet har vært å undersøke hvilken rolle ordene spiller, og hvilken betydning de blir ilagt. For å undersøke dette har jeg gjennomført en kritisk diskursanalyse av relevante innlegg publisert på Sylvi Listhaugs offisielle Facebook-profil, samt boken *Der andre tier* (2018) skrevet av Listhaug selv i samarbeid med Lars Akerhaug. Jeg har jobbet ut ifra følgende problemstilling:

Hvilken rolle og betydning har ‘religion’ og ‘verdier’ i Sylvi Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon?

Videre har jeg stilt følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke representasjoner kan de utvalgte tekstene om ‘religion’ og ‘verdier’ sies å produsere og/eller reprodusere?

Med ‘representasjoner’ menes det som i kritisk diskursanalyse omtales som ‘ideologi’: representasjoner av verden som bidrar til å etablere eller opprettholde maktforhold, dominans og utnyttelse (Fairclough, 2003, s. 218). I undersøkelsen av tekstens representasjoner leter man etter steder der forfatteren gir uttrykk for et bestemt perspektiv på verden som virker inn på eller etablerer maktforhold. Man kan også anse representasjoner som betydningskonstruksjoner som bidrar til å produsere, reprodusere eller transformere dominansrelasjoner (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 86). Vi vil komme tilbake til representasjoner, ideologi og maktforhold i kapittel 4 hvor vi tar for oss diskursanalyse som teori.

2. I hvilken grad og på hvilke måter kan Sylvi Listhaugs bruk av 'religion' og 'verdier' sies å være uttrykk for høyrepopulisme og/eller islamofobi?

Dette forskningsspørsmålet er relevant både på grunn av koblingene som er blitt gjort mellom Listhaugs retorikk og høyrepopulistisk retorikk, og fordi det blant høyrepopulistiske partier i Europa gjerne er høy bruk av religiøs retorikk hvor det råder en oppfatning om at det kristne Europa trues av islam. 'Det kristne Europa' rommer i dette narrative både identitet, ønskede verdier, kulturer og tradisjoner - noe som angivelig trues av islam, muslimske verdier, kulturer og tradisjoner. På bakgrunn av Listhaugs særlige fokus på islam som en kilde til problematikk og utfordringer, er det også relevant å drøfte tekstene i lys av teorier om islamofobi. Også i islamofobi råder det en idé om at muslimer er forankret i et enhetlig kultur- og verdifellesskap som er uforenelig med 'det kristne' og dets innhold. Både i høyrepopulistisk diskurs og islamofobisk diskurs er religion en vesentlig størrelse.

Hensikten er verken å analysere eller kritisere Listhaug som privatperson, og det er viktig at dette tydeliggjøres før videre lesning. Jeg ønsker også å understreke at jeg er klar over at innvandringspolitikken er et svært nyansert politisk felt med mange stemmer, og at Listhaug naturligvis ikke representerer hele innvandringsdiskursen. Min motivasjon for denne oppgaven bunner i en interesse for hvordan språket former og påvirker mitt og andres perspektiv på våre omstendigheter og på verden vi lever i – og som politiker har man i stor grad makt til å påvirke og forme den generelle oppfatningen. Valget om å fokusere på Listhaugs tekster ene og alene er basert på hennes tidligere stillinger som innvandrings-, integrerings-, og justisminister som følgelig har ført til at Listhaug har viet mye tid til å uttale seg om innvandringspolitikk både i intervjuer, debatter og på sosiale medier. Bak dette valget ligger også den særlige mediedekningen hennes uttalelser har fått; for eksempel har både Dagbladet, NRK og Aftenposten publisert artikler med titlene «Listhaug-utspillene som fikk folk til å sette kaffen i halsen» (Hageskall & Setten, 2018), «Her er 11 Listhaug-utspill som har satt fyr på Norge» (Krekling, 2018) og «10 sitater som viser at Listhaug liker å slå med storslegga» (Glomnes & Torset, 2015).

1.3 Valg av materiale

Materialet som blir analysert i denne oppgaven er innlegg publisert på Listhaugs offentlige Facebook-profil i perioden 2016-2018. I denne perioden var Listhaug innvandrings- og integreringsminister (2015-2018) og justis-, beredskaps- og innvandringsminister (17. januar –

20. mars 2018). Jeg ønsket å analysere innlegg hentet fra Listhaugs Facebook-profil fordi det er en plattform Listhaug er svært aktiv på, og fordi sosiale medier de siste årene har etablert seg som en kommunikasjonsarena hvor politikere kan kommunisere direkte med befolkningen uten et journalistisk mellomledd (Enli, 2015). Da målet var å analysere innvandringspolitisk argumentasjon hos en politiker så omdiskutert og 'direktetalt' som Listhaug, anså jeg Facebook som et særlig interessant sted å hente analysemateriale fra, da det er færre regler rundt hva man kan og ikke kan si på Facebook enn hva det er i debatter eller partiprogrammer. Oppgaven vil imidlertid ikke handle om sosiale medier som politisk plattform eller kommunikasjonsplattform, til tross for at også det ville vært et interessant forskningstema.

Analysen vil i stedet fokusere på den konkrete teksten i innleggene. Dette betyr også at analysen i svært liten grad forholder seg til bildebruk, selv om mange av innleggene i utgangspunktet er vedlagt bilder. I stedet for å gjennomføre en analyse av både tekst og bildebruk, ønsket jeg å fokusere på det tekstlige og vie rom i oppgaven til å benytte meg av *Der andre tier* (2018) som sekundærkilde. Det ville føltes uriktig å ikke benytte seg av Listhaugs selvskrevne bok i en analyse av hennes politiske argumentasjon, og den har fungert som et verktøy for å kunne kontekstualisere og korrigere mine tolkninger av de utvalgte innleggene.

Boken er skrevet i samarbeid med Lars Akerhaug. Selv om det er et forfattersamarbeid er boken skrevet i jeg-form, og det er tydelig at Listhaug er fortelleren. Det er imidlertid umulig å vite med sikkerhet hvem som har skrevet innleggene som har blitt publisert på hennes Facebook-profil, og Listhaug har selv skrevet at hun i denne tidsperioden hadde en politisk rådgiver som skal bistått henne i arbeidet med å produsere og formulere innlegg til sosiale medier (Listhaug, 2018, s. 228). Ved å la innleggene publiseres og forbli på profilen, godkjenner og 'signerer' imidlertid Listhaug på sett og vis innholdet, og jeg har antatt at innleggene representerer Listhaugs politiske profil, meninger og standpunkter. Denne antagelse bekreftes i *Der andre tier* (2018), og er noe av grunnen til at boken er en viktig sekundærkilde i analysen. Når det er sagt, er det viktig å understreke at det ikke finnes en garanti for at Listhaug selv har forfattet alle innleggene som analyseres.

1.4 Valg av metode

Den metodiske tilnærmingen i denne oppgaven er diskursanalyse, en metode som egner seg godt for tekstanalyse. Diskursanalysen handler om å studere mening der mening oppstår - i språket. Av diskursanalytiske tilnærminger finnes det en rekke alternativer, men denne

oppgaven har tatt utgangspunkt i Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse. Her er grunntanken at språk i bruk aldri kan være et nøytralt medium, men innebærer at den som bruker språket har et bestemt perspektiv på verden. Det er dette bestemte perspektivet Fairclough kaller 'ideologier', noe han videre definerer som representasjoner av verden som bidrar til å etablere eller opprettholde maktforhold, dominans og utnyttelse (Fairclough, 2003, s. 218). Politikk handler i stor grad om påvirkning av, eller forsøk på å påvirke, de politiske beslutningene som gjøres. Politikk har følgelig også med maktforhold å gjøre, og tekster produsert av politikere kan dermed anses som typiske makttekster. Formålet ved å utføre en kritisk diskursanalyse er å analysere hvordan språk bidrar til å produsere og reprodusere sosiale forhold, og hvordan språket således spiller en viktig rolle i produksjon og reproduksjon av sosial ulikhet (Skrede, 2017, s. 11).

I diskursanalyse er teori og metode tett sammenvevd, og ifølge Jørgensen og Phillips (1999) kan diskursanalyse anses som en pakkeløsning som inneholder både en teoretisk og metodisk helhet: den inneholder filosofiske premisser vedrørende språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden og teoretiske modeller, på samme tid som den rommer metodologiske retningslinjer og teknikker til språkanalyse (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 12). I kapittel 4 vil jeg derfor gå nærmere inn på det teoretiske aspektet ved diskursanalysen, før jeg i kapittel 5 tar for meg diskursanalyse som metode, hvilke analyseverktøy som har blitt brukt i mitt konkrete prosjekt og metodiske utfordringer. I denne prosessen har *Diskursanalyse som teori og metode* (2006) av Marianne W. Jørgensen og Louise Phillips, Norman Faircloughs *Analysing Discourse* (2003) og *Kritisk diskursanalyse* (2017) av Joar Skrede vært sentrale.

1.5 Valg av teori

Det teoretiske rammeverket i denne oppgaven er todelt. Det teoretiske premissene for diskursanalyse utgjør en egen del, og vil som nevnt bli gjort rede for i et eget kapittel. Den andre delen av teorien består av teorier om populisme og islamofobi. Fremskrittspartiet blir ofte omtalt som populistisk, både i faglitteraturen og i samfunnsdebatten, blant annet i Katrine Fangen og Mari N. Vaages forskningsartikkel «Frp-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon» (2014) hvor de innledningsvis kategoriserer Fremskrittspartiet som et høyrepopulistisk parti (s. 30), og i Knut Arild Hareides uttalelser om boken *Der andre tier* (2018) hvor han hevder at boken er et eksempel på «en vanlig høyrepopulistisk oppskrift» (Hareide, 2018).

Det finnes imidlertid ingen bred enighet om en gjeldende definisjon på populismebegrepet, noe som gjør en innføring i ulike begrepsdefinisjoner hensiktsmessig. På bakgrunn av dette består det teoretiske rammeverket rundt populisme av flere bidrag. For først å få en forståelse for populisme i 'bred' forstand, vil vi se nærmere på Jan-Werner Müllers *Hva er populisme?* (2016) og Andreas A. Hvidsten og Dag Einar Thorsens *Populisme som samtidsdiagnose og faresignal* (2017), samt ulike definisjoner som presenteres i artikkelsamlingen *Saving the People: How Populists Hijack Religion* (2016) redigert av Nadia Marzouki, Duncan McDonnel og Olivier Roy. Den sistnevnte artikkelsamlingen danner videre grunnlaget for å undersøke hvorvidt Listhaugs bruk av 'religion' og 'verdier' gir uttrykk for høyrepopulisme, da den gjennom flere analyser av europeiske høyrepopulistiske partier forteller noe om typiske retoriske trekk ved høyrepopulismen i dag. I denne oppgaven vil populismebegrepet representere en politisk og retorisk stil, heller enn en politisk ideologi. Dette vil vi komme tilbake til i kapittel 3.

Høyrepopulistisk diskurs innebærer gjerne en særlig kritikk av islam, som fungerer som en motvekt til omtalen av kristendom som kjerne til identitet og verdigrunnlag. Den religionskritikken som oftest kommer til syne i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon retter seg gjerne mot kulturelle og religiøse praksiser knyttet til islam. På bakgrunn av dette har jeg valgt å drøfte analysens funn i lys av Sindre Bangstad sin *Islamofobi og rasisme* (2015) og Frode Hellands *Rasismens retorikk* (2019). I tillegg har jeg benyttet meg av Marianne Gullestads *Det norske sett med nye øyne* (2002) som på mange måter har fungert som supplement i å forstå og få større innsikt i den norske innvandringsdebatten. Alle teoretiske perspektiver vil bli gjort rede for i kapittel 3.

1.6 Forskningskontekst

Den nevnte forskningsartikkelen «Frp-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon» (2014) av Fangen og Vaage er i denne konteksten svært sentral, en analyse som tar for seg muntlige og skriftlige ytringer fra Frp-politikere før og etter regjeringsovertagelsen i 2013. I tillegg finnes det mange publikasjoner som tar for seg forholdet mellom politikk og religion, blant annet Torkel Brekke sin *Gud i norsk politikk* (2002) og Helge Simonnes sin *Kampen om korset i politikken* (2019). Den sistnevnte tar blant annet for seg Listhaugs bruk av religiøst språk og hennes vektlegging av verdier i politisk argumentasjon. I vår tid ser vi at det religiøse språket tas frem igjen av begavede politiske strateger, skriver Simonnes, og han tar for seg denne prosessen ved å se nærmere på bruken av religiøs retorikk i USA, den nylige striden i Kristelig Folkeparti og forholdet mellom Hareide og Listhaug.

Innvandringspolitisk argumentasjon og religiøs argumentasjon i politikk er forskningsområder med mange bidrag. Dersom vi skulle tatt for oss all nyere forskning om religiøs retorikk eller populistisk argumentasjon i politikken ville dette avsnittet blitt betydelig lengre. Jeg er heller ikke alene om å basere min masteroppgave på Sylvi Listhaugs politiske argumentasjon, noe som vitner til en utbredt interesse rundt henne som politiker. Det er imidlertid mindre å finne av forskning med fokus på hvilken rolle og betydning 'verdier' og 'religion' har i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon slik den blir presentert på Facebook. Forhåpentligvis vil denne oppgaven være et nyttig og interessant bidrag til forskningsfellesskapet, og bidra med til en større innsikt i hva som ligger bak bruken av 'religion' og 'verdier' i Listhaug innvandringspolitiske argumentasjon.

2. BAKGRUNN

Følgende kapittel skal kunne gi leseren innsyn i min motivasjon for oppgaven, og hvorfor jeg mener oppgavens problemstilling og tematikk er aktuell. Hva er det som gjør det interessant å undersøke Listhaugs bruk av ‘religion’ og ‘verdier’ i innvandringspolitisk argumentasjon? Og hvorfor bør dette drøftes i lys av teorier om høyrepopulisme og islamofobi?

2.1 Verdidebatt

Først er det hensiktsmessig å gå nærmere inn på verdidebatten. I en rekke innlegg uttrykker Listhaug bekymring for at de ‘norske verdiene’ er under press. Verdibegrepet blir imidlertid vagt definert, med unntak av der verdiene blir omtalt med tvetydige fortegn som ‘våre’, ‘felles’ eller ‘kristne’. Men hva er en verdi, og er det egentlig enighet om hva som gjør en verdi norsk?

6. august 2017 gjennomførte VG en spørreundersøkelse blant folk på gata hvor de stilte nettopp dette spørsmålet; «hva er norske verdier?». Svarene varierte fra nestekjærlighet, bygda, norsk mat, norske tradisjoner og til å være med familien og et inkluderende samfunn (Kroken, m.fl., 2017). I samme anledning spurte VG professor emeritus og forsker Ottar Hellevik, hvorvidt nordmenn egentlig er enige om hva norske verdier er. Til det svarte Hellevik: «Nei, og det vil de aldri være. Man har ulike verdier og utrolig forskjellige meninger om hva norske verdier er, men det er noe som går igjen» (Kroken, m.fl., 2017).

Hellevik (2016) skriver at ‘verdier’ i dagligtale gjerne brukes som en betegnelse på noe en anser som godt eller riktig. Utgangspunktet kan være religion, filosofi eller politiske læreskrifter som forteller oss hvordan vi bør leve, eller oppfatninger i ens sosiale omgivelser om hvordan en skal oppføre seg (Hellevik & Hellevik, 2016, s. 58). Befolkningens verdisyn er likest når det gjelder antimaterialisme, teknologi, likestilling, lovrespekt, antistatus og trygghet (Kroken, m.fl., 2017). Det er med andre ord ingen fasit på hva ‘norske verdier’ innebærer. Dersom man anser den norske befolkningen som representanter for disse felles verdiene, ville verdiene som ifølge

flere politikere var truet i 2017 være de overnevnte verdiene fra VGs undersøkelse. Til tross for at dette kan gi oss et svar på hva 'norske verdier' kanskje innebærer, gir det ingen innsikt i hvorvidt verdiene er under press. I Listhaugs tekster er det gjerne i forbindelse med innvandring at disse verdiene omtales som truet. Er det altså slik at innvandrere ikke kan eller ønsker å leve etter 'norske verdier'?

Integrerings- og mangfoldighetsdirektoratets integreringsbarometer for 2015 viste at et flertall i alle innvandrergupper i undersøkelsen mente at det var fullt mulig å dele grunnleggende verdier til tross for ulike religiøse tilknytninger (Hellevik & Hellevik, 2016, s. 84). Når det gjaldt spørsmålet om hvorvidt verdiene innenfor islam var forenelig med grunnleggende verdier i det norske samfunnet, var det en utbredt skepsis i innvandrerguppene som ikke hadde muslimsk bakgrunn og i befolkningen generelt - med andre ord var det ifølge undersøkelsen de som ikke selv var muslimer som var skeptisk til hvorvidt verdiene i islam er forenelig med 'norske verdier'. Siden innvandrerbefolkningen i Norge er i konstant endring, er det vanskelig å forutse hvordan økning i antall innvandrere vil kunne virke inn på ulike verdiers stilling i den norske befolkningen (Hellevik & Hellevik, 2016, s. 84). På samme tid er det vanskelig å fastslå at 'norske verdier' er under press som følge av innvandring, ikke minst fordi 'norske verdier' betyr så mangt avhengig av hvem man spør.

Utgangspunktet for et menneskets verdigrunnlag kan altså være religion, filosofi eller politikk, og verdier representerer det en person anser som godt, ønskelig eller rett. I Listhaugs innvandringsdiskurs har ikke-vestlige innvandrere (med vekt på muslimer) en tendens til å bli fremstilt som en mer eller mindre homogen gruppe forankret i et verdigrunnlag som ikke lar seg forene med det 'norske'. Nordmenn er imidlertid langt fra en homogen gruppe, og svarene fra VGs spørreundersøkelse vitner til ulike oppfatninger i verdisyn. Det er heller ikke slik at ikke-vestlige eller muslimske innvandrere er en ensartet gruppe mennesker som deler det samme verdigrunnlaget.

Til tross for at det er uklart akkurat hva 'norske verdier' innebærer har en rekke politikere uttalt seg om verdier i innvandringskontekst. Særlig var dette et aktuelt tema under den norske valgkampen i 2017. Politiske spørsmål rundt bruk av hijab i barneskolen, nikab og burka i offentlige rom og kjønnsdelt svømmeundervisning sirkulerte i partilederdebatter, kronikker, avisoverskrifter og kommentarfelt. Flere tok til orde for at ulikt verdigrunnlag var et potensielt hinder for at innvandrere skulle kunne integreres i det norske samfunn, og at de 'norske

verdiene' som følge av dette var under press. Andre avfeide kritikken og mente den bygde på redsel og nostalgi om det som engang var.

30. juli 2017 kunne man lese i VG at daværende kulturminister Linda Hofstad Helland fra Høyre og Senterpartiets nestleder Ola Borten Moe var enige i at 'norske verdier' var under angrep (Johnsen & Wold, 2017). Helland og Moe snakket blant annet om kristendom i skolen, den kristne kulturarven, deres motstand til kjønnsdelt svømmeundervisning, ytringsfrihet, demokrati, rettferdighet og nestekjærlighet. 3. august kunne VG fortelle at nær åtte av ti Frp-velgere mente norske verdier og tradisjoner var under press, og 6. august skrev VG at den store verdidebatten begynte da Martin Kolberg fra Arbeiderpartiet tok et oppgjør med Sylvi Listhaug og hevdet at hun handlet i strid med kristne verdier (Kroken, Bekkevard, Mortensen, Leiros, 2017, Holmes, 2017). 4. august skrev politisk kommentator Lars Nehru Sand i NRK at i verdikampen plasseres partipolitiske standpunkt inn i en patos-forankret begrunnelse for hvorfor det er riktig (Sand, 2017). 11 dager senere kunne man lese i Dagbladet at SV-topp Kari Elisabeth Kaski var skuffet over at valgkampen ble banalisert ned til spørsmål om å definere 'norske verdier' ut fra vafler og fellesdusj (Suvatne, 2017). I ABC Nyheter, 20. august, uttalte professor i historie Steinar Imsen at debatten om de 'norske verdiene' var fordummende, blant annet fordi spørsmålet om hva som kjennetegner norsk kultur ikke har noe enkelt og entydig svar (Hansen, 2017). 12. september skrev daværende leder i AUF, Agnes Nærland Viljugren, at valgkampen i alt for stor grad hadde handlet om meningsmålinger og norske verdier (Viljugren, 2017).

Listen kunne vært langt lengre. Eksemplene belyser imidlertid at verdier ble en integrert del av innvandringsdebatten under valgkampen i 2017. 'Norske verdier', nesten utelukkende i innvandringskontekst, hvorvidt de var truet og av hva, ble et tema de fleste ønsket å mene noe om. Per dags dato er dette fortsatt en aktuell tematikk. Dette er interessant av flere grunner, blant annet den påfallende uklarheten rundt hva som gjør en verdi norsk. Ord som kristendom, kultur, tradisjon, religionsfrihet, ytringsfrihet og demokrati knyttet alle opp til verdi-begrepet, og en diskusjon rundt et slikt tvetydig begrep vil naturligvis føre til en diskusjon om så mangt. Til tross for at begrepet i seg selv brukes på mange forskjellige måter gir Listhaug klart uttrykk for at de 'norske verdiene' - hva enn de innebærer - er under press, og hun er tydelig på at vi må kjempe for å ivareta disse verdiene. Det må med andre ord kamp til. For at en kamp skal eksistere, må det i teorien finnes en motstander. Hvem er det det kjempes imot?

I *Kampen om korset* (2019) hevder Helge Simonnes at maktpolitikere vinner velgere på å presentere seg som 'verdikrigere'. Han fremhever særlig Listhaugs profilering med hyppig korsbruk og bruk av norske og kristne verdier i sin politiske retorikk. I *Der andre tier* (2018) skriver Listhaug om den danske innvandringsministeren Inger Støjberg – en politiker som av den danske avisen Politiken ble kåret til Danmarks mest vellykkede politiker i 2015 og omtalt som en «verdikriger» (Listhaug, 2018, s. 169). Ifølge Listhaug har Danmark under ledelse av Støjberg lyktes i å holde fast ved verdiene sine – og i motsetning til Listhaug blir Støjberg ikke kun kritisert - hun mottar også ros fra mediene for å hennes ærlighet (Listhaug, 2018, s. 175). Listhaug ytrer en form for misunnelse ovenfor Støjberg, som «lever i et samfunn der man har en så fri og åpen debatt» (Listhaug, 2018, s. 175). Ifølge Listhaug er ytringsrommet helt annerledes i Danmark. Forskjellen er at man i Danmark har politikere og aviser som våger å «gå inn i de store spørsmålene i vår tid», mens man i Norge vegrer seg for islamkritikk og i større grad er opptatt av å snevre inn debatten (Listhaug, 2018, s. 175). Videre skriver Listhaug at hun og Fremskrittspartiet vil fortsette kampen for en åpnere og friere debatt også her i Norge, et budskap som også formidles i innlegg hun publiserer på Facebook.

Det finnes altså flere kamper: kampen om verdiene, som krever 'verdikrigere' – og kampen om ett friere ytringsrom (mot de som snevrer inn debatten) hvor særlig islamkritikk må bli mer akseptert. Til sist er det kampen mot islam. I Listhaugs innlegg blir muslimske innvandreres innflytelse på det norske samfunnet fremstilt som det største problemet i kampen om verdier, i selskap med innvandringsliberale partier og politikere som lar innvandringen finne sted. I kampen om et friere ytringsrom, er det både mediene, de liberale og deres ikke-eksisterende aksept av islamkritikk som må konfronteres og bekjempes.

2.2 Religiøs retorikk og høyrepopulisme

26. oktober 2018 skrev daværende leder i Kristelig Folkeparti, Knut Arild Hareide, et innlegg på Facebook hvor han hevdet at Listhaug og Fremskrittspartiet konstruerer konflikter mellom ulike grupper i det norske samfunnet (Hareide, 26.10.18). I innlegget skrev Hareide at Listhaugs retorikk endrer Norge i feil retning, og hevdet videre at Listhaugs bokutgivelse *Der andre tier* (2018) var et eksempel på norsk høyrepopulisme. Ifølge Hareide fremstiller Listhaug seg selv som et offer og den ekte representanten for folket i kontrast til en fjern politisk elite. Dette kategoriserte Hareide som «en vanlig høyrepopulistisk oppskrift som bidrar til å ødelegge tillit og så splid i samfunnet» (Hareide, 26.10.18).

Simonnes (2019) kobler de politiske feidene rundt religiøs retorikk i norsk politikk opp mot fremveksten av høyrepopulismen i Europa, og vier mange sider til begrepene ‘kristne verdier’ og ‘jødisk-kristne verdier’, ord som gjerne går igjen når populistiske politikere presenterer sitt budskap (Simonnes, 2019, s. 52). Begrepet ‘jødisk-kristne verdier’ oppsto i amerikansk kontekst, og da det først ble brukt på 1930-tallet var det i utgangspunktet et liberalt uttrykk til støtte for et flerkulturelt samfunn og en motsats til antisemittismen i Europa (Simonnes, 2019, s. 52). Etter andre verdenskrig ble begrepet videreført av konservative som brukte det til å markere motstand mot den ateistiske kommunismen. I dag blir det gjerne benyttet i konteksten ‘det jødisk-kristne Vesten’ og Simonnes hevder at bak denne bruken ligger en «forherligelse av en hvit, i hovedsak kristen, kultur og dessuten en motsats til islam» (Simonnes, 2019, s. 53). Simonnes mener at en slik bruk av verdi-begrepet gjør det legitimt å trekke linjer til høyrepopulistisk retorikk, og viser blant annet til den høyrepopulistiske statsministeren i Ungarn, Viktor Orbán, sin uttalelse om at «kristendommen er Europas siste håp» (Simonnes, 2019, s. 50). Simonnes understreker imidlertid at det er diskuterbart hvorvidt Fremskrittspartiet har slektskap med den høyrepopulistiske utviklingen, men at det finnes likhetstrekk som er uunngåelig å legge merke til.

Ifølge Jan-Werner Müller (2016) er det sentrale retoriske elementet som populistiske partier gjerne har til felles at de konstruerer et skille i samfunnet mellom folket og eliten, og et kjennetegn er derfor å være anti-elite (s. 20). Gjerne blir hvem som er ‘folket’ vagt definert, slik at det er vanskelig å fastslå hvem som omfattes av betegnelsen. I Listhaugs selvskrevene bok vier hun flere sider til å kritisere eliten, en elite hun anser som en moraliserende gruppe som setter seg selv høyere enn resten av folket (Listhaug, 2018, s. 35ff). Men selv om det å være anti-elite er et nødvendig populistisk kjennetegn, er det ifølge Müller ikke tilstrekkelig. I tillegg til å være anti-elite, er populismen i prinsippet alltid anti-pluralistisk, mener Müller (Müller, 2016, s. 20). Populistene vil hevde at de - og bare de - representerer ‘folket’. Hvorvidt dette kommer til uttrykk i Listhaugs argumentasjon vil vi komme tilbake til. Fremskrittspartiets politiske slagord «for folk flest» er imidlertid en indikator på at partiet hun tilhører anser seg selv som representant for store deler av det norske folk.

Simonnes (2019) hevder at den religiøse og den politiske sfæren i Norge har en tendens til å flyte over i hverandre, og at vi er vitne til en økning i bruk av religiøs retorikk i politisk debatt. Fokuset i denne debatten retter seg gjerne mot det kristne Norge i møte med det fremmede islam. Religionssosiologene Otto Krogseth og Jan-Olav Henriksen (2009) anser en økende interesse for religion og nyreligiøsitet som kompensering og krisebehandling for en truet

identitet (s. 160-184). I forskningsprosjektet *Pluralisme og identitet* (2009) behandler de to religionssosiologene 'pluralisme' og 'identitet' som motbegreper: «de forbindes med hverandre på det vis at den ene instansen (pluralismen eller pluraliseringen) ses som problematiserende utfordring for den andre (identiteten)» (Henriksen og Krogseth, 2009, s. 15). Pluralisering anses her som en sentral moderniseringsprosess som utgjør en trussel mot menneskers identitet; det er et menneskelig behov å ha en identitet, men anerkjennelsen av dette behovet er ikke universelt. Ingen tenker stort på identitet når man naturlig hører til og er forankret, eller når identiteten ikke behøver å bli kjempet for, fortjent eller forsvart (Henriksen og Krogseth, 2009, s. 94-95). Krogseth hevder at det er først når identitetens betingelser vanskelig gjøres eller trues at den blir en gjenstand for interesse og oppmerksomhet.

Videre skriver Krogseth at religion som kompensasjon og krisebehandling for en truet identitet hovedsakelig har relevans på et individuelt og kulturelt nivå (Krogseth og Henriksen, 2009, s. 179). Prosessene som skaper identitetskriser foregår på et samfunnsnivå, mens reaksjonene på krisene kommer på et ikke-institusjonelt nivå. Ifølge dette synet opplever kristendommen en økt interesse i Norge på grunn av menneskers behov for «kulturell og moralsk kompensasjon for oppløsningstendenser» (Brekke, 2002, s. 89). Den kristne tradisjon blir følgelig en kulturell ressurs for enkeltmenneskets leting etter en fastere identitet (Henriksen og Krogseth, 2009, s. 179).

I *Gud i norsk politikk* (2002) skriver imidlertid Torkel Brekke at den nye interessen for religion ikke bare gjelder det kulturelle og individuelle nivå, men at der religion brukes som kompensasjon og krisebehandling for truede identiteter, følger også politiske konsekvenser i Norge og mange andre steder i verden (s. 89). Hans hovedtese er at den religiøse sfære får stadig større innflytelse over den politiske, og han hevder det finnes bevegelser i Norge som forfekter en ideologi hvor luthersk kristendom danner kjernen i norsk identitet. Disse bevegelsene anser en slik form for religiøs tilhørighet som en forutsetning for norskhet og har klare politiske målsettinger (Brekke, 2002, s. 88).

På dette punktet i Brekkes analyse nærmer vi oss en religiøs nasjonalisme i retning Juergensmeyer (2019) sin forståelse. Innvandringsdiskursen slik den blir frontet av Listhaug kan neppe kategoriseres som en militant religiøs nasjonalisme, men det økte fokuset på ivaretagelse av norsk-kristen identitet, verdier og kristen kulturarv kan imidlertid anses som en mildere form for religiøs nasjonalisme, og det er ikke utenkelig at det økte fokuset skyldes en reaksjon på at samfunnet blir stadig mer pluralisert.

2.3 Islam i det norske samfunnet

Økende innvandring fører til økt eksponering av nye kulturer, religioner, levemåter og perspektiver. Gjennom nyhetsmedier og sosiale medier har vi blitt mer og mer bevisste på at det finnes andre levemåter og virkeligheter enn vår egen, og gjennom innvandring blir vi eksponert for det fremmede og uvante på helt nye måter. De nye naboene snakker kanskje et fremmed språk, kvinner i hijab er ikke lenger et like uvanlig syn, og det er ikke utenkelig at det serveres halal-mat i kantiner på skoler eller andre offentlige institusjoner.

Det å bli konfrontert med slike former for annerledeshet kan for mange oppleves vanskelig, og i den sammenheng har særlig islams rolle i det norske samfunnet vært i sentrum. Allerede i 1987, da Fremskrittspartiets Carl I. Hagen under et valgkampmøte leste høyt fra et brev han angivelig skulle ha mottatt fra en muslim ved navn Muhammad Mustafa, ble teorien om en muslimsk overtagelse av det norske samfunnet presentert (Helland, 2015). I brevet sto det skrevet at moskeer en dag ville være like vanlig i Norge som kirker, at landet med tiden skulle bli muslimsk, at muslimene ville føde flere barn enn nordmenn og at islam på denne måten skulle seire, også i Norge (Helland 2015). Brevet ble imidlertid raskt avslørt som falskt, og Hagen måtte følgelig beklage. I beklagelsen understreket Hagen at til tross for at brevet var falskt, var budskapet høyst reelt: det var en reell fare for at Norge kunne bli 'overtatt' av muslimer i løpet av bare et par generasjoners tid (Helland, 2015).

Frykten for en økende tilstedeværelse av islam i det norske samfunnet har gitt seg til uttrykk også i nyere tid. Brekke (2002) viser blant annet til da Hagen i år 2000 la frem et privat forslag til Stortinget om å utarbeide en lov mot bønnerop. Argumentasjonen var basert på at det norske samfunnet bygger på kristendommen og kristne grunnverdier – et grunnleggende særpreg i den norske kulturen som muslimske bønnerop ville bryte med (Brekke, 2002, s. 83). Videre hevdet han at muslimenes krav ville bli større og flere dersom bønneropene ble tillatt. 18 år senere ble samme sak tatt opp på partiets landsmøte; partiet ønsket igjen å forby bønnerop fra moskeer i Norge. Partiets innvandringspolitiske talsperson uttalte at han var usikker på hvorvidt det var moskeer i Norge som praktiserte offentlige bønnerop, men hevdet at forbudet var vel så viktig uavhengig av daværende praksis (Skjetne, 2018).

Å ville forby muslimske praksiser til tross for at de praktiseres av et tydelig mindretall, er på ingen måte unikt for Norge. Også i en rekke andre europeiske land har muslimske religiøse og kulturelle praksiser ført til lovforslag, lovendringer og politisk splid. I *The New Religious*

Intolerance (2012) skriver Martha C. Nussbaum om vedtatte lover i Frankrike, Belgia og Italia som har forbudt bruk av burka og nikab i det offentlige rom (s. 3). Forbudene ble foreslått og vedtatt til tross for at en svært liten andel av muslimer i disse landene benyttet seg av plaggene. I deler av Nederland og Spania er det forbudt å bruke hijab dersom du er offentlig ansatt – prester har imidlertid ingen lignende restriksjoner (Nussbaum, 2012, s. 4). I Sveits stemte 57 prosent for å forby videre bygging av minareter på moskeer i landet, til tross for at svært få moskeer hadde minareter (i 2012 hadde kun fire av 150 moskeer i Sveits minareter) (Nussbaum, 2012, s. 4). Også i mer merkverdige former uttrykkes frykt for muslimer; i den italienske byen Capriate innførte ordføreren i 2009 en lov som forbød kebab-restauranter (Nussbaum, 2012, s. 5).

Hva ligger så bak slike ønsker om å forby muslimske praksiser som er gjeldende for et så tydelig mindretall? Brekke (2002) belyser her tre stikkord som kan bidra til en større forståelse for vestens mistanke ovenfor islam: globalisering, relativisering og identitet. Her er Brekkes analyse i tråd med Krogseth og Henriksen (2009); han viser til at når mennesker med ulike verdier og religioner må finne seg i å leve side om side, kan et slikt møte med det totalt fremmede relativisere ens egen kultur og religion. Med dette mener Brekke at dersom man hver eneste dag konfronteres med at ens egen levemåte kun er én mulighet blant mange, vil ens egen kultur fremstå som historisk og geografisk tilfeldig, og ens verdier og tro vil således fremstå som relative (Brekke, 2002, s. 81).

Den stadig større bevisstheten rundt globale problemer og utfordringer bidrar til en økende bevissthet om at ens eget samfunn, levemåte, kultur og religion kun er én av mange muligheter, og ifølge Brekke fører denne bevisstheten til en økende trang til å forstå og definere sin egen rolle i verden (Brekke, 2002, s. 104). Dette perspektivet innebærer en relativisering som får konsekvenser for hvordan individet ser sin rolle i samfunnet, og ikke minst for hvordan medlemmer av et samfunn oppfatter sitt eget samfunns rolle i verden (Brekke, 2002, s. 104). På denne måten kan det føles som om ingenting er absolutt lengre – alt er blitt relativisert, skriver Brekke (Brekke, 2002, s. 81). Videre kan denne relativiseringen tvinge hvert enkelt samfunn til å stå frem og erklære sin identitet – det etableres et behov for å vise for andre hvem man er og hva man står for.

Brekke hevder at noen politiske eliter i Norge ønsker å skape en identitet for Norge i verden som fornuftig og standhaftig forkjemper for menneskerettigheter og fred, mens andre grupper i Norge søker å svare på globalisering og kulturell relativisering ved å gjenoppbygge en sterk,

norsk, kristen identitet (Brekke, 2002, s. 104). Videre viser han til teologen Oddbjørn Leirvik (2001) sitt betimelige spørsmål om hvorvidt møtet med islam først og fremst er et møte med oss selv og vår uavklarte identitet som norske kristne (Brekke, 2002, s. 70). På verdensbasis er nordmenn tross alt i mindretall og den norske kulturen er forsvinnende liten – mens muslimer på sin side utgjør en stor andel av verdens befolkning. Brekke spør derfor; kanskje nordmenns uavklarte frykt og ubehag ovenfor islam skyldes at den norske majoriteten i Norge har et mindreverdighetskompleks for den muslimske minoriteten? (Brekke, 2002, s. 83)

2.4 Det multikulturelle samfunnet som mål: Norsk identitet opphører?

At den norske majoriteten på sikt vil bli en minoritet i eget land er ikke en tanke som er helt ukjent i den faglige debatten rundt innvandring. Blant annet kommer dette til uttrykk i boken *Det internasjonale gjennombruddet* (2018) hvor professor Terje Tvedt skriver om den norske befolkningsutviklingen i nyere historie, og om nasjonal selvforståelse. Tvedts bok blir av Listhaug omtalt på en svært positiv måte både i *Der andre tier* (2018) og på Facebook, og det er derfor interessant å se nærmere på Tvedts analyse.

Bokens tittel viser til en rekke endringer i nyere norsk historie som ifølge forfatteren startet på 1960-tallet da Norge «debuterte» som «den asiatiske og afrikanske verdens utvikler og hjelper» (s. 10). Fra den tid har norsk politisk ledelse gradvis lyktes i «å etablere kimene til det som skulle bli nasjonens politisk-moralske svar på verdenspolitikken utfordringer» (Tvedt, 2017, s. 10). Boken er i stor grad preget av alvor og uro rundt befolkningsendringer i det norske samfunnet. Tvedt skriver blant annet om norsk befolkningsvekst fra 1990-årene til 2016; om hvordan ingen andre land på denne tiden opplevde en lignende reduisering av majoritetsbefolkningens andel (Tvedt, 2017, s. 112). Denne befolkningsendringen omtales med stort alvor; «Norges befolkning ble altså i løpet av det internasjonale gjennombruddet radikalt forandret, og med varige ugjenkallelige konsekvenser» (Tvedt, 2017, s. 112). Endringene som har fulgt siden den gang har ifølge Tvedt hatt store konsekvenser for nasjonens selvforståelse, og danner følgelig grunnlaget for behovet for hans utgivelse: «Historien om de dramatiske forandringene som Norge står midt oppe i må fortelles nå, fordi konsekvensene av dem er så usikre og refleksjonene om dem er så historieløse» (Tvedt, 2017, s. 11).

Tvedt hevder at norske politikere konsekvent har avvist at det finnes noe sånt som ‘norske verdier’ og at den mest sentrale verdien i Norge «i henhold til den dominerende måten å snakke om verdier i Norge på ved slutten av det internasjonale gjennombruddet» var «at det ikke fantes

noen norske verdier» (Tvedt, 2017, s. 245). De verdiene som dominerte den politiske ledelsen og norsk offentlighet var ifølge Tvedt overbevisningen og forestillingen om at de norske verdiene var universelle. «Det var derfor følgelig verdier som ikke måtte universaliseres eller kjempes for» (Tvedt, 2017, s. 245). Den daværende normen om multikulturalisme og verdien om den kulturnøytrale stat førte til at det å hevde at noen typer verdier var overlegne andres verdier ble umuliggjort, hevder Tvedt. Påstander om at noen verdier er bedre enn andre ble kritisert for å reflektere verdier som var «rasistiske og endog «kulturrasistiske», og et uttrykk for imperialism» (Tvedt, 2017, s. 245).

Det hadde utviklet seg en norsk kultur på slutten av det internasjonale gjennombruddet, da Norge var blitt et flerkulturelt samfunn og med mange grupperinger som artikulerte kulturelle særegenheter og rettigheter, hvor den var kjennetegnet av at det ikke fantes en norsk kultur eller norske verdier. Ved det internasjonale gjennombruddets slutt var dominerende norsk kultur i henhold til samfunnets dominerende kommunikasjon om seg selv at det heller ikke fantes noen norsk kultur: De perspektivene, fortolkningsmåtene og forståelsesmåtene som skulle overleveres mellom generasjonene ble grunnleggende forstått som universelle (Tvedt, 2017, s. 247).

For det er også snakk om en forsvinnende norsk kultur. Tvedt hevder at hans analyser påviser at den norske stat har fulgt en politikk som har hatt «det multikulturelle samfunnet som erklært ideal og mål» (Tvedt, 2017, s. 136). Islams fremvekst i Norge, «en transformasjon som noen få kalte en begynnende islamsk invasjon», ble ifølge Tvedt omtalt av det politiske lederskapet, regjeringspartiene og mediene som en «utvikling mot et mer fargerikt fellesskap» (Tvedt, 2017, s. 165). I dette hviler det en tanke om at det fargerike fellesskapet vil føre til at norsk identitet ikke lenger eksisterer. Norske politikeres ønske om toleranse og 'kulturnøytralitet' har ifølge Tvedt fått negative utslag i en rekke situasjoner, blant annet under karikaturstriden i 2006 da store deler av norsk offentlighet ved å ta avstand fra Magazinet's publisering av Muhammed-karikaturer ifølge Tvedt 'underkastet' seg en «islamistisk agenda, støttet av en rekke islamske lands regjeringer» (Tvedt, 2017, s. 183).

Tvedts utgivelse mottok blandet tilbakemelding. I en anmeldelse i Dagbladet skrev anmelderen at det er «mange eksempler på overdrivelser, skjeve gjengivelser og sammenfatninger», og at «Tvedts utsyn og litteraturoversikt er imponerende, men spørsmålet reiser seg, som i all komparativ historie, om hva som er relevante og holdbare sammenligninger» (Simensen, 2018). NRKs anmeldelse bar overskriften «Nye innfallsvinkler til forslitte debatter», og anmelderen

skrev at «Tvedt kan skrive frem litt hoderystende vantro i leseren. Nettopp fordi han er grundig og nokså nådeløs i fremstillingen» (Ekle, 2017). I en bokmelding i Kirke og Kultur skrev Sturla J. Stålsett at boken preges av «slurv i bruk av referanser og dokumentasjon, feillesinger og iøynefallende utelatelser» (Stålsett, 2018). Jostein Gripsrud var tydelig i sin kritikk, ikke minst ved å gi ut boken *Norsk hamskifte?* (2018) med undertittel «en kritikk av Terje Tvedt, et betinget forsvar av godheten og en etterlysning av midtbanen i innvandringsdebatten». Ifølge Gripsrud mangler Tvedts bok kildebelegg, det «jukses» med viktige sitater, og boken er dessuten «full av svulmende retorikk og avgjørende historiske feil» (Gripsrud, 2018).

2.5 Uttrykk for islamofobiske holdninger i kommentarfelt

Tvedts påstand om at store deler av den norske offentligheten underkastet seg en islamistisk agenda støttet av en rekke islamske lands regjeringer idet de tok avstand fra Magazinet's publisering av Muhammed-karikaturene, er i tråd både med teorier om muslimsk overtagelse og høyreekstreme holdninger som ytres i flere kommentarfelt på norske nettsteder. Ved å foreta en rask gjennomlesning av kommentarer, kan man finne ytringer som støtter opp under muslimfiendtlighet og skeptisisme mot ledende politikere blant annet på Resett og Human Rights Service (HRS) sine nettsider.

Resett beskriver seg selv som «en politisk uavhengig mediekanal» som «jobber for demokrati og ytringsfrihet», og som ønsker å «være kritiske til makt og kjempe for de som ikke så lett kommer til orde» (Resett, 2020). Av andre har Resett blitt anklaget for å utgi seg som en avis for å styrke sin egen kredibilitet, og kommentator i Dagbladet Geir Ramnefjell skrev at nettstedet «presseetisk befinner seg et sted mellom vanstyre og anarki» (Ramnefjell, 2019). Avisen har fått avslag på medlemskap i Norsk redaktørforening, og særlig har kommentarfeltet på nettstedet vært kilde til kritikk; etter det høyreekstreme terrorangrepet på moskeene i New Zealand i 2019 hvor 49 personer ble drept, var kommentarene preget av støtte til terroristen gjennom beskrivelser av vedkommende som «motstandsmann», og islam og ledende politikere fikk skylden for at angrepet fant sted (Skybakmoen, 2019). I 2019 sendte ekstremisme-forsker Lars Gule en Resett-artikkel om Abid Raja med tilhørende kommentarfelt til politiet, hvor sjefsredaktør Helge Lurås beskrev Raja som «en frekk, populistisk pakistaner» (Helljesen, Nygaard, Olsen, 2019). Kommentarene Gule reagerte på var preget av hatefulle ytringer, og enkelte formulert på en slik måte at de kunne oppfattes som drapstrusler: «Det er noen som fortjener ei kule midt i panna fra et så nært hold at hele den hårløse brystkasse blir dekket av kruttislam» (Helljesen, m.fl., 2019).

I innleggene som publiseres på nettstedet til HRS, og i tilhørende kommentarfelt, kan vi finne uttrykk for lignende holdninger. HRS er en stiftelse som beskriver deres arbeid som «særlig sentrert om innhenting av dokumentasjon, informasjon og analyse for å sette søkelys på ulike sider av innvandrings- og integreringsfeltet» (Human Rights Service, 2020). Blant de ansatte i stiftelsen er Hege Storhaug, som blant annet har gitt ut bøkene *Men størst av alt er friheten* (2006) og *Islam. Den 11. landeplage* (2015). Storhaugs bøker har blitt analysert av Helland, som viser til at Storhaug vier den førstnevnte boken til sin far, som hun omtaler som «motstandsmann», og i den sistnevnte skriver Storhaug innledningsvis at «Vi står på ny midt i en sivilisasjonskamp» (Helland, 2019, s. 114). Man kan anta at Storhaug sikter til kampen mot nazismen, men at ‘vi’ denne gang står ovenfor en kamp mellom ‘vestlig sivilisasjon’ og ‘islam’ (Helland, 2019, s. 114).

I 2017 publiserte Storhaug en bloggartikkel på HRS sine nettsider hvor hun oppfordret leserne til å sende inn bilder som «dokumenterer den kulturelle revolusjonen» (Storhaug, 2017). Vedlagt var et bilde av fire kvinner med muslimske religiøse klesplagg. I innlegget skrev Storhaug at «vi lever i en tid med svært raske kulturelle endringer. Islam reiser seg. MSM og politisk lederskap snur ryggen til. Vi gjør ikke det.» (Storhaug, 2017). ‘MSM’ er en forkortelse for ‘massemediene’ som blir hyppig brukt på HRS sine nettsider. Ifølge innlegget var motivasjonen for oppfordringen å vise leserne hva som skjer med «vårt kjære Norge» (Storhaug, 2017). I kommentarfeltet kan man lese påstander om at det ikke lenger er hvite mennesker å se i Oslo sentrum, og at dette er en konsekvens av islam og innvandring fra ikke-vestlige land. Flere skriver at ting var ‘bedre før’, og enkelte gir uttrykk for at situasjonen ikke vil endre seg før vi får et sterkt nasjonalt konservativt parti i Norge (Storhaug, 2017).

Både Resett og HRS er i denne oppgavens sammenhengen relevant. Lars Akerhaug, som er medforfatter av *Der andre tier* (2018) er nåværende redaksjonssjef i Resett, og flere ganger i boken skriver Listhaug om en annen Resett-ansatt, Shurika Hansen. Videre skriver Listhaug også om Hege Storhaug, og gir henne og HRS særlig ros for deres evne til å sette omskjæring og tvangsekteskap på dagsorden (Listhaug, 2018, s. 122). Både Resett og HRS fungerer på denne måten som intertekstuelle relasjoner i Listhaugs diskurs, noe vi vil komme tilbake til i oppgavens analysekapittel.

2.6 Kapitteloppsummering

Vi har i dette kapittelet sett på tilstedeværelsen av verdidebatt i norsk politikk, på koblinger mellom en økende bruk av religiøs retorikk og høyrepopulismens fremvekst, på islams rolle i det norske samfunnet og den særlige oppmerksomheten og motstanden muslimsk religiøs og kulturell praksis har fått i den offentlige og politiske debatten. Vi har sett at de mange lovforslagene og forbudene mot bruk av hijab i offentlige rom, samt forbud mot bønnerop og minareter, vitner til en særlig mistanke mot islam og muslimsk praksis ikke bare i Norge, men i store deler av Europa.

Vi har også sett at ivaretagelse av 'norske' og 'kristne' verdier har fått enormt mye fokus de siste årene, og at forherligelsen av disse verdiene kan tolkes som et retorisk verktøy i en kamp om verdier og identitet hvor det som kjempes mot primært er innvandring og islam. Til tross for at kritikk og skeptisisme mot innvandring og islam ikke nødvendigvis utgjør høyrepopulisme eller islamofobi, mener jeg allikevel det er viktig å undersøke hvorvidt Listhaugs bruk av 'verdier' og 'religion' kan gi uttrykk for de to.

I tekstene som blir analysert i denne oppgaven har ordet 'innvandrere' en tendens til å overlape med 'muslimer', og tilstedeværelsen og økningen av antall muslimer i det norske samfunnet blir av Listhaug og hennes meningsfeller i aller største grad ansett og omtalt som et problem som krever øyeblikkelig politisk handling. En konsekvent negativ omtale av muslimer, deres verdier og kulturelle praksiser kan bidra til å bygge opp under eller legitimere eksisterende høyreekstreme representasjoner av verden. Til tross for at ingen ledende politikere på høyresiden av norsk politikk har uttalt eksplisitt støtte til høyreekstreme miljøer eller islamofobisk tankegods - tvert imot har flere tatt til orde for en sterk avstand fra slike grupperinger - er det likevel enkelte politikere som uttaler seg på en måte som kan støtte opp under antipatier og fordommer mot muslimer, og følgelig også legitimere høyreekstremt tankegods. Hvorvidt dette gjøres bevisst er vanskelig å fastslå, men jeg mener uansett at problematikken krever faglig oppmerksomhet.

3. TEORETISKE PERSPEKTIVER

I Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon er den rådende oppfatningen at ‘norske verdier’ *er* under press som følge av innvandring, og særlig blir muslimer kritisert for sine kulturelle og religiøse praksiser. Andre del av teorikapittelet vil derfor ta for seg islamofobi, nettopp fordi kritikk av islam er utpreget både i den høyrepopulistiske retorikken flere har assosiert Listhaug med, og i tekstene som analyseres. Men hva er islamofobi? Og hva skiller islamofobiske ytringer fra legitim religionskritikk?

Før vi ser nærmere på disse spørsmålene, skal vi ta for oss populisme. I Listhaug sine tekster etableres det et narrativ hvor innvandrere har problemer med, eller ikke er i stand til, å innrette seg etter eller akseptere de verdier og den kulturen det norske samfunnet er bygd på som følge av deres uforenelige kulturelle og religiøse forskjeller. Videre fremmes det en tanke om en eksisterende elite i det norske samfunnet som velvillig lar dette skje. Denne tanken er i tråd med hva som uttrykkes blant høyrepopulistiske partier andre steder i Europa. Men hva er populisme, og hva kjennetegner høyrepopulistisk retorikk?

3.1 Hva er populisme?

Populismen blir ansett både som en ideologi, en mobiliseringsstrategi eller en form for politisk kommunikasjon. Taggart (2000) skriver at ulike forsøk på å identifisere en kjerne i populismen har etterlatt mange forfattere med den klare forstand at det ikke finnes noen forstand i det hele tatt (Taggart, 2000, s. 10). «At different times and in different places it has been a force for change, a force against change, a creature of progressive politics of the left, the refuge of a measured defence of the status quo and a companion of the extreme right” (Taggart, 2000, s. 10). I løpet av de tjue årene som har gått siden Taggarts utgivelse har det kommet en rekke nye bidrag i forsøk på å forstå og definere populismen. Hva innebærer det å være populist?

Jan-Werner Müller (2016) skriver at populismen i motsetning til sosialismen og liberalismen ikke er en omfattende ideologi, men at den innehar en spesifikk og identifiserbar indre logikk (Müller, 2016, s. 97). I Müllers populismeforståelse innebærer denne logikken at populistere er anti-elitistiske, et definatorisk grep de fleste forskere på feltet er enig om. Videre hevder Müller at populismen i prinsippet også alltid er anti-pluralistiske: populismens dogme er at «vi, og bare vi, er det sanne folket» (Müller, 2016, s. 97). Müller skriver at populistene fremmer et moralsk krav om eksklusiv representasjon; «populistene sier altså ikke «vi er de 99 prosentene», de hevder å representere intet mindre enn 100 prosent» (Müller, 2016, s. 33). Populistene representerer imidlertid ikke de hundre prosentene, ifølge Müller, nemlig fordi det egentlige folket er utvalgte deler av befolkningen (Müller, 2016, s. 97).

Müller skriver at det på utsiden av 'folket' finnes ulike utgrupper, det være seg eliten, mediene, innvandrere eller muslimer. Dersom vi følger Müllers versjon blir disse utgruppene ansett som nærmest foraktelige, og følgelig ikke verdige deltakere i demokratiet uavhengig av hvilken grad de 'juridisk' tilhører nasjonen. Disse utgruppene anses som folkets motpart – eller nærmere bestemt folkets fiende. Ifølge Müller blir disse utgruppene i populistenes øyne ansett som korruperte og farlige - de deler ikke folkets verdier eller interesse. Følger vi Müllers forståelse av populisme er det altså snakk om en helt bestemt politisk forestilling hvor det moralsk rene og homogene folk blir stilt opp mot de umoralske og korruperte elitene eller utgruppene (Müller, 2016, s. 31).

Hvidsten og Thorsen (2016) er imidlertid kritisk til Müllers populismeforståelse. Dette fordi de mener at Müllers definatoriske grep i stor grad innsnevrer og 'formørker' fenomenet, noe de utdyper ved å skrive;

(...) den må leses på sine egne premisser. Det fenomenet Müller tar for seg og som han referer til som «populisme» er, helt spesifikt, en bestemt måte å oppfatte politikk på der man forestiller seg at et moralsk og politisk sammensveiset folk har sett seg tvunget til å ta opp kampen mot en umoralsk og korrumpert elite, som har åpnet grensene for ukontrollert masseinnvandring eller ødeleggende økonomisk konkurranse (Hvidsten & Thorsen, 2017, s. 331).

Hvidsten og Thorsen mener at Müllers definisjon av populisme 'skyter litt over mål' dersom målet er å fange inn populismen i bred forstand slik tittelen på essayet (*Hva er populisme?*) antyder. De mener blant annet at hans folke-forståelse er problematisk; dersom påstanden om

at bare noen i folket er det virkelige folket skal gi mening må man skille mellom to ulike betydninger av selve begrepet 'folk' (Hvidsten & Thorsen, 2017). Et vanlig skille er mellom folk i betydning 'statsborgere' og folk i betydning de som har tilhørighet til et bestemt kultur- og verdifelleskap, altså de som er født inn i et bestemt «ethnos eller etnisk gruppe» (Hvidsten & Thorsen, 2017, s. 332). Hvidsten og Thorsen hevder at dersom dette er rett fortolkning av Müllers syn på 'folket' vil populistiske kun innebære de menneskene som hevder at det er kultur- og verdifelleskap som utgjør det 'virkelige folk', og følgelig føre til at partier som av andre muligens anses som populistiske ikke vil falle inn under Müllers populismebegrep. Videre vil dette bety at det gjeldende kultur- og verdifelleskapet etablerer en underliggende felles interesse som følgelig undertrykkes av eliter som har mistet kontakt med 'folket' og deres felles interesse (Hvidsten & Thorsen, 2017). På bakgrunn av dette mener Hvidsten og Thorsen at Müllers populismeforståelse i større grad representerer en høyrepopulistisk populisme enn populismen i bred forstand.

For populismen er ikke forbeholdt høyresiden av politikken, selv om det i Europa har vært en vedvarende økning av høyrepopulistiske partier. I *For a Left Populism* (2018) skriver den belgiske filosofen Chantal Mouffe at venstrepopulisme - forstått som en diskursiv strategi for konstruksjon av det politiske skillet mellom 'folket' og 'oligarkiet' - utgjør den type politikk som er nødvendig for å gjenopprette og utdype demokratiet (Mouffe, 2018, s. 5). Ifølge Hvidsten (2019) hevder Mouffe at den nåværende situasjonen, som han omtaler som «det populistiske øyeblikket», byr på en unik mulighet til å avvikle et post-politisk nyliberalt hegemoni, og således bygge en ny, samfunnsomfattende politisk orden (Hvidsten, 2019). Mouffes populismeforståelse er vel så interessant, men for denne oppgaven lite relevant da tekstene vi skal analysere er produsert av en politiker på høyresiden av norsk politikk. Det er imidlertid viktig å understreke at populismen ikke er forbeholdt høyrepolitikere - det finnes både høyre-, sentrums- og venstrepopulisme.

Så er det også ulike definisjoner av populisme. Innledningsvis i artikkelsamlingen *Saving the People: How Populist Hijack Religion* (2016) presenteres Cas Mudde sin definisjon på populisme:

An ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, "the pure people" versus "the corrupt elite", and which argues that politics should be an expression of the *volonté générale* (general will) of the people (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 3).

Denne definisjonen er i tråd med Müllers forståelse om at populistere i prinsippet er anti-elite, og fremhever populistenes vekt på 'folkets vilje' og folkerepresentasjon. Redaktørene av artikkelsamlingen tar imidlertid utgangspunkt i en annen definisjon av populisme, definert av Daniele Albertazzi og Duncan McDonnell:

A thin-centered ideology which pits a virtuous and homogeneous people against a set of elites and dangerous 'others' who are together depicted as depriving (or attempting to deprive) the sovereign people of their rights, values, prosperity, identity and voice (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 3).

Denne definisjonen vektlegger i større grad tanken om en særskilt tilstedeværelse av 'de andre' som truer folkets velferd – en tanke som har rotfeste i en rekke av partiene som analyseres i artikkelsamlingen. Her deles samfunnet altså ikke bare inn i to kontrastfulle grupper, det er også en tredje gruppe som innlemmes – en ytterligere 'de andre' – som anses som en truende og potensielt farlig gruppe.

Marzouki og McDonnell (2016) legger videre frem tre spørsmål de mener er sentrale i populistisk tankegang: (1) Hva gikk galt, (2) hvem har skylden, og (3) hva kan gjøres for å reversere situasjonen? Populistenes svar kan ifølge de to oppsummeres i: (1) Myndighetene og demokratiet som burde reflektere folkets vilje har blitt utnyttet for å tjene elitens egne interesser, (2) eliten og 'de andre' (som ikke er en del av folket) har skylden for nåværende situasjon, en situasjon fremstilt som en krise som kommer til å forverre seg, og (3) folket må få tilbake sin rett til å lede og bestemme før det er for sent (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 4).

3.2 Høyrepopulismens retoriske kjennetegn

Populisme i sin helhet er et nyansert og flersidig fenomen. I drøftingen vil Müllers populismeforståelse anvendes for å diskutere hvorvidt Listhaugs tekster kan sies å gi uttrykk for den indre logikken Müller hevder eksisterer i populistisk tankegang, før vi videre vil undersøke i hvilken grad og på hvilke måter Listhaugs bruk av 'religion' og verdier' kan sies å være uttrykk for høyrepopulisme basert på de retoriske kjennetegnene Marzouki, McDonnell og Roy påviser. Av hensiktsmessige grunner vil vi derfor ikke gå nærmere inn på populismen i bred forstand, men videre gå inn på hva de sistnevnte mener er hovedingrediensene i høyrepopulistisk retorikk.

3.2.1 Anti-elite, anti-pluralisme og anti-islam

I følge Marzouki og McDonnell (2016) innebærer det høyrepopulistiske synet på folkets fiender som oftest eliter og ‘de andre’. Det førstnevnte er ladet med å være, i beste fall, distansert fra folket og inkompetent (og i verste fall direkte korrupt), mens ‘de andre’ består av de som ved å ha en bestemt identitet, oppførsel eller tro, hindrer de fra å bli ansett som en del av det naturlige samfunnet (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 5). Høyrepopulismen er altså, slik også Müller skriver om populisme, anti-elitistisk og anti-pluralistisk. I artikkelsamlingen har alle de høyrepopulistiske partiene som gjennomgår imidlertid et tredje kjennetegn til felles: de er anti-islam.

For moderne høyrepopulistiske partier i vesten er ‘de andre’ ofte ansett å være innvandrere, og siden terrorangrepet mot USA 9. september 2011 har ‘de andre’ hovedsakelig blitt sidestilt med muslimer. Muslimer blir gjerne omtalt som om de ønsker å tvinge deres religiøse verdier og tradisjoner over på folket som et trinn i en ‘islamistisk plan’ (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 5). Ofte blir det også antydning at muslimene får støtte av liberale eliter. En annen ingrediens i høyrepopulistisk retorikk er ideer om invasjon, infiltrering og konspirasjon som fører til kriser som ikke kan reverseres. Disse ideene gir seg til uttrykk gjennom påstander om at en planlagt islamsk ‘overtakelse’ skjer under nesene på de fleste vestlige samfunn (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 5). Her kan begrepet «snikislamisering», som er blitt brukt mye blant annet av Fremskrittspartiets Siv Jensen, fungere som et eksempel, men dette vil vi komme tilbake til.

Koblet opp til ideen om en islamisering av vesten, ligger et annet argument som har blitt brukt mye i høyrepopulistisk diskurs de siste tiårene, nemlig ideen om at islam ikke er en religion - men en politisk ideologi eller en militær kode (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 6). Å fremstille islam som en ideologi fungerer som en retorisk strategi som tillater populistene å fornekte islams legitimitet og muslimers ønske om religiøs frihet - mer generelt tillater dette perspektivet populistene å fornekte muslimer som bor i vestlige land deres rettigheter. For dersom islam ikke er en religion, hvordan kan muslimers ønsker om å utøve religiøs praksis være legitime? Dersom man aksepterer et slikt syn på islam kan hver enkelt muslim i utgangspunktet mistenkeliggjøres og anses som en potensiell trussel, siden de i all hovedsak tilhører en politisk eller militær ideologi (Marzouki og McDonnell, 2016, s. 6). Ideen om islam som en politisk ideologi bidrar også til at ord som ‘islamisering’ brukes i større grad enn ‘islam’ og ‘muslimer’ i populistenes politiske retorikk (Roy, 2016, s. 187).

3.2.2 Kristendom som identitetsmarkør og motvekt til islam

Indeed, according to right-wing populists, the people risk losing their very identity due to elite-promoted phenomena like globalization, immigration and multiculturalism. The nostalgic celebration of an idyllic past of course also serves to increase the persuasiveness of calls for cultural re-awakening and re-conquest (Marzouki & McDonnell, 2016, s. 4).

Som utdraget forteller oss, er identitet en nøkkelingrediens i høyrepopulistisk diskurs. Den nasjonale identiteten anses som truet av ulike prosesser, noe som gir grunnlag for et nostalgisk ønske om å gå tilbake til 'slik det var før'. Høyrepopulistiske partier hevder gjerne at den 'kristne, europeiske identiteten' er under press som følge av en potensiell ødeleggende kombinasjon av pro-globaliserings eliter på den ene siden og en aggressiv islamiseringsprosess på den andre (Roy, 2016, s. 186). På denne måten skapes det et motsetningsforhold mellom kristendom og islam, hvor islam fungerer som et truende element som setter kristendommens forrang i fare.

Roy (2016) skriver at de fleste høyrepopulistiske partier i Europa gjerne er sekulære og anser kristendommen som en identitetsmarkør fremfor en tro eller et sett religiøse verdier (s. 186). Enkelt forklart er de europeiske, populistiske partiene som fremhever kristne verdier, kultur og tradisjon, kristne i den forstand at de avviser islam. Når det kommer til å vekke en kristen identitetsfølelse i en nasjon, skriver Roy at populistene gjerne benytter seg av symboler som korset eller viser til religiøse tradisjoner, heller en teologiske dogmer (Roy, 2016, s. 186). Den gjennomgående tanken er at islam truer deres kristne identitet, og populistene ønsker å motarbeide en islamiseringsprosess de hevder allerede er igangsatt i samtlige deler av verden.

Religion som identitetsmarkør gjør det mulig å kategorisere folket i 'det gode folket' og 'de dårlige andre'. I artikkelsamlingen definerer ikke alle partiene 'det gode folket' ut fra en kristen identitet, noen partier definerer folket som må forsvares både som det sekulære og det kristne (eventuelt katolske) folket, mens andre anser folket først og fremst som et sekulært folk med kristne røtter og kulturarv (Roy, 2016, s. 187). Til tross for at det finnes ulike grader av vekt på kristendommen er alle partiene like i sin avvisning av islam. Med andre ord; selv om partiene har ulike oppfatninger av hvem som tilhører 'folket', er de alle enige om hvem som *ikke* tilhører.

Ved første øyekast kan det se ut til at kirken og høyrepopulistene kjemper samme sak, først og fremst fordi de begge beskriver Europa som 'kristent' og fremhever kristendommens viktige

rolle. Dersom vi ser nærmere finner vi imidlertid store forskjeller, skriver Roy; det største skillet er hvordan populistene gjerne snakker om religiøs identitet, mens kirken snakker om religiøs tro (Roy, 2016, s. 189-190). Roy stiller videre spørsmålet; dersom den kristne identiteten høyrepopulister hevder å beskytte ikke er kristen, hva er den og hva ønsker de å tjene på den?

Ifølge Roy er kristen identitet for populistene sterkt begrunnet i en romantisert ide om hvordan ting var før, og den promoterer en idealisert tanke om et harmonisert samfunnsliv som eksisterte før elitene og 'de andre' begynte å true 'det gode folks' rettigheter og velferd (Roy, 2016, s. 196). Referansene til kristendommen kan også fungere som et strategisk trekk ved at det bidrar som en motvekt som stempler islam som fremmed og uforenelig, særlig om landet historisk har hatt en sterk tilknytning til kristendommen. Roy (2016) hevder at de høyrerettede populistiske partiene i Europa ikke promoterer en kristen identitet fordi de ønsker å promotere kristendommen, men fordi de ønsker å bekjempe islam og dens økende tilstedeværelse i europeiske samfunn. Det første steget i denne prosessen er å ta tilbake det offentlige rom. Forbud på hodeplagg, andre religiøse tegn i skoler og bønnerop og forbud mot bygging av minareter og moskeer er eksempler på dette.

Høyrepopulistene er også svært opptatt av verdier når det kommer til å forsvare en kristen identitet. Til tross for at de hevder å forsvare kristen identitet, mener Roy at man tydelig kan se at de verdier de fremhever for å motarbeide påståtte truende islamske verdier ikke er kristne i det hele tatt (s. 197). For eksempel er hijaben anklaget for å fornærme kvinners rettigheter, omskjæring truer barns rettigheter, rituell slaktning truer dyrenes rettigheter, osv. Kvinners rettigheter, barns rettigheter og dyrs rettigheter er ikke eksklusivt kristne verdier, selv om mange kristne anser dette som viktige verdier.

Avslutningsvis skriver Roy at Europa nå er et kontinent hvor ingen eier religionen, men hvor mange – inkludert høyrepopulister – 'låner' eller 'leier' den (s. 200). Det er ingen store religiøse eller kirke-assosierte partier i Europa, og politiske avgjørelser blir mer og mer uavhengig av religion. På denne måten har sekulariseringen vunnet. På samme tid er referering til religion blitt svært vanlig, noe som kan skyldes fokuset på identitet i politiske debatter – særlig i form av 'oss' og 'de andre', en negativ identitet som skaper utestenging (Roy, 2016, s. 200ff). For mange høyrepopulistiske politikere er religion således blitt transformert til en nominell markør for identitet, uten noe positivt innhold.

3.3 Islamofobi

I diskursen vi skal analysere er det stor vekt på innvandrernes kulturelle og religiøse forskjeller, og det er primært snakk om muslimsk kultur, deres fremmede verdier og deres religiøse praksis. Som vi har sett er dette en viktig ingrediens også i høyrepopulistisk diskurs. Men hvor går grensen mellom legitim islam-kritikk og islamofobiske ytringer?

3.3.1 Begrepet islamofobi

Som alle andre begreper kan islamofobi-begrepet misbrukes. Sosialantropologen Sindre Bangstad (2015) understreker dette, og fremhever at bruken av begrepet ikke innebærer en stigmatisering av legitim og nødvendig islamkritikk som retter seg mot fortolkninger og forståelser av islam blant muslimer som kan være kvinneundertrykkende, homofobe, voldslegitimerende eller menneskerettighetsstridige (s. 6). Det vil alltid finnes noen i alle religioner, kulturer eller livssyn som misbruker ens personlige overbevisning til å utøve urett. Dette er imidlertid ingen gyldig grunn til ikke å bruke begrepet, men det krever en viss kunnskap om begrepets mange definisjoner og en bevissthet rundt skille mellom legitim religionskritikk og islamofobiske ytringer.

Bangstad understreker at negative holdninger til islam eller muslimer ikke nødvendigvis er det samme som islamofobe holdninger. Ifølge han forutsetter det sistnevnte en grad av generalisering av muslimer som ikke nødvendigvis er tilstede i alle negative holdninger til muslimer (Bangstad, 2015 s. 13). Kanskje særlig på grunn av et utydelig skille mellom de to er begrepet omstridt og har mottatt mye kritikk, og flere aktører innen norske medier og politikk har frarådet bruk av begrepet. Bangstad hevder at deler av denne kritikken vitner til en manglende evne og interesse for å sette seg inn i den omfattende faglitteraturen om temaet samt «et manglende saklighetsnivå og en underliggende fornektelse av realiteten i utbredte fordommer og antipatier mot muslimer i Norge så vel som i andre land i vår tid» (Bangstad, 2015, s. 16).

Det er ingen bred enighet om en særskilt definisjon av islamofobi, men definisjoner finnes det mange av. Helland (2019) forholder seg til den svenske religionshistorikeren Mattias Gardell sin definisjon på islamofobi: «sosialt reproduserte fordommer om og aversjoner mot islam og muslimer, samt handlinger og praksiser som angriper, ekskluderer og diskriminerer mennesker på bakgrunn av at de er, eller antas å være, muslimer, og assosieres med islam» (Helland, 2019, s. 92). I denne definisjonen betegner islamofobi forestillinger, tenke- og skrivemåter som

fremstiller muslimer som en enhetlig befolkningsgruppe og reduserer muslimer til bestemte vesensmessige eller essensielle egenskaper av kulturell art – og kan dermed implisitt eller eksplisitt bli forstått som mindreverdige, skumle eller farlige (Helland, 2019, s. 92). Islamofobe tenkemåter vil gjerne redusere muslimer til deres religion, og islam blir sidestilt eller fortolket som entydig negativ (Helland, 2019, s. 92).

Den engelske samfunnsforskeren Chris Allen definerer islamofobi som «en ideologi (som er) lik i teori, funksjon og målsettinger til rasisme og andre liknende fenomener som understøtter og opprettholder negative vurderinger av muslimer og islam i samtiden», mens den amerikanske statsviteren Erik Bleich definerer det som «uforbeholdent negative holdninger eller følelser rettet mot islam eller muslimer» (Bangstad, 2015, s. 12).

Bangstad har på sin side fokusert på å definere islamofobiske ytringer, og definert dette som

(a) ytringer som utgår fra en essensialistisk forestilling om hva islam 'er', og en deterministisk forestilling om at muslimer 'tenker og handler' i pakt med denne forestillingen om hva islam 'er', (b) ytringer som har en åpenbart uriktig og hatefull karakter, anvender seg av analogier av hatefull karakter og fremført i den hensikt å stigmatisere og diskriminere muslimer på bakgrunn av deres eventuelle religiøse tilhørighet, og (c) ytringer som utgår fra en forestilling om at muslimer i kraft av sin religiøse tilhørighet er mindre verdt og/eller ikke har krav på de samme rettigheter som andre i det norske eller europeiske samfunn (Bangstad, 2015, s. 12).

En undersøkelse presentert i VG i 2010, hvor et representativt utvalg av den norske befolkningen deltok, viste at 61 prosent av den norske befolkningen fryktet «konflikt med muslimer» mer enn noe annet i fremtiden (Bangstad, 2015, s. 14). I 2015 gjennomførte Senteret for studier av Holocaust og livssynsminoriteter en undersøkelse om utbredelsen av antisemittisme i et representativt utvalg av den norske befolkningen, hvor undersøkelsen også inneholdt spørsmål om graden av ønsket sosial avstand til muslimer (Bangstad, 2015, s. 13). Ifølge denne undersøkelsen var graden av ønsket sosial distanse til muslimer høyere enn graden av ønsket distanse til for eksempel katolikker eller jøder - disse funnene er i tråd med funn fra tilsvarende undersøkelser i europeiske land (Bangstad, 2015, s. 14). Helland (2019) understreker at det er mye som tyder på at hendelser i den virkelige verden påvirker graden av negative holdninger mot muslimer. Særlig gjelder dette terrorangrepet på USA 11. september 2001, men også de mange terrorangrepene som har skjedd i Europa siden den tid. Bangstad

skriver at hendelser som dette bidrar til å «smentere negative holdninger til muslimer over tid slik at økningen i negative holdninger som følger av slike hendelser, ikke nødvendigvis avtar dramatisk over tid» (Bangstad, 2015, s. 14).

Fordommer mot islam har alltid vært svært utbredt i den vestlige verden og den kristne sivilisasjonen, og det er ifølge Bangstad lite som tyder på at dette vil endre seg i nærmeste fremtid. For noen representerer muslimer den naturlige fiende for den kristne europeeren, og islam det motsatte av sivilisasjon (Bangstad, 2015, s. 16). For at disse fordommene skal kunne leve videre, kreves det at representasjoner som legitimerer slike fordommer blir reproduert. Hvorvidt Listhaugs bruk av 'verdier' og 'religion' gir uttrykk for islamofobi og således bidrar til å legitimere og/eller reproducere islamofobiske holdninger vil vi se nærmere på i oppgavens drøfting.

3.3.2 Islamofobi som kulturell rasisme

Etableringen og bruken av islamofobi-begrepet innen en politisk og akademisk kontekst kan ifølge Bangstad ikke forstås uten å henvise til den omfattende akademiske litteraturen om det som blant annet karakteriseres som «ny-rasisme» og «kulturell rasisme» på 1980-tallet (Bangstad, 2015, s. 23). Denne litteraturen tar utgangspunkt i at det finnes et påvisbart skifte i den politiske retorikken som omhandler innvandrere og minoriteter i Europa, hvor henvisningen til biologi eller hudfarge gradvis ble erstattet av en retorikk som i større grad fokuserte på innvandrere og minoriteters kultur og/eller religion som markør for annerledeshet og underordnethet (Bangstad, 2015, s. 23).

Rent teoretisk kan dette skiftet beskrives i termer av et skifte fra 'klassisk rasisme' til 'kulturell rasisme' eller 'nyrasisme'. Bangstad beskriver dette som en 'rasisme uten raser' og viser videre til at i 'harde' former for islamofobi fremstår den enkelte muslim som 'rasialisert' i form av at hans eller hennes religiøse tilhørighet til islam spiller samme rolle som rase spilte i den vitenskapelige rasismens diskurser (Bangstad, 2015, s. 5). Den muslimske tilhørigheten anses som medfødt og følgelig uforanderlig, noe som videre brukes som argument for hierarkisk underordning, diskriminering og ekskludering (Bangstad, 2015, s. 5).

Hellands (2019) refleksjoner er i tråd med Bangstads. I kapittel 4 av *Rasismens retorikk* (2019) titulert «Kulturell rasisme: islamofobi» skriver Helland at han anser islamofobi som en moderne form for rasisme hvor rasebegrepet er blitt erstattet med kultur – islamofobi er ifølge Helland en rasisme som i «overveiende grad er kulturell» (Helland, 2019, s. 91). For å understøtte denne

påstanden vier Helland mange sider til analyse av den tidligere nevnte Hege Storhaug sine to publikasjoner *Men størst av alt er friheten* (2006) og *Islam. Den 11. landeplage* (2015) som begge handler om islam og muslimer i Europa og Norge (Helland, 2019, s. 101).

Storhaug har lenge vært en tydelig islam-kritisk stemme i norsk offentlighet. I bøkene skriver hun gjentatte ganger om overgrep og urett som er knyttet til personer og grupper med røtter i 'den muslimske verden' (Helland, 2019, s. 103). Helland påpeker her at 'den muslimske verden' er et svært vagt og misledende begrep, da det ikke finnes en enhetlig 'muslimsk verden' (Helland, 2019, s. 103). Dette er imidlertid ikke et hinder for Storhaug; ifølge Helland fremstiller hun islam som en udifferensiert, enhetlig størrelse, som forstørres i teksten slik at den utgjør en «essens som alle muslimer kan reduseres til» (Helland, 2019, s. 103).

Analysen av Storhaugs retorikk er i seg selv svært interessant lesning, men det som her er særlig interessant er Storhaugs uttalelser om æresdrapene på i Anoshe i Norge i år 2000, og Fadime i Sverige i 2002. Ifølge Storhaug er det som skiller disse drapene fra andre norske menns drap på kvinner, at de er kulturelt bestemt: drapsmennene er «et produkt av en kultur» (Helland, 2019, s. 104). Den generelle påstanden i Storhaugs representasjon er at det importeres en kultur til Norge som blant mye annet truende kan by på æresdrap (Helland, 2019, s. 105). Storhaug hevder at den muslimske minoriteten i Norge skiller seg fra majoriteten ved at det er kulturen som styrer dem, mens «vi» nordmenn styrer oss selv og kulturen etter eget ønske. På denne måten blir kultur sidestilt med natur, eller som Helland skriver; «kulturen antar naturens form» og «der kultur forstås som det essensielle og uforanderlige vesenstrekket ved en hel befolkningsgruppe, blir det klart at kulturen fungerer som natur innen denne konstruksjonen av det virkelige» (Helland, 2019, s. 113)

Også sosialantropologen Marianne Gullestad (2002) sine observasjoner støtter opp under tanken om en eksisterende kulturell rasisme. Gullestads analyse *Det norske sett med nye øyne* (2002) handler primært om hvordan den politiske og intellektuelle eliten uttaler seg om innvandrere, og Gullestad hevder at selve begrepsbruken er et vesentlig problem i innvandringsdebatten (Gullestad, 2002). Analysen undersøker hva innvandringsdebatten kan fortelle om underliggende verdier og tolkningsrammer, og Gullestad hevder, i likhet med Helland og Bangstad, at de retoriske trekkene i debatten er med på å legitimere det som i internasjonal faglitteratur gjerne kalles 'kulturell rasisme' (Gullestad, 2002, s. 149). I denne retorikken er det særlig de kulturelle forskjellene som fremheves, og forskjellene blir ansett som uforenelig. Den antatte uforeneligheten er en forutsetning for argumentet om at grupper

med svært forskjellig kultur helst bør leve hver for seg – og på grunnlag at dette kreves det en strengere og mer restriktiv innvandringspolitikk (Gullestad, 2002, s. 149).

I forlengelse av dette skriver Gullestad blant annet om former for monokulturalisme, hvor den gjennomgående visjonen er «en identitet, en kulturarv og et ståsted» (Gullestad, 2002, s. 105). Denne visjonen kommer blant annet til uttrykk i Gullestads analyse av et innlegg av Valgerd Svarstad Haugland i Aftenposten; Gullestad hevder at innlegget homogeniserer alle ulike tradisjoner og miljøer i Norge. En slik form for ensretting etablerer en kontrast til det Svarstad Haugland i innlegget omtaler som ‘flerkulturelle innslag’, og det argumenteres mot at innvandrere skal få prege det norske samfunnet. På begrepsplanet marginaliseres og isoleres dermed innvandrerne som ‘flerkulturelle innslag’ (Gullestad, 2002, s. 105)

At ‘kultur’ erstatter ‘rase’ kan bidra til at det hierarkiske elementet i rasismen blir mindre tydelig, skriver Gullestad; selv om kulturforskjeller fremheves, sier ikke politikerne at noen kulturer er bedre enn andre. I enkelte av de tekstene vi skal se på i denne oppgaven er det imidlertid tydelige uttrykk for en rangering av både kulturer og verdier.

3.3.3 Eurabia-teorien

Da Carl I. Hagen skulle beklage for å ha lest det truende brevet fra Mohammad Mustafa som i ettertid viste seg å være falskt, understreket han at innholdet til tross for brevets falskhets pekte på reelle problemer i Norge (Helland, 2019, s. 93). «Det Hagen gjorde i 1987, var altså å framsette en klassisk konspirasjonsteori om at muslimene hadde en bevisst plan om å overta Norge og Europa gjennom formering, en demografisk Eurabia-teori», skriver Helland (Helland, 2019, s. 93).

I *Anders Breivik and the Rise of Islamophobia* (2014) skriver Bangstad at Eurabia-teorien først ble fremsatt slik den er idag av Bat Ye'or i 2005, og han beskriver videre sjangeren som «profoundly conspiratorial and apocalyptic» (s. 144). I sentrum av Eurabia-sjangeren står det som antropologen Arjun Appadurai har beskrevet som en «fear of small numbers», som i denne konteksten relateres til en merkbar frykt blant medlemmer av den hvite majoriteten i Norge og resten av Europa for gradvis å bli en minoritet i eget land (Bangstad, 2014, s. 144). Ifølge teorien foregår det en prosess i Norge og i resten av Europa hvor muslimene gradvis tar over og har som hensikt å innføre eller påtvinge ‘sharia’. Hypotesen er at dette skjer gjennom et formelt samarbeid mellom muslimske stater i Midtøsten og EU som gjennomføres i det skjulte; den generelle europeiske befolkningen er ikke nødvendigvis klar over hva som foregår (Bangstad,

2014, s. 145). En slik tankegang har også vist seg også å være gjeldende for de to norske høyreekstremistene Anders Behring Breivik og Philip Manshaus sine handlinger. I førstnevntes 'manifest' er det gjennomgående budskapet at det foregår en islamisering av Europa, og sistnevnte innledet sin forklaring under oppstarten av sin rettsak 7. mai 2020 med å hevde at det pågår en rasekrig og et folkemord på det europeiske folk før han beklaget til sine meningsfeller for ikke å ha klart å utgjøre mer skade under angrepet (Bangstad, 2014, s. 73 og Acharki m.fl., 2019).

I forbindelse med en gradvis overtagelse av det norske land er det tidligere nevnte begrepet 'snikislamisering' relevant. Begrepet ble først kjent i 2009, da Fremskrittspartiets Siv Jensen brukte begrepet under en tale i forbindelse med debatten om hvorvidt hijab skulle bli en del av norsk politiuniform, og hvorvidt Oslo skulle få en egen muslimsk skole (Helland, 2019, s. 94). Helland viser til hvordan Døving (2012) har påvist at snikislamiserings-begrepet stammer fra høyreekstreme kontrajihadistmiljøer: begrepet betegner blant annet grunntanken i Eurabia-sjangeren om at muslimene, sammen med europeiske kollaboratører, bevisst arbeider for å overta og omforme Europa til en islamsk stat (Døving, 2012, s. 90, Helland, 2019, s. 94). Ifølge Helland er begrepet på denne måten direkte tilknyttet 'Eurabia' og gir uttrykk for at Norge blir 'islamifisert' fra innsiden (Helland, 2019, s. 94). Videre viser Helland til at dette ikke uttrykkes direkte, ei heller fra Siv Jensen, men at budskapet som implisitt formidles er at forskjellige tilpasninger som gjøres på bakgrunn av en økning av muslimer i Norge i sum utgjør en snikislamisering. På Fremskrittspartiets landsmøte i 2009 var eksemplene på slike tilpasninger og krav halal-mat i fengsler eller på skoler og at norsk-somaliske drosjesjåfører ønsket seg et bønnerom på Gardermoen (Helland, 2019, s. 94). Døving har imidlertid påpekt at ingen av disse forslagene ble fremmet i 'snik' – derimot ble de konkrete forslagene framsatt i full åpenhet av navngitte personer (Helland, 2019, s. 94).

3.4 Kapitteloppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt for meg de teoretiske perspektivene som vil bli anvendt i oppgavens drøfting. Vi har sett på ulike definisjoner av populisme, samt de retoriske kjennetegnene i høyrepopulismen slik de er blitt påvist i artikkelsamlingen *Saving the People: How Populists Hijack Religion* (2016). Felles for de fleste høyrepopulistiske partier er at de er anti-elite, anti-pluralistiske og anti-islam. Videre er det typisk for høyrepopulister å fremheve at den kristne, europeiske identiteten er under press som følge av innvandring og innvandrernes fremmede verdier, kultur og religiøs praksis. I særlig stor grad er islam sentrum for kritikk, og kristendom

blir av høyrepopulistene ansett først og fremst som en markør for identitet og som motvekt til islam.

Vi har også sett nærmere på islamofobi og islamofobiske ytringer, og sett at flere anser islamofobi som en form for nyere, kulturell rasisme hvor 'rase' nå er erstattet av 'kultur'. I islamofobiske ytringer blir kulturforskjeller mellom muslimer og nordmenn og/eller kristne ansett som uforenelige, og følgelig ikke mulig å integrere i det norske samfunnet.

De flere som har anklaget Listhaug for å benytte seg av høyrepopulistisk retorikk, samt hennes stadige fokus på islam som en utfordring for ivaretagelsen av 'norske verdier' gjør teoriene svært relevante i drøfting av Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon. I drøftingen om hvorvidt og i hvilken grad Listhaugs bruk av 'religion' og 'verdier' kan sies å gi uttrykk for islamofobi, vil vi ta utgangspunkt i Bangstad sin definisjon av islamofobiske ytringer, samt se nærmere på hvorvidt tekstene gir uttrykk for den formen for kulturell rasisme og tankegang som finnes i den muslim-fiendtlige Eurabia-teorien. I drøftingen som omhandler høyrepopulisme vil vi som nevnt ta utgangspunkt i Müllers populismeforståelse, samt de retoriske kjennetegnene påvist av Marzouki, McDonnell og Roy (2016).

4. DISKURSANALYSE SOM TEORI

Diskursanalyse kan som tidligere nevnt anses som en pakkeløsning bestående av både en teoretisk og metodisk helhet, og det er de filosofiske premissene vedrørende språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden og diskursanalysens teoretiske modeller vi nå skal se nærmere på.

4.1 Sosialkonstruktivismen

Et nøkkelpremiss for diskursanalytiske tilnærminger er et sosialkonstruktivistisk verdenssyn. Sosialkonstruktivismen kan anses som en fellesbetegnelse for en rekke nyere teorier om forholdet mellom kultur og samfunn (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 12). Et fremtredende kjennetegn i sosialkonstruktivismen er dens kritiske innstilling ovenfor kunnskap og ovenfor hvordan kunnskap tilegnes og videreformidles; sosialkonstruktivismen hevder at vår kunnskap om verden ikke umiddelbart kan anses som objektiv sannhet, og at vår virkelighet således bare er tilgjengelig for oss gjennom våre kategorier (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 13).

Et annet kjennetegn ved sosialkonstruktivismen er tanken om at mennesker er grunnleggende historiske og kulturelle vesener, og dette bidrar til at vår kunnskap om og syn på verden alltid er kulturelt og historisk innebygd (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 14). Sosialkonstruktivismen vektlegger også at det er en sammenheng mellom kunnskap og sosiale prosesser. I dette ligger det en tanke om at vårt bilde og forståelse av verden skapes og opprettholdes i sosiale prosesser, og at kunnskap skapes i sosial interaksjon hvor man opparbeider felles sannheter og kjemper om hva som er sant og falskt, rett og galt (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 14).

Sosialkonstruktivismen ser også en sammenheng mellom kunnskap og sosial handling; i et bestemt verdensbilde blir noen former for handlinger naturlige, mens andre blir utenkelige (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 14). For eksempel finnes det naturlig gitte handlinger innad i ulike religiøse samfunn – i noen religiøse land er homofili ulovlig og straffbart, mens andre land står i bresjen for å legalisere ekteskap mellom like kjønn. Når mennesker har ulike sosiale verdensbilder, fører det til forskjellige sosiale handlinger og den sosiale konstruksjonen av sannhet og kunnskap får følgelig konkrete sosiale konsekvenser (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 14).

Sosialkonstruktivismen hevder altså at våre verdenssyn og vår kunnskap ikke er speilbilder av virkeligheten 'der ute', men derimot er et resultat av våre måter å kategorisere verden på. I spørsmålet om hva som truer de norske verdiene, vil sosialkonstruktivismen hevde at innholdet er sosialt konstruert og dermed vil variere mellom ulike kontekster. Innholdet formes der meningen oppstår, gjennom (det aldri nøytrale eller objektive) språket. Om en politiker mener at 'innvandring utgjør en trussel for det norske samfunnet' og av den grunn ønsker strengere innvandringspolitikk, må budskapet gi mening hos velgerne for å få støtte og gjennomslagskraft.

4.2 Diskursbegrepet

En diskursanalyse er naturligvis en analyse av en eller flere diskurser, men nøyaktig hva en diskurs er kan virke mer diffust. Diskursbegrepet blir gjerne assosiert med diskusjoner eller meningsutvekslinger, men begrepet rommer mer enn samtale; i diskursbegrepet ligger det en grunnleggende idé om at språket er strukturert i forskjellige mønstre som tilhører forskjellige domener. Jørgensen og Phillips (1999) definerer diskurs som: «en bestemt måte å snakke om eller forstå verden (eller et utsnitt av verden) på» (s. 9).

Den franske filosofen Michel Foucault som anses som grunnleggeren av diskursteorien definerer diskurs på følgende måte:

«Vi vil kalde en gruppe af ytringer for diskurs i det omfang, de udgår fra den samme diskursive formation [... Diskursen] består af et begrænset antal ytringer, som man kan definere mulighedsbetingelserne for.» (Foucault, 1969, s. 153/1972, s. 117, sitert og oversatt av Jørgensen & Phillips, 1999, s. 22)

Foucaults definisjon trekker på det sosialkonstruktivistiske premisset om at kunnskap og viten ikke er en avspeiling av virkeligheten, men er diskursivt konstruert (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 22). I diskursbegrepet ligger det altså en oppfatning av at språket ikke er nøytralt, og derfor ikke kan gi en objektiv gjenspeiling av virkeligheten. Diskurser bidrar til å konstruere sosiale identiteter, sosiale relasjoner og kunnskap- og betydningssystemer (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 79). Med andre ord har en diskurs tre funksjoner; en identitetsfunksjon, en relasjonell funksjon og en idéfunksjon.

4.3 Makt og hegemoni

De aller fleste diskursanalytiske tilnærminger er basert på Foucaults diskursteori, og et av Foucaults grunnprinsipper er at makt, språk og kunnskap henger uløselig sammen. Hans tilnærming har som hensikt å avsløre maktrelasjoner og deres interesse i hegemoni (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 22). Hvem skaper eller definerer kunnskap, og hvordan påvirker dette sosiale relasjoner og praksiser? Har vi et behov eller skapes et behov? Hvem har nytte av dette behovet? (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 22). Når vi anvender språklige praksiser vi selv ikke er klar over kan vi ubevisst anvende makt, og språket farges og formes av de maktforholdene som finnes i samfunnet og virker inn på hvordan vi oppfatter sosiale fenomener. Diskurser kan være innleiret i språklige praksiser som stenger ute alternative perspektiver uten at vi nødvendigvis er klar over det. Diskurser kan således bidra til å etablere eller opprettholde maktrelasjoner.

Grunnlaget for mange maktanalyser er det tradisjonelle synet på makt: A påvirker B til å gjøre noe B i utgangspunktet ikke ville gjort (Lukes, 2005, s. 16). Den diskursanalytiske tilnærmingen er imidlertid opptatt av flere dimensjoner ved maktutøvelse; hvordan det skjer, med hvilken bakgrunn det skjer og den sosiale sammenhengen det skjer i (Olsen, 2006, s. 62-63). Taylor (2002) skriver at Foucault avdekker et moderne maktsystem; et system som er betydelig mer snikende enn tidligere former for maktutøvelse (s. 288). Den snikende maktens styrke ligger i at den ikke oppfattes som makt, men som «vitenskap, realisering eller til og med frigjøring» (Taylor, 2002, s. 288).

Foucaults tilnærming er altså et forsøk på avsløring av maktstrukturer. Med maktstrukturer menes de reglene for hvilke utsagn som blir akseptert som meningsfulle og sanne i en gitt historisk epoke, og hvilke utsagn som blir ansett som falskt eller utenkelig (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 21-22). Foucault hevder at maktstrukturene kan føre til en normalitet hvor både A og B ikke ser ut til å stille spørsmål med ubalansen maktforholdet kan føre til (Olsen, 2006, s. 63). For eksempel er det slik i noen konservative kristne bevegelser at det kan finnes en klar skeivhet når det kommer til kjønn; menn har ofte mer makt enn kvinner, og det blir ikke nødvendigvis stilt spørsmål ved denne ubalansen (Olsen, 2006, s. 63). Som Jørgensen og Phillips (1999) skriver, finnes det i prinsippet mange muligheter for å skape utsagn - likevel er det slik at de fleste utsagn innenfor et bestemt domene fremstår nærmest homogene og gjentakende (s. 22). Dette skyldes diskursens treghet og dens grenser som avgjør hvilke ytringer

som tillates og ikke - det som blir blankt avslått i en diskurs, kan anses som en selvfølgelighet i en annen (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 22).

Innenfor diskursanalyse dukker begrepet hegemoni ofte opp i sammenheng med makt og autoritet – hegemoni betegnes her som den rådende diskursen, og som den representasjonen av virkeligheten som har forrang fremfor andre representasjoner (Olsen, 2006, s. 64). I forbindelse med hegemoni, er flerstemmighet og monologisering sentrale størrelser. I innvandringsdiskursen er Listhaug kun én stemme blant flere stemmer i diskursen. Utgangspunktet for diskursanalysen er at et samfunn, en gruppe eller et politisk parti alltid taler med flere stemmer; Fremskrittspartiet er ingen enhetlig størrelse, det samme gjelder et hvilket som helst annet politisk parti. Man kan også si at enkeltpersoner kan snakke med flere stemmer; konteksten man befinner seg i gir føringer for hvordan man snakker og hva man snakker om. Som Olsen (2006) skriver, «samtalens art eller sjanger» gir sterke føringer (s. 61).

På andre siden av flerstemmighet står mekanismen monologisering. Monologisering innebærer at selv om det er mange stemmer som er hørbare i en diskurs, er det noen stemmer som har mer å si, som snakker høyere enn andre og potensielt ønsker å oppnå at andre stemmer holdes både lave og tause (Olsen, 2006, s. 52). De monologiske stemmene eksisterer ifølge Olsen, i enhver sammenheng hvor en eller annen form for hegemoni råder – og metodisk sett betyr dette at de monologiske stemmene er de stemmene som er lettest å høre (Olsen, 2006, s. 62). Monologisering fører til hegemoni, som igjen fører til monologisering – maktstrukturene reproducerer seg selv (Olsen, 2006, s. 64).

Her er også tanken om diskurser treghet sentralt. Treghet i diskursanalytisk kontekst er en form for avpersonifisert makt – tregheten låser fast diskursen og vanskeliggjør forandring. Den baserer seg gjerne på tradisjon eller andre faktorer som dekker over opprinnelsen og begrunnelsen (Olsen, 2006, s. 63). Diskurser med uttalte begrunnelser for handlinger og tenkemåter som tradisjon eller at «det er bare sånn det er» er således gode objekter for en treghetsanalyse.

4.4 Kritisk diskursanalyse

Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse er kritisk i den forstand at den har som hensikt å avsløre diskursens konstruering og opprettholdelse av den sosiale verden, relasjoner og maktforhold (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 75-76). Tilnærmingen vektlegger at diskurser både reproducerer og forandrer kunnskap, identitet og sosiale relasjoner, og på samme tid formes av

andre sosiale praksiser og strukturer (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 77). Hovedinteressen i Faircloughs tilnærming ligger blant annet i undersøkelsen av forandring – han hevder at konkret språkbruk alltid viser tilbake til tidligere diskursive struktureringer, og at man alltid trekker videre på betydninger som allerede er etablert (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 15). Dette belyser Fairclough ved å se på intertekstualitet, et analyseverktøy vi vil komme tilbake til.

Alle brukere av språk innehar et bestemt perspektiv på verden, og dette perspektivet kaller Fairclough ideologier: «representations of aspects of the world which contribute to establishing and maintaining relations of power, domination and exploitation» (Fairclough, 2003, s. 218). Fairclough forstår ideologi som «betydning i maktens tjeneste»; ideologier er slik sett betydningskonstruksjoner som bidrar til å produsere, reprodusere og transformere dominansrelasjoner (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 86). Ideologiene skapes i samfunn hvor dominansrelasjoner finnes på bakgrunn av faktorer som klasse og kjønn. Basert på denne definisjonen kan diskurser anses mer eller mindre ideologiske, og de ideologiske diskursene er dermed de diskursene som bidrar til å opprettholde eller transformere maktrelasjoner. Fairclough ønsker å avdekke tilstedeværelsen av ideologier i diskursiv praksis, og felles for de kritiske diskursanalytikerne er derfor å analysere hvordan ideologiske forhold reproduseres gjennom språket (Skrede, 2017, s. 21).

Jørgensen og Phillips (1999) oppsummerer kritiske diskursanalyse i følgende fem punkter:

1. Diskursiv praksis bidrar til å konstruere den sosiale verden, inkludert sosiale identiteter og relasjoner. Diskursiv praksis forstås her som produksjon og konsumpsjon av tekster.
2. Diskurs er både konstituerende og konstituert i form av at diskurs både former og omformer sosiale strukturer og prosesser, og på samme tid avspeiler dem. Diskurser står dermed i et dialektisk forhold til andre dimensjoner.
3. Kritisk diskursanalyse skiller seg både fra andre diskursanalytiske tilnærminger som diskursteori og diskurspsykologi, ved å analysere språkbruk i større grad. Kritisk diskursanalyse er inspirert av lingvistikken, og har av den grunn fokus på språkbruk i sin tekstanalyse i sosial interaksjon.
4. Den kritiske diskursanalysen hevder at diskursive praksiser bidrar til å skape og reprodusere ideologiske effekter, som betyr at diskurser former og opprettholder ulike maktforhold mellom sosiale grupper. Det kritiske aspektet eksisterer i den forstand at den søker å avsløre den rollen diskursiv praksis har i opprettholdelsen av den sosiale verden og sosiale relasjoner.

5. Ved å være politisk engasjert for sosial forandring og ikke politisk nøytral, oppfatter kritisk diskursanalyse seg selv som beslektet med kritisk forskning. Den er ment å avsløre rollen diskursiv praksis spiller i opprettholdelsen av maktforhold, med den hensikt at resultatene kan benyttes i kampen for sosial rettferdighet (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 73-76).

Jeg anser alle disse punktene som relevante for oppgavens problemstilling og tematikk. Innvandringsdiskursen bidrar til å produsere sosiale identiteter og relasjoner ved å omtale innvandrere og nordmenn på bestemte måter og relatere de to til ulike sosiale prosesser. Den avspeiler sosiale strukturer og prosesser, på samme tid som disse prosessene og strukturene påvirkes av diskursen i seg selv. Dette er aktuelt ikke bare på grunn av fokuset verdier og religion har fått i norsk innvandringsdebatt, men også med tanke på den flyktningkrisen vi ble møtt med i 2015 og som i stor grad fortsatt pågår. Fokuset på bruken av bestemte begreper i politisk argumentasjon passer særlig godt til de tre sistnevnte punktene, da det vektlegger språkbruk. Oppgavens ønsker om å undersøke hvorvidt diskursiv praksis (i form av produksjon og konsumpsjon av tekster) og språkbruk bidrar til å skape og reprodusere representasjoner og virkelighetsoppfatninger, er noe den kritiske diskursanalysen passer perfekt til.

4.5 Kapitteloppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på det teoretiske aspektet ved diskursanalysen. Vi har sett at diskursanalysen baserer seg på sosialkonstruktivismens kritiske innstilling til kunnskap, og dens kritiske innstilling til hvordan kunnskap tilegnes og videreformidles. Videre at makt, språk og kunnskap henger uløselig sammen i diskursanalytiske tilnærming.

I den kritiske diskursanalysen er man interessert i å avdekke det Fairclough omtaler som ideologier; representasjoner av verden, også omtalt som betydningskonstruksjoner, som bidrar til å produsere, reprodusere og transformere dominansrelasjoner. Det vektlegges at diskurser både reproduserer og forandrer kunnskap, identitet og sosiale relasjoner, og på samme tid formes av andre sosiale praksiser og strukturer. Den kritiske diskursanalysen er kritisk i den forstand at den har som hensikt å avsløre diskursens konstruering og opprettholdelse av den sosiale verden, relasjoner og maktforhold. Denne teorien vil vi komme tilbake til i oppgavens drøftingskapittel.

5. DISKURSANALYSE SOM METODE

Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) står Fairclough bak den mest utviklede teorien og metoden til forskning i kommunikasjon, kultur og samfunn innenfor kritisk diskursanalyse (s. 72). Jeg har valgt å bruke Faircloughs kritiske diskursanalyse fordi jeg mener materialet bør forstås og analyseres i en større sammenheng, gjennom en særlig vektlegging av hvordan språket bidrar til å produsere og reprodusere representasjoner av virkeligheten.

Diskursanalysen har som hensikt å undersøke hvordan språkbruk er med på å forme forståelsen av sosiale fenomener (Mathisen, 1997, s. 3). Vi kan definere diskursanalyse som «analyse av språkbruk i en samfunnsmessig kontekst, med fokus på hvordan de ideer og begreper som produseres i denne konteksten tolker og er med på å forme (et visst utsnitt av) den samfunnsmessige virkeligheten» (Mathisen, 1997, s. 3). I sin enkleste form innebærer diskursanalysen å undersøke hvorfor vi tenker som vi tenker. Mennesker sier ofte mer enn de er klar over, og ord og uttrykk vi anvender i språket bærer med seg mer mening enn vi er oss bevisst (Fairclough, 2001, s. 33). Når vi bruker språket har vi ikke alltid oversikt over alle assosiasjoner et ord har, og ord henter sin betydning fra både fra kontekst og hva de forstås i sammenheng med. Språket vårt er slik sett fullt av språklige praksiser vi ikke alltid reflekterer over, og vi er heller ikke alltid klar over hvordan disse praksisene er med på å etablere og opprettholde maktrelasjoner. Ved å kombinere analyseverktøy fra lingvistikken og teoretiske perspektiver fra samfunnsvitenskapene, forsøker den kritiske diskursanalysen å avdekke hvordan språk bidrar til å opprette maktforhold i samfunnet (Skrede, 2017, s. 11). Kritisk diskursanalyse skiller seg her fra mer deskriptive lingvistiske studier som beskriver strukturer i språket, uten å spørre hvorfor eller hvordan en tekst er produsert (Skrede, 2017, s. 21).

Fairclough hevder at alle tekster skaper sosiale identiteter, relasjoner og strukturer basert på kunnskap og meninger. Med tekst mener Fairclough alt som kan leses og er meningsbærende (Fairclough, 2003, s. 21) Denne oppgaven har ønsket å undersøke nettopp dette; hvordan fungerer Listhaugs tekster som meningsbærende og meningsformende? Hvilke representasjoner kan de sies å konstruere?

5.1 Valg og avgrensing av materiale

Det finnes en rekke andre dokumenter og tekster, forfattet av helt andre mennesker, som kunne vært av interesse for den generelle tematikken i denne oppgaven. Listhaug er blant de politikerne som i stor grad har uttalt seg om innvandringspolitikk, men som enkeltpolitiker representerer hun naturligvis ikke hele innvandringsdiskursen. Facebook-innleggene som analyseres i denne oppgaven er imidlertid tekster publisert innen en tidsramme hvor Listhaug var fungerende innvandrings- og integreringsminister, samt justis-, beredskaps- og innvandringsminister, noe som gjør materialet noe mer relevant enn tekster publisert under hennes tid som eldreminister eller landbruksminister.

Problemstillingen setter videre noen naturlige grenser for materialet: da analysen skal ta for seg Listhaugs politiske argumentasjon, ville det vært unaturlig å analysere hele Fremskrittspartiets partiprogram. Imidlertid kunne jeg hentet materialet fra TV-debatter, kronikker eller partilederdebatter. Bak valget om å analysere innlegg publisert på Facebook, er viten om at denne sosiale medie-plattformen er hyppig brukt av politikere og at Listhaugs aktivitet på Facebook får mye oppmerksomhet, ikke minst ved at et av hennes innlegg førte til hennes avgang som statsråd. Det er forholdsvis færre regler med tanke på hva som er greit og ikke greit å skrive på sosiale medier, sammenlignet med hva som er forventet i partilederdebatter eller partiprogrammer som gjerne sendes på TV i beste sendetid. Selv om innleggene som publiseres på en offentlig Facebook-profil i utgangspunktet er tilgjengelig for alle som har en Facebook-konto, er innleggene for det meste forbeholdt profilens følgere og andre som av ulike grunner oppsøker profilen.

Jeg har derfor tenkt at Facebook-innlegg kan representerer mer direkte, ærlige og personlige meninger om, og reaksjoner på, ulike politiske saker, enn hva et partilederprogram eller en tale kan. Boken fungerer som en grundigere innføring i Listhaugs politiske meninger, og er som tidligere nevnt tatt med både for å kontekstualisere og korrigere mine tolkninger av innleggene. I motsetning til innlegg som publiseres på sosiale medier er en bokutgivelse et resultat av tidkrevende arbeid, og det må antas at det som står skrevet mellom to permer er nøye gjennomtenkt og i stor grad representativt for forfatterens synspunkter og holdninger.

Selv om mange av innleggene er vedlagt bilder, har jeg valgt å ikke innlemme bildene i analysen. Dette både fordi jeg ønsket å fokusere på det språklige i form av tekst, og fordi jeg anså en analyse av både innlegg, vedlagte bilder og boken *Der andre tier* (2018) som for stor

for oppgavens omfang. Ved å fokusere på det tekstlige har jeg i tillegg hatt mulighet til å bruke flere eksempler enn jeg ville hatt mulighet til dersom jeg gjennomførte en tekst- og billedanalyse.

5.1.1 Søkeprosess

Innleggene som har blitt analysert fant jeg ved å gå inn på Facebook og søke opp Sylvi Listhaugs offentlige profil. På en offentlig Facebook-profil kan man søke og lete gjennom innlegg som er blitt publisert ved å skrive inn et eller flere ønskede søkeord. Innleggene som kommer etter søk på spesifikke ord er innlegg som enten inneholder søkeordet, eller innlegg med vedlagt lenke som inneholder søkeordet. Alle innlegg på Facebook er datert, og det var derfor enkelt å luke ut innlegg som gjaldt for den utvalgte tidsrammen.

Oppgavens problemstilling baserer seg to ord i innvandringspolitisk argumentasjon: 'religion' og 'verdier'. Mitt første søkeord var derfor *religion*, noe som resulterte i kun to innlegg, dog begge innenfor tidsrammen. For å finne flere relevante innlegg, søkte jeg videre med ordene *kristendom* og *islam*. Begge disse søkeordene resulterte i kun ett innlegg hver. Videre gjennomførte jeg et søk med søkeordet *kristne*. Dette resulterte i ni innlegg. Søkeordet *muslim* resulterte i ett innlegg. For å dekke et større religions-spekter gjennomførte jeg også søk med søkeordene *buddhisme*, *hinduisme* og *jødedom* i ulike bøyninger, dette ga imidlertid null resultater.

Det andre ordet problemstillingen sentrerer seg rundt er ordet *verdier*, og et søk med dette ordet resulterte i 38 innlegg publisert innenfor tidsrammen. Et søk med søkeordet *innvandring* resulterte i 33 innlegg. Jeg gjennomførte også et søk med ordet *integrering* som resulterte i nye 33 innlegg, men da ingen av disse innleggene handlet om verken verdier eller religion ble de ikke innlemmet i materialet.

De seks aktuelle søkeordene *verdier*, *religion*, *islam*, *kristendom*, *kristne*, *muslim* og *innvandring* resulterte i 85 innlegg, et antall jeg anså som for stort for oppgavens omfang. Alle innleggene hadde heller ikke like stor relevans med tanke på den valgte problemstillingen. For å luke ut de mest relevante innleggene, gjennomførte jeg en kort gjennomgang av alle innleggene med utgangspunkt i problemstillingens tematikk. I denne prosessen luket jeg ut de innleggene hvor både ordene religion og verdier ble eksplisitt nevnt. Dette resulterte i 10 innlegg. Imidlertid fantes det innlegg som omtalte religion på en mer subtil eller vag måte, noe

jeg mente var minst like relevant. I oppgaven har jeg analysert 20 innlegg, i tillegg til en rekke utdrag fra *Der andre tier* (2018).

Når det gjelder boken *Der andre tier* (2018) består denne av 251 sider av sammenhengende tekst, fordelt på 23 kapitler. Boken er et forfattersamarbeid mellom Sylvi Listhaug og Lars Akerhaug, og fungerer på mange måter som en innføring i hva Listhaug mener om det aller meste i norsk politikk.. Selv om boken som helhet er svært interessant, var det ikke alt av innholdet som fremsto like relevant. Det som ble innlemmet i analysemateriale, er utdrag som utdyper, korrigerer og kontekstualiserer de innleggene som analyseres. Det er ønsket at disse utdragene skal gi en større forståelse for den argumentasjonen og bruken av 'verdier' og 'religion' som kommer til uttrykk på Listhaugs Facebook.

5.2 Analytiske verktøy

I *Analysing Discourse* (2003) presenterer Fairclough en liste av spørsmål man kan stille en tekst – listen består av 42 spørsmål fordelt på 12 temaer (s. 191-194). Etter å ha lest gjennom analysemateriale med utgangspunkt i denne listen, endte jeg opp med de analytiske verktøyene jeg nå skal presentere. Dette er de verktøyene jeg mente best bidro til å svare på oppgavens problemstilling. Jørgensen og Phillips (1999) skriver at man i diskursanalytisk arbeid kan velge de fokusområdene som har relevans i det gitte tilfelle, og de oppfordrer til å være selektive og pragmatiske ved å «kombinere elementer og skape sin egen diskursanalytiske ramme» (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 16). På bakgrunn av dette valgte jeg å benytte meg av analyseverktøyet nodalpunkter, som opprinnelig brukes i Laclau og Mouffes diskursteori, og som i denne oppgaven kalles forankringspunkter.

5.2.1 Forankringspunkter og kollokasjoner

Et forankringspunkt er et 'privilegert' tegn – eller et kjerneord - som resten av diskursen ordnes rundt (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 37). Forankringspunktene er de ordene diskursen hviler på og andre tegn får stort sett sin mening gjennom deres relasjon til forankringspunktet. Disse punktene finner man ved å undersøke hvilke tegn og begreper som har forrang og som brukes i flere sammenhenger. Utgangspunktet er å observere hva som skiller seg ut, og hvilke uttrykk eller størrelser som gjerne gjentas ofte i flere ulike sammenhenger (Olsen, 2006, s. 68).

I en analyse hvor man vektlegger forankringspunkter, vil man også få frem hvilke andre tegn som ser ut til å ha sentrale posisjoner, og dermed hvilke tegn som har tendens til å dukke opp sammen. Disse tegnene eller begrepene kalles kollokasjoner (Olsen, 2006, s. 68). Å finne

forankringspunktene kollokasjoner gjøres gjennom enkel lesning, og kan i stor grad åpne en diskurs og si noe om hvordan den henger sammen med den virkeligheten den representerer.

Kartlegging og analyse av forankringspunkter og kollokasjoner gir et godt utgangspunkt for en større analyse av hvordan diskursen er satt sammen, virker og er relatert til en eller annen form for sosial virkelighet. I dette ligger drøftingen av hvilke krefter som bidrar til å skape diskursene og holde dem sammen. Det er ikke tilfeldig hvilke tegn som framstår som privilegerte og hvilke tegn som gjerne dukker opp sammen – noen tjener på det (Olsen, 2006, s. 68-69). De som tjener på hvordan en diskurs representerer virkeligheten, bidrar til å skape den og til å skape en bestemt forståelse av virkeligheten. Tilsvarende er det noen som tjener på konkurrerende representasjoner. Diskursanalysen blir på denne måten et forsøk på å undersøke hvordan virkeligheten er eller framstår for ulike parter i den teksten man studerer (Olsen, 2006, s. 69).

5.2.2 Intertekstualitet

Intertekstualitet er studiet av relasjonen mellom en tekst og andre tekster. Generelt kan man skille mellom eksterne og interne tekstrelasjoner, hvor de interne handler om semiotiske relasjoner (forholdet mellom hovedsetninger og leddsetninger, grammatikk, vokabular og lignende), mens de eksterne handler om forholdet mellom en tekst og andre sosiale begivenheter, sosiale praksiser og sosiale strukturer (Fairclough, 2003, s. 36). Analyse av eksterne tekstrelasjoner kan også være å studere relasjonen mellom tekster og se på hvordan disse trekker på hverandre. Det er her vi er inne i det intertekstuelle landskapet.

Fairclough definerer intertekstualitet som “The intertextuality of a text is the presence within it of elements of other texts (and therefore potentially other voices than the author’s own) which may be related to (dialogued with, assumed, rejected, etc.) in various ways” (Fairclough, 2003, s. 192). I en analyse av intertekstualitet analyserer man altså relasjonen mellom tekster, og studerer hvordan disse trekker på hverandre.

De intertekstuelle relasjonene kan være både manifeste eller av mer latent art; manifest intertekstualitet kan være bruk av referanser i en tekst for å vise at en trekker på andre tekster (Skrede, 2017, s. 52). I slike former for intertekstuell relasjon er det åpenbart hvilke tekster man refererer til. I den latente intertekstualiteten trekker man på tekster uten at det gjøres eksplisitt, og det er ikke sikkert at tekstforfatteren engang er bevisst hvilke intertekstuelle koblinger som gjøres. De aller fleste tekster vi produserer er inspirert av andre tekster på et eller annet vis. Den kritiske diskursanalysen er derfor opptatt av hvilke forekomster av intertekstualitet som kan

avdekkes og vektlegger en vurdering av hvilken effekt ulike intertekstuelle koblinger kan tenkes å ha (Skrede, 2017, s. 52). Ved å fokusere på intertekstualitet kan man undersøke hvorvidt tekstene reproducerer allerede eksisterende diskurser, hvor ingen nye elementer innføres, eller forandrer eksisterende diskurser gjennom nye sammensetninger.

5.2.3 Antagelser

Å anta noe er noe vi gjør til stadighet. Skrede (2017) viser her til det enkle uttrykket «hun var god til å kjøre bil for å være dame», som er basert på en eksistensiell antagelse om at kvinner er dårligere sjåførere enn menn (s. 55). Ved å anta et felles verdigrunnlag, kan man i tekster utjevne forskjeller (Skrede, 2017, s. 55). Mennesker støtter seg på delte antagelser, og som medlem av et fellesskap er vi avhengig av delte oppfatninger og meninger. Interaksjon er utenkelig uten en eller annen form for felles grunnforståelse. Dersom en politiker mener at innvandring truer det norske samfunn, og derfor krever strengere innvandringspolitikk, må dette perspektivet deles av flere for å få støtte og få oppslutning blant velgerne. På samme tid er de som er i stand til å påvirke og forme innholdet i den felles grunnforståelsen – i posisjon til å utøve makt og opparbeide hegemoniske oppfatninger (Fairclough, 2003, s. 55), noe som gjør undersøkelsen av antagelser i tekster svært interessant i kritisk diskursanalyse. Fairclough skiller mellom ulike former for antagelser, og i denne analysen vil fokuset ligge på to av disse formene: Verdiantagelser, som er antagelser om hva som er ønskelig og godt, og eksistensielle antagelser, som er antagelser om hva som finnes.

5.2.4 Modalitet

Fairclough (2003) definerer modalitet som “the relationship it sets up between author and representations – what authors commit themselves to in terms of truth or necessity” (s. 219). Modalitet handler altså om hvilken måte en ytring eller en tekst fremlegger et budskap på, og vi kan skille mellom fire former for modalitet: påstander og spørsmål (utveksling av kunnskap) og beordring og tilbud (utveksling av aktiviteter) (Skrede, 2017, s. 49). Når man leter etter modalitet i en tekst, leter man derfor etter eksempler hvor forfatteren stiller spørsmål eller påstår noe, krever eller tilbyr noe. Modalitet kan således anses som tekstforfatterens måte å uttrykke holdninger og fakta på, inkludert grader av visshet eller tvil, muligheter og nødvendigheter, tillatelser eller forpliktelser (Fairclough, 2003, s. 164-165). Modalitet kan også gripe inn og forme sosial praksis; avhengig av posisjonering og maktforhold kan bruk av modalitet få folk til å utføre eller avstå fra handlinger.

De typiske markørene for modalitet er modale verb som 'kan', 'vil', 'må', 'bør' og 'skal' (Fairclough, 2003, s. 168). Å lete etter modalitetsmarkører kan være et særlig effektivt grep i analyse av politisk retorikk, nettopp fordi modalitet kan gi innsikt i hvilket verdenssyn som fremmes, hvilken kunnskap som postuleres som sann og gyldig, og hvordan vi bør handle i lys av de sosiale omstendighetene som beskrives (Skrede, 2017, s. 51).

5.3 Forskningskvalitet

I en oppgave som dette er det alltid ulike hensyn og vurderinger som må tas, kanskje særlig gjelder det når analysematerialet er hentet fra en sosial medie-plattform som Facebook. De neste punktene vil derfor ta for seg etiske hensyn og vurderinger, utfordringer ved tekstanalyse og oppgavens reliabilitet og validitet, før jeg i siste punkt reflekterer rundt de ulike metodiske valgene som er blitt tatt.

5.3.1 Etiske hensyn og vurderinger

I utgangspunktet vurderte jeg Facebook-innleggene som offentlige tekster på linje med leserinnlegg i nettaviser og lignende. Å publisere innlegg på en offentlig Facebook-profil er imidlertid ikke synonymt med å ville la seg forskes på, og innleggene er naturligvis verken skrevet eller publisert for å være en del av en analyse i en masteroppgave. Dette gjorde meg usikker på reglementet rundt behandling av opplysninger hentet fra en plattform som regnes som både offentlig og privat, samt eventuell informasjonsplikt ovenfor forskningsobjektet. Min veileder oppfordret meg derfor til å ta kontakt med Norsk senter for forskningsdata (NSD) for å forsikre meg om at arbeidet ble gjort i tråd med hva som er forventet av meg. NSD informerte meg om at prosjektet måtte meldes inn, da det ville innebære å behandle særlige kategorier av personopplysninger om politisk oppfatning og religion.

Da prosjektet verken innebærer intervju eller noe form for dialog med forskningsobjektet, gikk innmeldingen av skjemaet relativt greit. Første innmelding manglet den registrertes rett til protest, noe jeg fikk tilbakemelding på og derfor oppdaterte. Etter denne endringen ble prosjektet godkjent. Mitt uttalte formål med prosjektet var å analysere innvandringspolitisk argumentasjon i form av tekst/innlegg publisert på en offentlig Facebook-profil, samt den registrertes selvbiografi. NSD sin vurdering var derfor at prosjektet/behandlingen oppfylte vilkåret om vitenskapelig forskning, jf. Personopplysningsloven §8, og dermed utgjorde en oppgave i allmennhetens interesse. Etersom ingen av opplysningene som behandles er offentliggjort av andre enn Listhaug selv, var NSDs vurdering at personvernulempen var lav.

På bakgrunn av dette var jeg ikke pliktig til å informere den registrerte om prosjektet, da «det vil være uforholdsmessig vanskelig å gi informasjon, sett opp mot nytten» (Se vedlegg 1, godkjenning fra NSD).

Når det gjelder referering til Facebook-innlegg underveis i teksten, vil både tekstforfatterens navn, årstall og dato for når innlegget er publisert stå oppført. Til tross for at det er vanlig å kun skrive tekstforfatter og årstall, er det såpass mange innlegg inkludert at jeg anser det hensiktsmessig å tilføre den eksakte datoen. Dette for å gjøre det lettere for leseren å finne innlegget både i litteraturlisten og på den gjeldende Facebook-profilen dersom det skulle være av interesse. Det finnes sannsynligvis mange måter å føre opp Facebook-innlegg i litteraturlister, men jeg har fulgt Norsk APA-manual (2018) sin metode for oppføring av innleggene.

5.3.2 utfordringer ved tekstanalyse

Som Fairclough (2003) skriver kan ikke virkeligheten reduseres til vår kunnskap om den, fordi vår kunnskap er skiftende og betinget (s. 14). Dette gjelder også for tekster, og vi må derfor anta at ingen analyse av en tekst kan fortelle oss alt som kan sies om den utvalgte teksten. Det finnes altså ingen fullstendig tekstanalyse, men dette betyr ikke at man ikke kan vite noe som helst om teksten. Det viser heller til at kunnskapen vi opparbeider gjennom en analyse forblir ufullstendig. Særlig gjeldende for en kritisk diskursanalyse som baserer seg på sosialkonstruktivismens kritiske innstilling ovenfor viten, er det at analytikeren ikke kan forstås som uavhengig eller isolert fra det feltet hen forsker på. Det som allerede ligger i bunn av det kritiske aspektet er en spesifikk holdning til hegemoni og makt – noe som medfører at diskursanalysen vil kunne fremstå som potensielt maktkritisk (Olsen, 2006, s. 59).

I enhver analyse foregår det også valg av hvilke spørsmål som stilles og ikke, og om hvilke sosiale hendelser og tekster det stilles spørsmål ved. Diskursanalyse har heller ingen fast oppskrift, noe som gjør at valgene man tar underveis i arbeidsprosessen er friere enn i mange andre metoder og dermed mer preget av egne motiver og forforståelser. Også i denne oppgaven ligger det en motivasjon i valg av hvilke spørsmål som er blitt stilt – en grunnleggende tanke om at tekster har sosiale, politiske, kognitive og moralske effekter og konsekvenser. Jeg mener det er viktig å forstå disse konsekvensene og effektene dersom man skal reise moralske og politiske spørsmål om tiden man lever i. Basert på dette dukker naturligvis spørsmålet om objektivitet opp; Fairclough skriver at det ikke finnes noe slikt som en objektiv tekstanalyse, dersom det innebærer at tekstanalysen skal beskrive hva som 'er i teksten' uten å være påvirket

av egen subjektivitet (Fairclough, 2003, s. 14-15). Dette viser igjen til at vår evne til å vite hva som faktisk finnes, er begrenset og skiftende.

Å gjøre en kritisk diskursanalyse kan også by på selvmotsigelser. For det første er det å kritisere språkbruk ved bruk av språk en utfordring. Ikke minst er det å lete etter retoriske virkemidler i en tekst potensielt problematisk, da en selv er avhengig av å bruke retoriske virkemidler i ens egen argumentasjon. For eksempel er mine konklusjoner om Listhaugs antagelser basert på egne antagelser. For det andre har også forskeren all mulighet til å styre fokuset i analysen gjennom valg av materiale og valg av hvilke spørsmål som stilles. På samme måte som forskeren kanskje kritiserer tekster for å vektlegge et særskilt tema i for stor grad, kan forskeren komme til å gjøre det samme mer eller mindre ubevisst. Dersom noen andre skulle skrevet en oppgave med samme problemstilling, kunne andre eksempler blitt brukt, og andre forskningsspørsmål stilt. Dette betyr ikke at diskursanalyse som metode er overflødig, men den forutsetter imidlertid en bevissthet om at man til en viss grad benytter de samme virkemidlene man kritiserer.

Til tross for sine begrensninger kan tekstanalyse være en ressurs i form av å tilføre flere perspektiver og tolkninger. Den kritiske diskursanalysen hører til i tradisjonen av kritisk samfunnsvitenskap, en vitenskap som er motivert av å kunne bidra med et vitenskapelig grunnlag for kritiske spørsmål når det kommer til det sosiale livet i moralske og politiske termer (Fairclough, 2003, s. 15). Mitt ønske har vært å undersøke diskursens rammer, de utvalgte begrepenes betydning og deres gitte rolle, hvilke representasjoner tekstene er med på å konstituere og reprodusere, samt hvordan tekstene muliggjør eller begrenser ulike perspektiver. Valg av materialet og utvalgte spørsmål er naturligvis preget av dette ønsket. Med dette i bakhodet har jeg forsøkt å gjennomføre en analyse så objektiv som det lar seg gjøre, ikke minst ved å være klar over mine egne og metodens svakheter.

5.3.3 Reliabilitet og validitet

Validitet handler i all hovedsak om forskningens gyldighet, grad av indre sammenheng og at man har gjort metodiske valg som bidrar til å svare på problemstillingen på best mulig måte. Reliabilitet handler om troverdighet og hvorvidt det er mulig å reprodusere samme resultat med samme forutsetninger (Kvale og Brinkmann, s. 252 og 250). I *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2014) skriver imidlertid Bratberg at en diskursanalyse vanskelig lar seg bedømme fullt ut ved hjelp av strengt definerte kriterier for validitet og reliabilitet (Bratberg, 2014, s. 53). Særlig er dette tilfelle fordi diskursanalyser sjeldent gir grunnlag for en klar operasjonalisering eller et

avgrenset og entydig kausalforhold. Dette gjør det umiddelbart vanskelig å vise til både begrepsvaliditet og indre validitet som forskningskriterier, mener Bratberg.

Bratberg foreslår derfor å støtte seg på en bredere forståelse av validitet, med andre ord; forskningens gyldighet i bred forstand. Det må gis en klar fremstilling av hva som ligger til grunn for en bestemt tolkning, og hvilke implikasjoner som følger av den. Tidligere i kapittelet har jeg derfor forsøkt å tydeliggjøre på best mulig måte hva motivasjonen for oppgaven er, hva slags materiale som har blitt analysert og hvorfor, med hvilken fremgangsmåte og hvilke analyseverktøy. I analysen har jeg forsøkt å innlemme så mange relevante tekster og eksempler som mulig for å belyse for leseren hvorfor problemstillingen er relevant og for å gi en større forståelse for den innvandringspolitiske argumentasjonen som er gjenstand for analyse.

Mine politiske standpunkter og personlige holdninger vil i en eller annen grad forme hvordan tekstene blir forstått, lest og analysert. Jeg har forsøkt å være bevisst på at min kritiske innstilling påvirker både valg av eksempler og min forståelse av tekstene. Til tross for at jeg anser mine motiver som gode i form av at jeg ønsker å sette lys på en retorikk jeg mener kan ha uheldige konsekvenser, er jeg klar over at mine forkunnskaper og holdninger vil prege oppgavens objektivitet til en viss grad. Målet med denne oppgaven har ikke vært å «vinne» i form av å bevise at mine antagelser er holdbare, men å dykke dypere inn i en politisk argumentasjon som engasjerer og interesserer meg, på godt og vondt.

For å sørge for at prosessen med utvalg av innlegg skulle foregå på best mulig måte og ikke bli for mye preget av min forforståelse av hva Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon konsentrerer seg om, valgte jeg som tidligere nevnt å benytte meg av flere ulike søkeord i innhenting av materialet – innvandring, verdier, religion, islam, muslim, kristendom, kristne, buddhisme, hinduisme og jødedom. På denne måten mener jeg at jeg har gjort mitt beste for å lete frem de mest relevante innleggene som bidrar til å svare på problemstillingens spørsmål, og ikke nødvendigvis de mest omtalte, likte eller delte innleggene. Dersom oppgavens etterprøvbarhet skulle blitt testet, ville resultatene fra de ulike søkeordene gitt samme resultat (gitt at ingen av innleggene i etterkant er slettet fra profilen). Utvelgelsen av relevante innlegg ville derimot vært preget av personens subjektivitet, og følgelig ført til andre analytiske funn.

5.3.4 Refleksjon rundt metodiske valg

De analytiske verktøyene som er blitt valgt ut, er kun 4 av 12 mulige verktøy Fairclough lister opp, og man skal selvsagt ikke se bort ifra at oppgaven hadde gitt andre og interessante funn

ved bruk av andre analyseverktøy. De verktøyene som har blitt anvendt ble imidlertid valgt på bakgrunn av hva jeg mente bidro best til å svare på den konkrete problemstillingen, og har i stor grad bidratt til å påvise hvilke representasjoner som finnes i tekstene.

Når det gjelder valg av materiale kunne jeg også gjort andre valg. Listhaug har deltatt i en rekke intervjuer og partilederdebatteer, som på mange måter er vel så interessant som innlegg publisert på sosiale medier. Dette har jeg vært inne på tidligere i kapittelet, men det inngår definitivt inn refleksjon rundt ting jeg kunne gjort annerledes. Til tross for at man kan planlegge hva man publiserer på Facebook, i motsetning til intervjuer og debatter hvor svarene gjerne er mer preget av øyeblikksstemninger, er det et visst antall ord som kan brukes, og innleggene er ofte korte og konkrete. Bak valget om å analysere både innleggene og boken, som er en langt mer tidkrevende og gjennomtenkt tekst, var tanken at materialet til sammen skulle kunne representere Listhaugs politiske argumentasjon på en helhetlig måte – både korte og konkrete, og utdypende og tidkrevende refleksjoner.

Videre utvalg av innlegg har også preget analysens funn, dog har den preget analysen i en retning jeg anser som riktig. Ved å konsentrere meg om verdier, religion og innvandring, handler en relativt liten andel av innleggene om økonomi eller eldreomsorg – temaer som ellers har en stor plass i den offentlige innvandringsdebatten. Dette har gjort at forankringspunktene og kollokasjonene har blitt ansett som andre punkter enn hva det ville vært naturlig å konkludere med dersom hele den generelle innvandringsdiskursen, eller andre fokusområder, var sentrum for analyse. Det er derfor viktig å understreke at de forankringspunktene jeg har analysert, kun representerer det fragmentet av diskursen som tekstene representerer – og ikke innvandringsdiskursen i sin helhet.

Når det er sagt, kunne oppgaven sikkert hatt nytte av å inkludere andre stemmer enn Listhaug. Innvandringsdiskursen består av så utrolig mange stemmer og det er uendelig mange tekster som kunne vært grunnlag for analyse. O løpet av arbeidsprosessen har det også vært fristende å inkludere flere stemmer i materialet for å tilføre flere perspektiver. Når det er sagt er oppgavens hensikt å få en større forståelse for Listhaugs perspektiv og hennes politiske argumentasjon. Når det gjelder 'religion' og 'verdier' er Listhaug en av de som har uttalt seg tydeligst og hyppigst om de to i innvandringskontekst, og har etter min oppfatning også vært en politisk stemme som har ført til mye debatt og diskusjon. Av den grunn mener jeg det er både viktig og nyttig å forsøke å få en større faglig innsikt i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon.

5.4 Kapitteloppsummering

I dette kapitlet har jeg gått gjennom diskursanalysen som metode og de metodiske valgene som har blitt gjort i mitt konkrete prosjekt. Vi har sett nærmere på valg og avgrensing av materiale, hvordan materialet er blitt hentet inn og hvordan søkeprosessen har foregått. Kapitlet har også sett på hvilke analytiske verktøy som har blitt anvendt i oppgavens analyse, samt oppgavens forskningskvalitet, dens reliabilitet og validitet.

Som sagt avslutningsvis, er det en rekke valg som kunne blitt gjort annerledes. Diskursanalysens metodiske fremgangsmåte preges som i alle andre tekstanalyse-metoder av forskerens egne motiver og forforståelse, og ikke minst er dette gjeldende i kritisk diskursanalyse hvor det ikke er én bestemt, fast oppskrift. Formålet med dette kapitlet har vært å gjøre oppgaven så gjennomiktig som mulig slik at leseren skal kunne ha en større forståelse og innsikt i prosessen, og til sist å vise at jeg har reflektert rundt både metodens svakheter og styrker.

6. DISKURSANALYSE DEL I

Etablering av diskurs, forankringspunkter og kollokasjoner

Oppgavens analyse er delt i to. I første del vil jeg ta for meg innvandringsdiskursen ved å vise til innlegg fra Listhaugs offentlige Facebook-profil, samt utdrag fra boken *Der andre tier* (2018). På samme tid som disse eksemplene viser til den spesifikke diskursen vi tar for oss, bidrar de også til å påvise hvilke forankringspunkter og kollokasjoner diskursen hviler på og preges av. Første del av analysen er vesentlig større enn andre del, noe som er et resultat av et ønske om å innlemme flest mulige eksempler. Andre del av analysen vil fokusere på tekstenes språklige virkemidler ved å ta i bruk Faircloughs analyseverktøy; modalitet, antagelser og intertekstualitet.

6.1 Sammendrag av materialet

I forkant av en slik analyse kan det være hensiktsmessig med et kort sammendrag av tekstene som analyseres. Sammendraget er først og fremst ment som en oppsummering av Listhaugs eget budskap og argumentasjon, og ikke min tolkning av tekstene.

Å sammenfatte Facebook-innleggene gjøres enklest ved å se på hva innleggene har til felles. Den generelle uttalte målsettingen i innleggene er en streng innvandrings-, integrerings- og asylpolitikk. Det blir sagt at «ikke-vestlig innvandring» påfører Norge milliarder av kroner i nettotap, og at for å «bevare velferdsmodellen og våre verdier for kommende generasjoner er det viktig med en streng innvandringspolitikk fremover» (Listhaug, 15.07.17). Videre skriver Listhaug at andre politikere «bare snakker folk etter munnen», noe hun mener motarbeider det viktige arbeidet med «også å ta opp holdninger som bryter med våre verdier som likestilling og ytringsfrihet» (Listhaug, 04.08.17). Disse holdningene er ifølge Listhaug ikke noe som «legges igjen ved grensene» (Listhaug, 11.01.17). En stor del av innleggene tar for seg det å stå opp for de ‘norske verdiene’, og i den forbindelse skrives det både implisitt og eksplisitt om utfordringer ved islam. Eksempelvis avsluttes det sistnevnte innlegget om holdninger med «Det er positivt at man tar avstand fra terrorisme og drap i islams navn» (Listhaug, 04.08.17), mens et annet innlegg tar opp at det finnes «noen som ikke aksepterer og etterlever våre verdier», før dette videre relateres til muslimsk praksis ved å fortsette innlegget med «alle partier minus FrP aksepterer barnehijab» (Listhaug, 09.08.2017). For å styrke argumentasjonen om at ‘norske verdier’ trues av høy innvandring vises det blant annet til muslimske trossamfunn som inviterer

«hatpredikanter» og fremveksten av «radikale grupperinger som fronter samfunnsfiendtlige holdninger» (Listhaug, 06.08.17 og 27.04.16). Det etableres en årsakssammenheng mellom økende innvandring (og økt tilstedeværelse av muslimske religiøse og kulturelle praksiser) og dens konsekvenser for ivaretagelsen av 'norske verdier'. De 'norske verdiene' blir ikke definert, men i noen av innleggene blir ytringsfrihet, religionsfrihet og likestilling nevnt som eksempler. Etter å ha argumentert for en fordelaktig streng innvandringspolitikk som kan ivareta disse verdiene, følger gjerne en oppfordring til å stemme på Fremskrittspartiet, eksempelvis «våre verdier er under press», og «vi trenger FrP sin innvandrings og integreringspolitikk» (Listhaug, 20.06.17).

Der andre tier (2018) består av 23 kapitler som tar oss med gjennom store deler av Listhaugs liv: boken begynner med fortellinger om barndommen og oppvekst på bygda, og avslutter med tanker om fremtiden. Boken er skrevet i jeg-form, og i forordene skriver Listhaug:

Det sies at uansett hva jeg gjør, skaper det oppmerksomhet. Sånn blir det nok med denne boken også, men det er ikke derfor jeg har skrevet den. Som politikere snakker vi med korte, poengterte og spissede budskap. Å skrive bok er noe annet. Det gir rom for lengre tankerekker og mer bakgrunn. Med denne boken vil jeg si noe om hvem jeg er, og hva jeg vil som politiker, med mine egne ord. Jeg håper både meningsmotstandere og -feller kan bli bedre kjent med meg og de verdiene jeg står for (Listhaug, 2018, s. 7).

Det uttalte ønsket er altså at leseren skal kunne bli bedre kjent med Listhaug og de verdiene hun står for, gjennom hennes egne ord. Listhaug understreker at man som politiker gjerne snakker i «korte, poengterte og spissede budskap», og boken fungerer således som en større innføring i hva Listhaug ønsker å formidle. I boken skriver Listhaug om barndommen og ungdomsårene i Ørskog, hennes forhold til kristendommen og Den norske kirke, familieliv og personlige utfordringer, verdier og holdninger, tanker om kultur og religion, karriereliv, politiske meninger og ikke minst hennes refleksjoner rundt det norske samfunnet og dets politiske utfordringer. Mot slutten av boken forteller hun også om det hun har valgt å kalle 'den tøffeste uken' som tar for seg tiden før og etter hun gikk ut av regjering på grunn av det tidligere nevnte Facebook-innlegget om terroristers rettigheter og nasjonens sikkerhet.

På bokomslagets bakside står det skrevet en anmeldelse fra Sunnmørsposten: «Oslo-eliten, mediene, Krf, Jonas Gahr Støre, EU og Brussel får alle sine pass påskrevet» (Listhaug, 2018). I løpet av bokens 251 sider kritiserer Listhaug en rekke partier og personer. Blant de Listhaug

uttaler seg særlig kritisk om i innvandringskontekst, finner vi Arbeiderpartiet og politikerne Jonas Gahr Støre og Hadia Tajik, daværende leder for Kristelig Folkeparti, Knut Arild Hareide, Den norske kirke og dens biskoper, det hun omtaler som den ‘innvandringsliberale’ og ‘meningsbærende elite’ bestående av de øvrig nevnte og enkelte yrkesgrupper som blant annet journalister, teaterfolk og musikere (Listhaug, 2018, s. 31ff). Listhaug roser også en rekke personer, blant annet Fremskrittsparti-profilene Carl I. Hagen og Siv Jensen, den danske innvandringsministeren Inger Støjberg, den amerikansk-nederlandske politikeren og forfatteren Ayaan Hirsi Ali, professor og forfatter Terje Tvedt, samfunnsdebattant og Resett-medarbeider Shurika Hansen og informasjonsleder for Human Rights Service, Hege Storhaug.

Innvandring omtales som en av de største utfordringene vi står ovenfor i dagens samfunn, og det formidles at innvandringspolitikken uløselig henger sammen med og virker inn på en rekke andre politiske områder; integrering, eldreomsorg, ivaretagelse av ‘norske verdier’, kultur og tradisjon, kriminalitet, økonomi, velferdsstaten og kommende generasjoners fremtid. På bakgrunn av dette argumenteres det for en streng og kontrollert innvandringspolitikk, og det formidles at Fremskrittspartiet er blant de som er best rustet til å føre denne politikken og følgelig bevare ‘norske verdier’.

6.2 Innvandringsdiskurs

Som et resultat av de søkeordene som er blitt brukt handler tekstene i stor grad om verdier og religion som på ulike måter relateres til innvandring. Tekstene tar for seg temaer som økonomiske følger og potensielle samfunnsmessige konsekvenser av en mer liberal innvandringspolitikk, religiøse praksiser og tradisjoner tilknyttet islam som er ‘uforenelig’ med ‘det norske’, dets lover, regler og verdigrunnlag, på samme tid som tekstene tar for seg en rekke sikkerhetsspørsmål. Basert på spekteret av temaer kan man identifisere flere diskurser innad i tekstene; en verdipolitisk diskurs, hvor den uttalte målsettingen er å ivareta og styrke de ‘norske verdiene’, kultur og tradisjon i møte med innvandring – eller en nasjonal diskurs, hvor fokuset er rettet mot det norske samfunn og den norske velferdsstaten. Man kan også se tegn til en sikkerhetspolitisk diskurs, der ord som ‘islamisme’, ‘hatpredikanter’, ‘radikale grupperinger’ og ‘ekstremisme’ står sentralt. Problemet, eller løsningen, er at alle disse diskursene flyter over i hverandre. Alle bunner i et sterkt ønske og argumentasjon for en streng innvandringspolitikk. I det som kan bli ansett som den verdipolitiske, den nasjonale og den sikkerhetspolitiske diskursen, er både en streng innvandringspolitikk og ivaretagelsen av ‘norske verdier’ i sentrum av den politiske argumentasjonen. Alle disse diskursene kan altså anses som underdiskurser i

en overordnet innvandringsdiskurs, og det er dette perspektivet som danner utgangspunktet i min konkrete analyse.

6.3 Forankringspunkter og kollokasjoner

Enhver diskurs har forskjellige forankringspunkter og kollokasjoner. Som tidligere nevnt i metodekapittelet er forankringspunkter hegemoniske tegn som resten av diskursen dreier seg rundt, mens kollokasjonene er ord som 'hører til hverandre' i form av at de gjerne dukker opp sammen med, eller i forlengelse av, forankringspunktet (Jørgensen og Phillips, 1999, s. 37).

De forankringspunktene jeg har identifisert er 'eliten', 'islam' og 'kristendom'. Disse punktene har imidlertid en tendens til å overlape. I tekstene skrives det om en 'moraliserende elite' som står for en liberal innvandringspolitikk. Det hevdes at en liberal innvandringspolitikk vil true de 'norske' og 'kristne verdiene', og det understrekes at verdiene allerede er under press. Særlig muslimsk innvandring blir ansett som en trussel for de 'norske' og 'kristne verdiene'. Overlappingen av de tre punktene kommer slik til syne ved at innvandrere med muslimsk bakgrunn fremstilles som en trussel for det 'norske' og 'kristne', og 'elitens' liberale holdninger rundt innvandring er blant årsakene til at trusselen i det hele tatt eksisterer. Til tross for denne overlappingen er de blitt analysert hver for seg. Punktene deler nemlig mange av de samme kollokasjonene, men kollokasjonene blir tillagt ulik betydning og innhold basert på hvilket forankringspunkt det er snakk om.

6.3.1 Eliten

I Listhaugs innvandringsdiskurs har eliten fått sin betydning fastlåst som en moraliserende, dømmende gruppe som står fjernt fra resten av folket, og det skapes et inntrykk av at enhver leser vil forstå hvem eller hva Listhaug refererer til når det er snakk om en elite. For å kunne føre en streng og kontrollert innvandringspolitikk, må eliten bekjempes, eller deres makt begrenses. Dette formidles på en rekke ulike måter i innleggene publisert på Facebook, men for å få en større forståelse for hvem som tilhører 'eliten' og hva som i Listhaugs diskurs kjennetegner 'eliten' er det hensiktsmessig å først se på hva Listhaug skriver om dette i boken *Der andre tier* (2018). Et godt eksempel på hva 'eliten' representerer er å finne i kapittelet «Folk og elite» hvor Listhaug først forteller om hennes sunnmørske opphav og hvordan bygda har formet henne som person før hun videre skriver:

Så finnes det noen som like gjerne kunne bodd i New York, London, Paris eller Berlin.

Disse menneskene ser på seg selv som globale borgere, har god økonomi, liberale

holdninger og høyere utdanning. De jobber gjerne i internasjonale konsern og multinasjonale organisasjoner. Denne eliten er preget av felles holdninger, særlig til noen av de store spørsmålene i vår tid, som innvandring. De er for åpne grenser og ønsker å leve i byer som oppleves som smeltedigler, der alle mulige etnisiteter og kulturer bor om hverandre (Listhaug, 2018, s. 31).

Dette relativt korte utdraget forteller mye om Listhaugs syn på eliten. For det første er det i forkant snakk om å være stolt av der du kommer fra, noe eliten angivelig ikke er. For det andre skjæres alle medlemmene av den antatte eliten over samme kam som en gruppe mennesker med felles og feilaktige holdninger i spørsmålet om innvandring. De er for åpne grenser, og begrepet 'smeltedigler', et begrep som i ordboka beskriver en figurativ pott hvor kulturell utveksling foregår i høy grad, blir brukt som en beskrivelse på det samfunnet eliten ønsker seg. Eliten er en gruppe liberale, høyt utdannede mennesker som anser seg selv som 'globale borgere'. Ved å i forkant utdype om egen oppvekst på Sunnmøre og hennes stolte sunnmørske identitet, distanserer Listhaug seg selv fra eliten som foretrekker et liv i byene, og man kan ane et hint av idolisering av egen livsstil og holdninger.

For noen vil det kanskje virke paradoksalt at en politiker retter kritikk mot en elite – for er ikke politikere selv en del av eliten? Dette er imidlertid Listhaug klar over, og et par sider senere viser hun til at hun er blitt beskyldt for å være en del av den samme eliten hun kritiserer. I forlengelse av dette skriver hun:

Sosialdemokratisk tankegods gjennomsyrrer hele samfunnet. Samtidig har det etablert seg et meningspoliti som stempler alle som tar til orde for å justere kursen. (...) Når jeg bruker begrepet elite, er det den meningsbærende eliten jeg snakker om. I denne gruppen er det mange som rett og slett ser ned på vanlige mennesker, eller som nærmest føler en avsky når de får høre hva ordinære mennesker i det norske samfunnet har på hjertet. Denne eliten er ikke nødvendigvis de rikeste eller de som har mest formell makt. Jeg snakker snarere om den gruppen i samfunnet som har skjenket seg selv retten til å definere hvilke standpunkt som er riktige eller gale, moralske eller umoralske og innenfor eller utenfor. Denne selvoppnevnte gruppen av dommere og meningspoliti av god og dårlig moral. Dem jeg snakker om, er avisredaktører, politikere, pr-folk, forfattere, skuespillere, musikere og teaterfolk, mennesker som plasserer seg selv på en pedestall og føler seg bedre enn alle andre (Listhaug, 2018, s. 35-36).

Her lister Listhaug opp konkrete yrkesgrupper i samfunnet og plasserer dem i det hun omtaler som den ‘meningsbærende eliten’ - en gruppe mennesker som anser seg selv som bedre enn andre, som er moralske dømmende og later til å ikke ville høre på – og til og med føler avsky ovenfor – ‘ordinære’ menneskers tanker og meninger. At samfunnet gjennomsyres av et ‘sosialdemokratiske tankegodset’ er neppe ment som en positiv observasjon. Politikere blir plassert som en gruppe innenfor eliten, men det er trolig snakk om de politikerne som står bak dette ‘sosialdemokratiske tankegodset’ som ifølge teksten gjennomsyrer samfunnet, og ikke Listhaug og hennes meningsfeller. I Norge er det forøvrig Arbeiderpartiet som i første rekke omtaler seg selv som et sosialdemokratisk parti (Arbeiderpartiet, 2020).

I forlengelse av utdraget om den ‘meningsbærende eliten’ presenterer Listhaug en liste med eksempler på mennesker hun mener tilhører denne eliten: blant disse er leder for Anti-rasistisk senter, Rune Berglund Steen, generalsekretær i Flyktningshjelpen, Jan Egeland, «pr-mannen og Ap-mannen Ingebrigt Steen Jensen», biskopene «med Atle Sommerfeldt i spissen», musikeren Ole Paus og «selvsagt mange andre» (Listhaug, 2018, s. 36). Ifølge Listhaug stempler denne eliten andres holdninger som skremmende, og de sammenlignes med Hillary Clinton da hun kalte Trump sine velgere for «avskyelige» (Listhaug, 2018, s. 37).

De aller fleste eksemplene på medlemmer av den ‘meningsbærende eliten’ er personer som har kritisert Listhaug eller Fremskrittspartiets politikk og retorikk i offentligheten, og det kan tenkes at det er denne kritikken som er årsaken til at Listhaug anser eliten som et moralsk dømmende ‘meningspoliti’. Rune Berglund Steen skrev i Dagsavisen at «det går frysninger gjennom meg når jeg leser dette», etter å ha referert til Listhaugs uttalelser om å ville gå gjennom 22. juli-pensumet med «lys og lykter» (Berglund Steen, 2018). I 2016 var Listhaug med i en reportasje med TV2, hvor hun og politiet gikk på leting etter innvandrere som oppholdt seg i Norge ulovlig – i etterkant av dette mottok hun kritikk blant annet fra den nevnte «pr-mannen og Ap-mannen» Ingebrigt Steen Jensen (Westeng, 2016). Også flere biskoper har kritisert Listhaugs innvandringspolitikk, og den nevnte Atle Sommerfeldt har blant annet anklaget Listhaug for å føre en fryktbasert flyktningspolitikk (Kristiansen, 2017). Ole Paus har vært tydelig i sin kritikk av Fremskrittspartiet, ikke minst da han under en samtale i forkant av en konsert i Bergen kirke skal ha omtalt flere av partiets politikere som bedragere og voldsmenn (Vege, 2018). Å ville gi motsvar på anklager og kritikk er på ingen måte særlig unikt. Allikevel må det sies at det paradoksale ved kritikken er at Listhaug åpenlyst kritiserer og dømmer enkeltpersoner hun i utgangspunktet kritiserer for å være dømmende.

Eliten har uansett fått sin negative betydning fastlåst, ikke minst som en gruppe mennesker som befinner seg på utsiden av resten av folket. Fremskrittspartiets slagord «for folk flest» viser til at partiet anser seg selv som en stemme som snakker for de aller fleste, og flere ganger i boken forteller Listhaug om samtaler hun har hatt med «helt vanlige folk», «helt vanlige kristne», eller «vanlige folk med legitime meninger» (Listhaug, 2018, s. 93, s. 149, s. 175, s. 204). Ifølge Listhaug blir ikke disse folkene hørt av eliten – og i verste fall ignorert. Deres legitime meninger blir av eliten stemplet som rasistiske, nazistiske eller kritisert for å være basert på kristenfundamentalisme (Listhaug, 2018, s. 175). Eliten blir videre relatert til uttrykket om å være ‘politisk korrekt’ i innvandringsrelaterte spørsmål.

Selv om den politiske korrekte eliten i Norge benekter at høy innvandring fører til fremvekst av parallellsamfunn, er det heldigvis langt fra alle som kjøper denne påstanden (Listhaug, 2018, s. 159).

Dersom man vet at eliten består av de overnevnte yrkesgruppene, samt blir kategorisert som en liberal, moraliserende og ‘politisk korrekt’ gruppe, er det forholdsvis enkelt å finne innlegg som støtter opp under tanken om en eksisterende elite i innleggene som publiseres på Facebook.

Flott om den norske debatten kan bidra til at Sverige åpner øynene og diskuterer de store utfordringene de har med innvandring og integrering! Det nytter ikke å være politisk korrekt. Man må ta realitetene innover seg og diskutere dem! Vi ser også i Norge at man forsøkes knebles i debatten gjennom å bli kalt ukvemsord. Vi må aldri la oss kue, men føre debatten på et saklig nivå! (Listhaug, 18.05.16).

‘Den politisk korrekte eliten’ eller det å være politisk korrekt brukes om en gruppe mennesker som ser ut til å være mer opptatt av ordene som brukes, fremfor den sosiale virkeligheten. De politisk korrekte er med på å kneble den norske debatten ved å dømme sine meningsmotstandere og fornekte deres påstander og meninger.

I den ‘meningsbærende eliten’ finner vi også ‘pr-folk’ og avisredaktører, og disse blir beskyldt for å benekte sannheten og tilbakeholde informasjon. Denne antagelsen fremheves kanskje særlig i dette innlegget, hvor følgende spørsmål blir stilt:

Etablerte medier og faktisk.no er på tå hev for å ta oss på feil. Sannheten er at befolkningsveksten i Norge har vært enorm på grunn av den kjempehøye innvandringen til Norge over flere tiår. Skal det dekkes over? (Listhaug, 07.02.18).

Ved å antyde at denne gruppen benekter noe Listhaug mener er sannheten, slik hun også gjør i utdraget om fremveksten av parallellsamfunn, fremstår de som en gruppe mennesker som forsøker å holde tilbake informasjon fra resten av folket, eller som en mindre kunnskapsrik gruppe.

Videre blir elitens liberale holdninger kritisert en rekke ganger gjennom boken med beskrivelser som blant annet 'den radikale venstresiden' (Listhaug, 2018, s. 185) og 'venstreekstreme' (s. 140). Medlemmer av eliten blir også omtalt som 'naive' i innvandringsspørsmål, og i innleggene på Facebook advares det både eksplisitt og implisitt mot å la eliten eller deres meninger komme til makten:

Nei, Ingebrigt Steen Jensen, vi er hverken «rasister» eller «hatere». Vi ønsker simpelthen (sic) å ta vare på landet vårt slik at våre barn og barnebarn også skal oppleve en velferdsmodell som gir alle muligheter og et land som fortsatt er bygget på vår kultur og våre verdier. Klarer vi det dersom den grenseløse naiviteten som Ingebrigt Steen Jensen legger for dagen skal være rådende? Hva mener du? (Listhaug, 20.09.18).

Steen Jensen er blant de tidligere nevnte medlemmene av den 'meningsbærende eliten' og fremstilles her som en representant for en 'grenseløs naivitet' i debatten om innvandring. Det understrekes at denne naiviteten ikke bør ha effekt på politikken som føres, da det vil gå utover 'våre barn og barnebarn'. På denne måten sidestilles Steen Nilsens 'naivitet' med en likegyldighet ovenfor kommende generasjoners velferd og muligheter.

Jeg har tolket de foregående utdragene fra boken som en bekreftelse på at Arbeiderpartiet er en del av den såkalte 'meningsbærende eliten', basert på det sosialdemokratiske tankegodset som angivelig råder i samfunnet, kritikk av 'ap-mannen' Steen Jensen og en stadig kritikk av en mer liberal innvandringspolitikk enn Fremskrittspartiets. Det er denne tolkningen, i selskap med det faktum at Arbeiderpartiet blir særlig kritisert av Listhaug både på Facebook og i boken, som ligger til grunn for at vi nå går nærmere inn på Listhaugs kritikk og uttalelser om Arbeiderpartiet og partiets politikere. Advarsler om å la makten komme i feil hender finner vi nemlig også i innlegg og utdrag som omhandler Arbeiderpartiet. Da Støre 23. juli 2017 avviste ekstra asylkvote fra Italia (Fremstad, 2017) publiserte Listhaug følgende innlegg:

Hvor lenge står Støre på dette standpunktet før han snur og inviterer flere asylsøkere? Frykter det verste dersom han skal samarbeide med MDG og SV som ønsker mer innvandring. Nei til et nytt innvandringseksperiment med Støre ved roret. Vi må heller

hjelpe de mange i nærområdene som ikke har råd til å reise til Europa. Tror du Støre vil vingle i dette spørsmålet nok en gang? (Listhaug, 23.07.17).

Her refereres det til et 'innvandringseksperiment', noe som kan tolkes som at regjeringen skal invitere et visst antall asylsøkere til Norge for å teste en form for teori. Beskrivelsen viser til at liberale venstrepartier, i ledelse av Arbeiderpartiet, skal begi seg ut på noe de ikke har viten om vil fungere; et eksperiment hvor 'vi' nordmenn vil være forsøksrottene. Støre blir også fremstilt som en usikker politiker som 'vingler' i innvandringsrelaterte spørsmål, og blir i boken også omtalt som en politiker som «har én standard for andre og gjør det motsatte selv» og videre som «det tydeligste eksempelet på den elitistiske dobbeltmoralen i Norge» (Listhaug, 2018, s. 224). Arbeiderpartiet er blant de 'innvandringsliberale' partiene som hyppigst blir kritisert for deres innvandringspolitikk, og partiet blir på denne måten et av de partiene som utgjør det største hinderet for at Fremskrittspartiets innvandringspolitikk skal bli gjeldende.

Det er ikke Jonas Gahr Støre og mangemillionærer som merker konsekvensene av innvandring! Honnør til alle innvandrere som står på, jobber og integrerer seg! Men ifølge Finansavisen påførte ikke-vestlig innvandring Norge 43 milliarder kroner i nettotap i fjor. For å bevare velferdsmodellen og våre verdier for kommende generasjoner er det viktig med en streng innvandringspolitikk fremover! (Listhaug, 15.07.17).

Ifølge Listhaug kan ikke Støre uttale seg om de økonomiske konsekvensene av innvandring i samme grad som andre, da han og 'mangemillionærene' ikke vil merke konsekvensene av en slik politikk. Dette må kunne tolkes i retning av at det er de 'vanlige' eller 'ordinære' menneskene Listhaug har vært i mange samtaler med som bør få sine stemmer og bekymringer hørt. Innlegget er også preget av en form for uegentlig benektelse, ved først å gi honnør til innvandrere som integrerer seg, for deretter å gi uttrykk for at dette i det store og hele egentlig ikke gjør situasjonen særlig mye bedre.

Også i boken blir Arbeiderpartiet, dets politikk og enkeltpolitikere kritisert, samt de partiene som er 'langt mer virkelighetsfjerne':

Ofte slipper Arbeiderpartiet unna kritikk av asyl- og innvandringspolitikken fordi det er partier til venstre for dem som er langt mer virkelighetsfjerne. Likevel har de en tendens til å like å fremstille seg selv som strenge, men stemmer ned forslag både knyttet til innvandring og integrering. Et eksempel er Hadia Tajik, nestleder i Ap, som jevnlig går

ut og sier hvor fælt hijab på små barn er. Når det gjelder forbud mot hijab i barneskolen, har imidlertid Ap stemt ned forslaget om dette gjentatte ganger. Det samme gjelder heldekkende plagg som burka og nikab i offentlige rom. Det er også interessant å merke seg at Tajik stort sett unngår alle debatter som dreier seg om innvandring. Vi vet rett og slett ikke hvor en av partiets mest sentrale politikere står i en av debattene som virkelig splitter Ap (Listhaug, 2018, s. 108).

Her går Listhaug til angrep på Arbeiderpartiets Hadia Tajik som ifølge Listhaug er en usikker og vinglete politiker, og videre blir partiene lenger til venstre for Arbeiderpartiet beskrevet som 'virkelighetsfjerne'. Det hevdes at Arbeiderpartiet later som de er noe de ikke er ved å fremstå som strenge, for deretter å stemme imot innstrammingsforslag som gjelder bruk av de religiøse plaggene hijab, burka og nikab – klesplagg som har skapt, og stadig skaper, mye debatt. Innlegget forteller oss videre at dette er saker som splitter Arbeiderpartiet, og at det hele viser at partiet ikke er strengt nok når det kommer til innvandring og integrering.

I mars 2018 gikk Listhaug ut av regjering grunnet et mistillitsforslag. Mistillitsforslaget kom i kjølvannet av et innlegg hun publiserte på Facebook. Da innlegget ikke lenger er å finne på Facebook, tar vi utgangspunkt i hva Listhaug selv skriver i boken. Det slettede innlegget rettet særlig kritikk mot Arbeiderpartiet, og ble publisert etter at et forslag fra Fremskrittspartiet og Høyre om å kunne frata passet fra fremmedkrigere uten domstolsbehandling ble nedstemt i Stortinget (Thanem, 2018).

Fredag morgen den 9. mars la jeg ut innlegget på Facebook med teksten «Vi vil inndra pass og statsborgerskap til fremmedkrigere og terrorister raskt og effektivt! Det vil Arbeiderpartiet stemme ned. I kampen mot terror kan vi ikke sitte og toe hendene våre!». Innlegget ble ledsaget av et bilde av terrorister knyttet til den somaliske terrorgruppen Al-Shabaab med teksten: «Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet.». (...) «Bildebruken er tøff», sa noen. Det er faktisk sånn noen av disse terroristene ser ut. Teksten var for rett frem, mente andre. Jeg syntes den beskrev godt hva vi står opppe i. Vi må hele tiden veie prinsipper om rettssikkerhet opp mot virkemidler for å bekjempe terror. Jeg er blant dem som mener vi bør bruke de verktøyene vi har, i større grad (Listhaug, 2018, s. 216).

Listhaug argumenterer her for at innlegget var godt skrevet med tanke på omstendighetene. Hun skriver videre at innlegget ble «vridd og vrent på, karikert og fremstilt som noe helt annet enn

det var» (Listhaug, 2018, s. 217), og er tydelig på at innlegget på ingen måte var på kanten eller publisert med hensikt om å såre noen. Mange reagerte på den eksplisitte kritikken rettet mot Arbeiderpartiet, ikke bare fordi det var flere partier som stemte imot forslaget, men særlig med tanke på 22. juli og terrorangrepet som fant sted på Arbeiderpartiets ungdomsleir på Utøya. Innlegget ble etter hvert fjernet, noe som ble begrunnet med mangel på bilderrettigheter. Listhaug ble kritisert av både politikere, samfunnsdebattanter og overlevende fra Utøya-terroren, og den massive responsen førte blant annet til at statsminister Erna Solberg gikk ut og beklaget «retorikken» på vegne av regjeringen (Thanem, 2018). Etter en rekke beklagelser fra Listhaug endte det hele opp med at hun gikk ut av regjering 20. mars.

I talen som skulle markere hennes avgang sa hun at norsk politikk hadde blitt omgjort til en barnehage, og at det derfor var hennes ansvar å «opptre voksent» (Fossen, m.fl., 2018). Til NRK skrev hun også at hun hadde opplevd hele uken i forkant av avgangen som en «heksejakt», hvor særlig Støres hensikt var å «kneble ytringsfriheten på et tema som er noe av det viktigste vi må diskutere for Norges framtid» (Fossen, m.fl., 2018). Også i boken utdyper Listhaug hva hun mener skjedde i forkant og under hennes avgang:

Det som skjedde, var ikke tilfeldig. I julen noen måneder før denne mediestormen hadde Jonas Gahr Støre klekket ut en ny strategi for et Arbeiderparti som hadde gått på nok et valgnederlag. Han sa dette til Dagens Næringsliv: «Ap snakker for lite om 22. juli og burde ta et større oppgjør med ekstremismen som retter seg mot Ap.» Med dette mente Støre at han skulle ta Frp for at Breivik en kort periode var medlem i partiet. (...) Dette skulle kynisk brukes mot Frp, hadde Støre bestemt seg for. Støres strategi i valgkampen om å gnage om min retorikk hadde ikke gitt suksess, og at jeg var og er et problem for Ap, er det ingen tvil om (Listhaug, 2018, s. 217).

Listhaugs 'regjerings-exit' var ifølge Listhaug selv et ledd i en større plan om å 'ta Frp'. Dette begrunnes med uttalelser fra Støre tre måneder før innlegget ble publisert. Utdraget fremmer en sterk påstand om at Støre først og fremst kritiserte innlegget og Listhaugs retorikk for å kunne motarbeide og følgelig ødelegge for Fremskrittspartiet, og ikke fordi innlegget på noen måte var urettmessig.

Av andre partier assosiert til den 'innvandringsliberale eliten' blir særlig Kristelig Folkeparti kritisert. Kritikken baserer seg både på deres liberale holdninger i innvandringssspørsmål, og deres (manglende) evne til å beskytte og ivareta 'norske' og 'kristne' verdier og den kristenen

kulturarven. Etter å ha skrevet om en imponerende dugnad- og frivillighets ånd blant kristne menigheter og miljøer i Norge, fortsetter hun;

Samtidig tror jeg mange kristne, både i og utenfor statskirken, ser behovet for å slå ring om den norske og kristne kulturarven. Det er noe av grunnen til at mange kristne de siste årene har forlatt Krf. Et eksempel på det var da nestleder i partiet, Olaug Bollestad, sa at det ikke var noe problem med muslimske bønnerop, så da var det ingen grunn til å forby det. Argumentet hennes var at dette ennå ikke var et problem i Norge, men det er jo et dårlig utgangspunkt om politikerne alltid skal være på etterskudd. Spesielt når vi ser at det er blitt tillatt i enkelte byer i Sverige. Jeg tror mange reagerer på dette og spør seg selv hvorfor vi skal utslette vår egen kulturarv og samtidig hele tiden godta alt fra alle andre (Listhaug, 2018, s. 148).

Å være på etterskudd i politikken er sjeldent en god egenskap, og her fremstilles Kristelig Folkeparti som et parti som ikke ser alvorret i situasjonen Norge befinner seg i. Listhaug skriver om muslimske bønnerop og viser i den sammenheng til at enkelte byer i Sverige har tillatt denne praksisen. Hva de eventuelle konsekvensene har vist seg å være skrives det lite om i dette konkrete utdraget, men i både i boken og i flere innlegg på Facebook skrives det advarende om 'svenske tilstander' (s. 161) om hvordan den 'politiske korrekte eliten' i Sverige forsøker å «kontrollere hva som er riktig og galt», og således har tatt «kvelertak på hele samfunnet» (Listhaug, 2018, s. 160). I utdraget ovenfor skrives det implisitt at det å 'godta alt fra alle andre' vil utslette norsk kulturarv. 'Alle andre' kan ut ifra utdraget antas å være muslimer, og det som 'godtas' og følgelig vil utslette norsk kulturarv er deres ønske om bønnerop. Kristelig Folkeparti med Bollestad som eksempel er dermed delaktige i å utslette norsk kulturarv. I et innlegg på Facebook skriver Listhaug

KrFs partileder Knut Arild Hareide gikk nylig til angrep på meg i VG. Jeg skjønner godt at sannheten svir for Hareide. Våre verdier er under press og vi ser en utvikling i europeiske land som er skremmende. Vi trenger FrP sin innvandrings og integreringspolitikk i 4 nye år! (Listhaug, 20.07.17).

Innlegget ble publisert etter at Hareide i et debatt-innlegg i VG skrev at Listhaug bruker falske beskyldninger for å ramme meningsmotstandere. Blant annet kritiserte han Listhaug for å gi inntrykk av at innvandrerne som kommer til Norge kun er «ikke-kristne som legger press på de kristne verdiene» (Hareide, 2017). I innlegget ovenfor viser Listhaug til en skremmende

utvikling i andre europeiske land, og argumenter på bakgrunn av dette for behovet for Fremskrittspartiets innvandrings- og integreringspolitikk. Hva disse utviklingene innebærer nevnes ikke, vedlagt er imidlertid en lenke til Listhaugs motsvar med overskriften «Sannheten svir, Hareide!», hvor hun viser til at land som Storbritannia, Frankrike, Belgia, Danmark og Sverige har store utfordringer som en konsekvens av at de «har tatt imot altfor mange, på altfor kort tid» (Listhaug, 2017).

I listen over medlemmer av den meningsbærende eliten står også de norske biskopene. Ifølge Listhaug er det et stort problem at ledende biskoper og prester «lar kirken råtne på rot ved å gjøre den til en arena for politikk i stedet for å forkynne den kristne tro» (Listhaug, 2018, s. 151). Listhaug mener at 'norske' og 'kristne verdier' er under press som følge av innvandring, og dette presset blir biskopene beskyldt for å støtte opp under eller velvillig overse. «Jeg har ingenting til overs for 'politikkerne' som styrer kirken, biskopene», skriver Listhaug i kapittelet «Våre verdier». Listhaug hevder i dette kapittelet at verken biskopene eller Den norske kirke er i stand til å stå opp for kristne verdier og tradisjon, da de står for en liberalisering av asylpolitikken. Kort fortalt kan man anta at liberale holdninger til innvandring er uforenelig med et reelt ønske om å ivareta viktige verdier. Dette har Listhaug også skrevet mye om på Facebook, og forankringspunktet 'kristendom' vil vise til et utvalg av disse innleggene.

I Listhaugs diskurs er forankringspunktet 'elite' fastlåst med negativ betydning, og gruppen består av personer med høy utdanning, god økonomi og liberale holdninger til innvandring. Kollokasjonene som kommer til syne i dette punktet er ord som 1) liberal – eliten består av mennesker med liberale holdninger, 2) moral – eliten fungerer som et «selvoppnevnt moralpoliti» som moraliserer over vanlige folks meninger 3) verdier – eliten mislykkes, vil ikke eller evner ikke å ivareta de verdiene som er under press, 4) politisk korrekt – eliten er mer opptatt av å bruke riktige ord og retorikk, enn kjernen i saken og dens eventuelle samfunnsmessige konsekvenser, og ikke minst 5) folk – eliten står fjernt fra det vanlige og ordinære folks meninger, og representerer dermed ikke folket. Der eliten blir omtalt, dukker gjerne et eller flere av disse ordene opp. I Listhaugs narrativ er det med andre ord lite tvil om hva 'eliten' representerer.

6.3.2 Islam

Jeg mener de som kommer til Norge må tilpasse seg samfunnet vårt. Her spiser vi svin, drikker alkohol og viser ansiktet vårt. Man må innrette seg etter de verdier, lover og regler som er i Norge når man kommer hit. Lik og del! (Listhaug, 18.10.16)

En gjennomgående tematikk i innleggene er at det muslimske legger press på det norske ved å utfordre norske lover, regler, verdier, tradisjoner og kultur. Innlegget ovenfor har vi alt sagt noe om i starten av oppgaven, men det gjentas her fordi det gir et godt bilde av hvordan islam omtales. I dette innlegget nevnes ikke islam eksplisitt, men som tidligere nevnt har de aller fleste i Norge tilstrekkelig med kunnskap om religiøse praksiser til å vite at muslimer gjerne ikke spiser svin eller drikker alkohol, og at debatten om religiøse ansiktsdekkende plagg primært omhandler muslimske kvinner. Til tross for at ikke alle nordmenn verken spiser svin eller drikker alkohol, blir det fremstilt som typisk norsk i form av at det ikke finnes restriksjoner eller regler rundt inntak av alkohol eller svin i Norge. I Norge er man ifølge Listhaug opptatt av 'frihetsverdier' og menneskets selvstendighet (Listhaug, 08.06.18, Listhaug, 2018, s. 116) og nordmenns frihet til å kunne spise svin og drikke alkohol blir på denne måten fremstilt som en viktigere verdi enn muslimers frihet til å forstå de samme handlingene. De ansiktsdekkende plaggene det er snakk om er sannsynligvis plaggene nikab og burka – plagg som har skapt store debatter i Norge, og som flere har foreslått forbud mot bruk av i det offentlige rom. Til tross for at mange er bekymret for en økning i antall kvinner som bruker disse plaggene, er det umulig å vite hvor mange det gjelder, og det anslåtte antallet lå i 2017 mellom 50 og 100 kvinner (Persen, 2017), et tall som kan være både lavt og høyt avhengig av øyet som ser.

En annen praksis som har ført til stor politisk debatt og engasjement, er hvorvidt muslimer skal kunne forstå håndhilsning. Disse tre innleggene fungerer som gode eksempler på hvordan denne tematikken tas opp av Listhaug:

I dag møtte jeg Fahad Quereshi som nektet å håndhilsne på meg. Dette er vanlig norsk folkeskikk. Mye verre er det at han nektet å ta avstand fra steining av homofile. Dette er holdninger som er uforenelig med norske verdier. Ekstremisme må bekjempes enten den tar utgangspunkt i islamisme, nynazisme eller andre totalitære ideologier. Han står fjernt fra vanlige muslimer i Norge, som aksepterer verdiene og vil ha et fritt og trygt (Listhaug, 04.09.17).

I Norge håndhilser vi på hverandre. Vi godtar ikke religion som påskudd for å diskriminere kvinner (Listhaug, 04.12.18).

Likestillingsombud Hanne Bjurstrøm mener muslimske menn i religionens navn skal slippe å håndhilsne på kvinner. I Norge skal ikke religiøs fanatisme settes over våre

norske og vestlige verdier. Spørsmålet er om ikke Bjurstrøm bør finne seg noe annet å gjøre? (Listhaug, 19.12.18)

Det første innlegget understreker at det å håndhile er en vanlig norsk folkeskikk. Videre beskrives det å ikke ville håndhile og det å nekte å ta avstand fra steining av homofile som holdninger som er uforenelig med norske verdier. Ved å plassere disse to holdningene i en samlekategori av «uforenelige holdninger» etableres det en form for sammenheng mellom de to. Listhaug understreker videre at Quereshi sine holdninger på ingen måte representerer «vanlige muslimer» i Norge, og at ekstremisme uansett ideologisk begrunnelse må bekjempes.

3. desember 2018 trykket Aftenposten en sak om en muslimsk vikarlærer som nektet å håndhile på kvinner, som videre førte til at han ikke fikk fornyet lærervikariatet (Elnan, Pettrém, 2018). Dagen etter publiserte Listhaug innlegg nummer to av de tre ovenfor. Den muslimske mannen det var snakk om hadde tidligere uttalt til Dagsavisen at det var hans forståelse av islam som lå bak valget (Urbye, 2018), innlegget legger imidlertid opp til en forståelse av handlingen som et bevisst ønske om å diskriminere kvinner; islam blir ifølge Listhaug brukt som 'påskudd' for å diskriminere kvinner.

Det siste innlegget insinuerer at håndhilsenekt er et resultat av 'religiøs fanatisme'. 'Fanatisme' kan defineres som det motsatte av toleranse, en ekstrem ensporenhet eller lidenskapelig hevding av personlig overbevisning kombinert med en forfølgelseslyst mot annerledes tenkende eller følende (Persvold, 2020). 'Religiøs fanatisme' kan med andre ord anses som en slags religiøst betinget ensporenhet. I innlegget representerer håndhilsenekt noe som er i ferd med å overkjøre de 'norske' og 'vestlige verdiene', og det legges videre opp til spekulasjon rundt likestillingsombud Bjurstrøms evne til å utføre jobben hun er ansatt til å gjøre, noe man kan anta er grunnet hennes forsvar av muslimske menn.

Listhaugs ytringer om både håndhilsenekt og ansiktsdekkende plagg er ekstra interessant med tanke på de forebyggende tiltakene som har blitt iverksatt i forbindelse med covid-19 viruset som per dags dato er aktuell. På grunn av viruset har bruk av munnbind blitt en naturlig praksis, og reglene om én meters avstand mellom mennesker du ellers ikke omgås med gjør det vanskelig å praktisere håndhilsning i møte med andre mennesker. At dette ikke er et tema som blir problematisert på samme måte i dagens politiske debatt, underbygger forståelsen av at håndhilsenekt og ansiktsdekkende plagg ikke er et problem i seg selv, men problematiseres først og fremst grunn av den religiøse begrunnelsen.

Videre er det innlegg som kan bygge opp under en forståelse av at innvandring fører til en økende tilstedeværelse av muslimsk kultur og religiøs praksis som igjen medfører en økt tilstedeværelse av verdier som er grunnleggende dårlige og uforenelig med det norske samfunnet;

Jeg tror mange er opptatt av hvilket samfunn våre barn og barnebarn skal vokse opp i. høy innvandring år etter år, og det faktum at mange som kommer til Norge ikke respekterer og etterlever våre verdier og levesett, vil sette våre verdier, våre tradisjoner og kultur mer og mer under press. FrP tar dette på alvor! (Listhaug, 14.07.17).

I en rekke muslimske land er det overveldende flertall for å innføre sharialovgivning. Det er naivt å tro at disse holdningene forsvinner i øyeblikket innvandrere krysser den norske grensen. Vi må stå opp for våre verdier (Listhaug, 08.06.18).

Kulturer som undertrykker kvinner, tvinger dem inn i niqab og nekter folk religionsfrihet og ytringsfrihet er ikke like bra som kulturer som bygger på frihetsverdier. Noen verdier er bedre enn andre. Derfor må vi verne om dem. Hva mener du? (Listhaug, 08.06.18).

Alle disse innleggene gir uttrykk for en form for rangering av kulturer hvor den norske er tydelig foretrukket. I det første innlegget vises det til en generell utvikling som vil sette 'våre' verdier, kultur og mer under press. I det andre hevdes det at muslimsk kultur består av kvinneundertrykkelse og tvang, og med et slik syn på muslimsk kultur er det ingen merkverdig rangering. Innlegget forteller oss først at en rekke muslimer ønsker å innføre sharia-lov. Hva sharia innebærer blir ikke utdypet, noe som er problematisk med tanke på at det finnes utallige tolkninger av sharia. Det antatte ønske om innføring av sharia er ifølge innlegget basert på fremmede holdninger, og det antydes at mange innvandrere som ankommer Norge ønsker å innføre sharia. Innvandrernes fremmede holdninger blir utpekt som en av årsakene til at vi må stå opp for 'våre verdier'. Det tredje innlegget nevner ikke islam direkte, men det refereres til bruken (eller tvangsbruken) av det religiøse plagget nikab. Det skrives at plagget er en del av en kvinneundertrykkende kultur som nekter folk religionsfrihet og ytringsfrihet – noe man kan anta er eksempler på hva norsk kultur og 'norske verdier' ifølge innlegget innebærer. Dermed fungerer 'det norske' som en motsetning til muslimsk kultur som er bygget på verdier som frarøver mennesket frihet.

Kultur, verdier, innvandring og islam er begreper som hører sammen også i *Der andre tier* (2018). Kapittelet «Den nødvendige kulturkampen» handler primært om dansk innvandringspolitikk og Danmarks tidligere innvandringsminister, Inger Støjberg. I kapittelet skriver Listhaug om hvordan Støjberg har måttet tåle hets og rasismeanklager på bakgrunn av hennes kritikk av radikal islam, sosial kontroll og høy innvandring (Listhaug, 2018, s. 174). Også på Facebook har Listhaug henvist til Støjberg i innvandringskontekst, blant annet i et innlegg publisert i forkant av et besøk fra Støjberg i 2017:

I morgen kommer en knalltøff dame og en god kollega av meg på besøk. Den danske innvandringsministeren Inger Støjberg kommer for å diskutere blant annet hvordan vi skal få kontroll med innvandringen de kommende årene, og sikre våre verdier i møte med islamisme og hatpredikanter. Følg med! Dette blir spennende! (Listhaug, 06.08.17)

Dette innlegget tar for seg noe av det som i debatten om islam gjerne skaper stor debatt, nemlig det ekstreme. Ifølge innlegget er hatpredikanter og islamisme noe som kommer som følge av innvandring. Det er gjennom en kontrollert innvandringspolitikk vi kan stoppe det ekstreme fra å få rotfeste i Norge.

I andre innlegg skrives det om drap i islams navn, terror og undertrykkelse. Som vi har sett har også sharia og 'religiøs fanatisme' vært en del av debatten. Ideen om at det eksisterer en trussel fra ekstreme muslimer og at deres samfunnsfiendtlige og undertrykkende holdninger og verdier vil true de 'norske', 'vestlige' og 'kristne verdiene' fremstår svært reell.

Det er uakseptabelt at religiøse organisasjoner i Norge inviterer personer som til de grader undergraver norske verdier. Vi må kjempe mot fremveksten av radikale grupperinger som fronter samfunnsfiendtlige holdninger! (Listhaug, 27.04.16)

Det har vært nok politikere som reiser på dialogkonferanser og bare snakker folk etter munnen. Jeg mener det er viktig også å ta opp holdninger som bryter med våre verdier som likestilling og ytringsfrihet. Det er positivt at man tar avstand fra terrorisme og drap i islams navn! (Listhaug, 04.08.17)

For å ta avstand fra det ekstreme, må 'vi' stå opp for likestilling og ytringsfrihet, og ifølge Listhaug mislykkes en rekke politikere i å gjøre nettopp det. Ved kun å 'snakke folk etter munnen' aksepterer andre politikere de holdningene som bryter med verdiene som må ivaretas. Listhaug fremhever her seg selv som den politikeren som står opp for disse verdiene ved å vise

til at hun ser viktigheten i å ta opp disse samfunnsfiendtlige holdningene, og ved at hun videre tar avstand fra terrorisme og drap i islams navn. Som vi så under forankringspunktet 'elite' legges det frem et narrativ hvor Listhaug representerer folkets interesse og kjemper for å ivareta 'det norske', mens andre religiøse organisasjoner og politikere ikke er kapable eller villige til å gjøre det samme.

Inspirerende møte i dag med et av mine store forbilder Ayaan Hirsi Ali. Hun har kjempet for sin egen frihet og for ytringsfrihet, likestilling og andre fundamentale verdier som er grunnlaget for at mennesker kan leve frie liv i en årrekke! Også hyggelig å møte min gode kollega Inger Støjberg som er innvandringsminister i Danmark! Vi diskuterte temaer som ytringsfrihet og kvinners rettigheter. Den viktigste likestillingssaken burde være jenter og kvinners rett til å bestemme over eget liv, ikke pensjonspoeng, lønn og glasstak! Ha en fin kveld! (Listhaug, 30.12.16).

Utrolig sterk opplevelse i dag. Takk Shurika, Angelica, Abida og til deg som fortalte historien din anonymt. Å høre unge mennesker oppvokst i Norge fortelle om hvordan de måtte skjule hvem de er, hvordan de har blitt styrt, undertrykket, utsatt for vold og fratatt friheten over eget liv på grunn av religion og ukultur er til å gråte av! Hvordan kan man være så tolerant at man godtar intoleranse? (Listhaug, 14.12.17).

Her skriver Listhaug om møter og samtaler hun har hatt med ulike personer som åpent har fortalt om deres liv og om undertrykkelse, vold og frarøvelse av frihet som følge av religion og 'ukultur'. Både Shurika Hansen og Ayaan Hirsi Ali blir skrevet om også i Listhaugs bok. I kapittelet «Kravene vi må stille» skriver Listhaug blant annet om muslimsk kultur, islamistisk tankegods og 'illiberale' holdninger, og i forbindelse med dette vier hun mange sider til å snakke om Shurika Hansen. Hansen er en innvandrerkvinn som ble født i Mogadishu på 80-tallet og som måtte flykte til Norge som følge av borgerkrigen på 1990-tallet (Listhaug, 2018, s. 120ff).

I neste kapittel med tittelen «Det vi må kjempe for» viser Listhaug videre til Ayaan Hirsi Ali. Begge de nevnte kvinnene er islam-kritikere, og sistnevnte har i etterkant av angrepet mot USA 11. september 2001 skrevet en rekke kritiske artikler om multikulturalisme og islam og kvinneundertrykkelse. Hun har rettet særlig kritikk mot den europeiske venstresiden for ikke å gjøre noe med situasjonen (Linklater, 2005). Hansen har ifølge Listhaug fortalt at ankomsten

til Norge bød på uventede utfordringer, da de samme holdningene som rådet i Mogadishu også «var i full blomst» i Norge (Listhaug, 2018, s. 121) Videre skriver Listhaug:

Noe av det som er forfriskende med Shurika, er at hun er tydelig på at islam er en stor del av problemet. Ifølge henne er dette en stor og viktig grunn til at muslimske kvinner er undertrykt. Islam er en ideologi, hevder hun, og hun våger å si det høyt. (...) Ifølge henne burde vi ikke slippe inn mennesker med illiberale holdninger. Vi bør ikke på noen måte godta mennesker som tvinger hijab på jenter, eller har kvinnediskriminerende holdninger, og vi bør kreve at de som kommer hit, faktisk tilpasser seg vår kultur, ikke omvendt (Listhaug, 2018, s. 122-123)

Også Ayaan Hirsi Ali blir løftet frem som eksempel:

Et av de menneskene jeg har møtt som har gjort dypest inntrykk på meg, er Ayaan Hirsi Ali. Hun er en dame med en spesiell historie. Ayaan ble født i Somalia i 1969. Faren hennes var en antikommunistisk dissident som deltok i kampen mot den sovjetstøttede diktatoren Siad Barre. Selv om faren var liberal, hadde moren konservative holdninger, og Ayaan har i boken *Mitt liv, min frihet* beskrevet at planen var at hun skulle bli giftet bort til en slektning i Canada. Hun rømte til Nederland da hun mellomlandet i Tyskland, og søkte asyl i 1992. som ung jente hadde hun selv blitt revet med av islamistisk tankegods, men fikk etter hver en trang til frihet.» (Listhaug, 2018, s. 131)

Man kan anta at Listhaug viser til disse kvinnene fordi hun støtter deres syn på, og meninger om, islam. Å hevde at islam først og fremst er en ideologi, gjør det enklere å kritisere muslimsk praksis og muslimsk kultur. Det medfører også at muslimer ikke kan komme med legitime krav ved å vise til religionsfrihet, dersom religionen de ønsker frihet til å utøve i utgangspunktet ikke er en religion.

En annen ting verdt å merke seg er at der det er snakk om muslimer og innvandrere som har flyktet fra ukulturer og undertrykkelse, er det i stor grad snakk om enkelttilfeller som i etterkant har blitt tydelige islam-kritikere. Ved å konsekvent argumentere ut fra enkelttilfeller som har opplevd grusomheter, og videre vise til at muslimsk kultur og islamistisk tankegods er årsaken til at handlingene fant sted, blir skillet mellom ytterpunktene av islam, det ekstreme, og 'vanlige muslimer', relativt vag. Ved å vise til at Hirsi Ali møtte samme holdninger i Norge som i Mogadishu, bekrefter Listhaug gjennom enkelttilfelle at de holdningene som finnes i islamistisk tankegods - eksisterer også i Norge. Listhaug skriver videre at Hirsi Ali i samtale med Listhaug

(...) fortalte at hun hadde snakket med svært fremtredende politikere i Europa, statsledere, som fullt ut støttet hennes meninger, men som ikke turte å stå for dette i det offentlige rom. Det var politikere som vi ellers hører snakke politisk korrekt om disse teamene. De tør ikke ytre seg kritisk om utfordringene med islam og integrering, og de er svært bekymret for det som nå skjer i Europa. (Listhaug, 2018, s. 133).

Dette er et godt eksempel på at forankringspunktene overlapper, da det er en tydelig relasjon til forankringspunktet elite i kritikken av det politisk korrekte. Det hevdes at politikere er redd for å si «hva de faktisk mener», og Listhaug mener derfor det er «viktig å løfte frem stemmer som Ayaan, selv om hun noen ganger sier ting som gjør andre sinte og provoserer» (Listhaug, 2018, s. 133).

Listhaug skriver også ofte om de ‘mange’ hun snakker med som deler hennes bekymringer, og hun beskriver blant annet en utbredt frykt for å bli minoritet i eget land.

Som politiker møter jeg mange vanlige mennesker som rett og slett er urolige for de raske samfunnsendringene landet vårt gjennomgår. Det er ikke bare jeg som er skeptisk til en utvikling der nordmenn på sikt vil bli til en minoritet i eget land (...). Det vil føre til at velferdsordningene våre nødvendigvis må bygges ned, og at tradisjonelle verdier kommer under enda sterkere press.» (Listhaug, 2018, s. 93).

De ekstreme muslimske holdninger som allerede eksisterer i det norske samfunn, støtter opp under en reell redsel for at nordmenn vil bli minoritet i eget land. Her nevnes ikke muslimer eksplisitt, men når det gjelder forankringspunktet ‘islam’ blir innvandring/innvandrere og islam/muslimer brukt om hverandre til den grad at de til syvende og sist betyr en og samme ting. Der det skrives om problemer og utfordringer i forbindelse med innvandring, er islam som oftest en del av den generelle fortellingen.

I sum kan man se at ‘likestillingsverdiene’ viktighet i Norge fremheves og settes opp mot en undertrykkende kultur som på mange måter fungerer som et bilde på den generelle muslimske kulturen. Dette til tross for at muslimer i likhet med kristne eller norske ikke er en homogen gruppe, og ‘muslimsk kultur’ blir slik sett et vagt begrep. Store deler av *Der andre tier* (2018) handler om det norske samfunnet i møte med islam. ‘Det norske’ er bygd på frihetsverdier som er viktig å ivareta for kommende generasjoners trygghet. For at dette skal kunne gjennomføres, er vi nødt til å ta avstand fra (muslimske) kulturer som blant annet fronter ‘ufrihet’, undertrykkelse, kjønnsdiskriminering, terrorisme og samfunnsfiendtlige holdninger.

I forankringspunktet 'islam' har jeg identifisert følgende kollokasjoner; 1) kultur – muslimske kulturer fremstilles som uforenelig med norsk kultur, og omtales også som 'ukultur', 2) holdninger – islam representerer samfunnsfiendtlige, illiberale og kjønnsdiskriminerende holdninger, 3) ekstremisme – i form av terrorisme, drap i islams navn, radikale grupperinger og hatpredikanter, 4) verdier – muslimsk kultur er bygget på verdier som kolliderer og er uforenelig med de 'norske verdiene' som representerer frihet og 5) trussel/press – islam truer det norske samfunnet, og legger press på 'norske verdier'.

6.3.3 Kristendom

Forankringspunktet kristendom deler en rekke av de samme kollokasjonene, deriblant verdier og kultur. Det som skiller kollokasjonene fra hverandre er at der diskursen hviler på forankringspunktet kristendom, er det snakk om det som er ønskelig – gode verdier og god kultur.

God morgen! Skolegudstjeneste er en del av vår tradisjon og kultur som mange setter pris på enten de er personlig kristen eller ikke. Det bør være obligatorisk for alle skoler å tilby. De som ikke vil være med kan melde seg av. Vi må stå opp for våre verdier, kultur og tradisjon! (Listhaug, 06.05.17)

I innlegget ovenfor er det snakk om skolegudstjenester i norske skoler, noe 'mange' setter pris på. Skolegudstjeneste har en lang tradisjon i Norge, men per dags dato er det ikke obligatorisk for skoler å arrangere gudstjeneste til tross for Listhaugs ønsker. I innlegget er det en kobling mellom gudstjeneste i skolen og ivaretagelse av 'våre' verdier, kultur og tradisjon. Kristen kulturarv er for Listhaug svært viktig, og i kapittelet «Våre verdier» skriver Listhaug om kirken i Ørskog, søndagsskole og barnetro. I forbindelse med dette forteller hun også om hennes forhold til kristendommen i voksen alder:

Noen typisk kristenkonservativ har jeg aldri vært, og det var heller ikke sånn jeg ble oppdratt. Med kristenkonservativ tenker jeg på dem som tolker alt som står i Bibelen, ordrett. Når jeg kaller meg konservativ, handler det først og fremst om ikke å forandre forandringens skyld, men å bevare det som har fungert bra. Troen ble likevel med meg og har blitt viktigere med årene. Mitt forhold til kristendommen er likevel nokså likt sånn jeg har inntrykk av at det er for veldig mange andre nordmenn. Troen er der, men for meg er det noe som er ganske privat, og som jeg ikke har noe stort behov for å dytte på andre (Listhaug, 2018, s. 145).

Basert på dette utdraget og innlegget ovenfor, kan det antas at skolegudstjeneste er en religiøs praksis Listhaug mener fungerer, og dermed ikke burde endres. Listhaug antar også at hennes forhold til kristendommen er likt som for mange andre nordmenn, og understreker at troen er noe privat som ikke skal dyttes over på andre. Dette er i tråd med Listhaugs inntrykk av hva «veldig mange andre nordmenn» føler. Her er det på sin plass å sette spørsmål ved hvorvidt troen forblir en privatsak når det argumenteres politisk for gudstjeneste i en offentlig institusjon.

Dugnadsarbeid og frivillighet har stått sterkt i Norge. I dag er mye av det smuldret bort, og foreningslivet på bygdene er ikke som før. De kristne miljøene holder likevel fortsatt stand, selv om de er blitt svekket. Det er helt utrolig hvor mange dugnadstimer som legges ned i menighetene. Det er så mye engasjement og frivillighet rundt omkring, og det er verdt å huske på at mange av tiltakene ikke dreier seg om misjon eller evangelisering, men rett og slett om å hjelpe folk som har det vanskelig. Her kan man for eksempel trekke frem de mange tilbudene overfor rusmisbrukere. Mange kristne gjør også en fenomenal innsats for eldre som ellers ikke har særlig mange møteplasser (Listhaug, 2018, s. 147-148).

Nå har jeg vært på landsstevne arrangert av Evangeliesenteret, med flere tusen kristne fra hele landet. De gjør en utrolig innsats for å hjelpe rusmisbrukere. Frivilligheten må vi ikke ta for gitt! (Listhaug, 28.06.16).

Her relateres kristendommen blant annet til dugnad og frivillighet, og kristne miljøer rundt omkring i landet får mye av æren for at dette fortsatt står sterkt i Norge. Det fremheves at dette arbeidet ikke drives av et ønske om misjon eller evangelisering, men er basert på et oppriktig ønske om å hjelpe andre i nød. De kristne miljøene jobber for å ta vare på de svake i samfunnet, og det fremheves at dette er et arbeid vi ikke må ta for gitt.

En kobling som her er interessant er Listhaugs referering til Evangeliesenterets frivillige innsats for å hjelpe rusmisbrukere, på samme tid som hun i innlegget om ansiktsdekkende plagg, spis av svin og inntak av alkohol fremmer sistnevnte som en viktig verdi i det norske samfunnet. På den ene siden relaterer Listhaug seg selv til den lavkirkelige lekmannsbevegelsen som i hovedsak er avholds, mens hun på den andre siden fronter alkoholinntak som en viktig og verdifull praksis i det norske samfunnet.

Som vi var så under forankringspunktet elite, blir særlig Den norske kirke, biskopene, Krf og Human Etisk Forbund kritisert for deres liberale holdninger når det gjelder

innvandringspolitiske spørsmål. Dette gjelder også i forbindelse med kristendommens rolle i Norge, og de to temaene er tett sammenvevd. I eksemplene ovenfor skrytes det av 'kristne miljøer' og 'kristne fra hele landet', men det er lite å finne av skryt når det gjelder Den norske kirke, prester eller biskoper i Listhaugs tekster. Ifølge Listhaug er det som nevnt et stort problem at ledende biskoper og prester «lar kirken råtne på rot ved å gjøre den til en arena for politikk i stedet for å forkynne den kristne tro» (Listhaug, 2018, s. 151). I Listhaugs øyne er de norske og kristne verdiene under press som følge av innvandring, og dette presset blir biskopene beskyldt for å støtte opp under eller velvillig overse. I forbindelse med det skriver hun at hun ikke har noe til overs for «politikkerne» som styrer kirken, biskopene (Listhaug, 2018, s. 143) før hun fortsetter videre:

Kirken har vært en av de viktigste og sterkeste pådriverne for en liberalisering av asylpolitikken. Under flyktningkrisen i 2015 var blant andre preses og leder for biskopene, Helga Haugland Byfuglien, gjentatte ganger ute med oppfordringer om å ta imot flere flyktninger. Hun mente blant annet at vi skulle ta imot absolutt alle syrere som kom til Norge, uansett om de var registrert i trygge land før de kom hit, og kalte det en «prøve på våre humanistiske verdier» (Listhaug, 2018, s. 151).

Listhaug påstår her at biskopene og Den norske kirke ikke er i stand til å stå opp for kristne verdier og tradisjon, da de står for en liberalisering av asylpolitikken. Det fremmes igjen en sammenheng mellom liberale holdninger til innvandring og ivaretagelse av 'norske' og 'kristne verdier'; man kan ikke stå i front for en liberal innvandringspolitikk og på samme tid ha et reelt ønske om å ivareta de omtalte verdiene.

Videre refererer Listhaug til Terje Tvedts utgivelse *Det internasjonale gjennombruddet* (2017) og hans analyse av den kristne dagsavisen *Vårt Land*, hvor han skriver at avisen konsekvent avviser at det pågår en kulturkamp mellom den kristne verden og den islamske verden:

Hvor mange flyktninger er nok for Den norske kirke? Hvorfor kan ikke biskopene kutte i de rause bevilgningene til kirken for å finansiere hjelpen til flere forfulgte mennesker eller ta imot flere flyktninger? Det Byfuglien gjør, er å kaste seg inn i den politiske debatten ved å ta side. Terje Tvedt viser godt i sin bok *Det internasjonale gjennombruddet* hvordan norske kristne har ivret for å renske vekk de norske verdiene til fordel for et flerkulturelt samfunn der alle verdier er like bra, og alle kulturer like mye verdt (Listhaug, 2018, s. 151-152).

Avisen har advart mot hijabforbud, kritisert dem som kritiserer islam, avvist at det er noen sammenheng mellom islam og IS, og avvist noen sammenheng mellom kristenforfølgelse i Midtøsten og radikal islam. I stedet legger de stadig vekk skylden på Vesten. Samtidig viser Tvedt hvordan kirken har representert en usedvanlig imøtekommenhet og toleranse overfor islam i forhold til hva som har preget tilsvarende møter mellom islam og kristendommen opp gjennom historien. Samtidig har særlig Mellomkirkelig råd, ledet av Berit Hagen Agøy, gått så langt i å underkjenne forskjeller mellom islam og kristendommen. I stedet har hun og biskopene vært mer opptatt av politikk enn av teologi og mer opptatt av å fremme høy innvandring til Norge enn treenigheten. Dette er en linje som vi også kjenner igjen fra KrFs tilnærming til disse spørsmålene (Listhaug, 2018, s. 152).

Utdragene forteller implisitt at det foregår en kulturkamp mellom islam og kristendommen som kirken, biskopene og avisen Vårt Land nekter å fortelle om, eller velvillig overser. De underkjenner forskjeller mellom islam og kristendommen, og prioriterer forsvar av islam, innvandring og et flerkulturelt samfunn foran forkynnelse av kristen teologi. Biskopene står i bresjen for en beskyttelse av muslimske verdier, kultur og tradisjoner, og svikter på denne måten i kampen om å beskytte forfulgte kristne, kristne verdier, kristen kultur og tradisjoner.

Avslutningsvis kommer også kritikk rettet mot Kristelig Folkeparti, som er noe av kjernen i striden mellom partiets tidligere leder, Knut Arild Hareide og Listhaug. Denne striden blir av Simonnes (2018) ansett som en «kamp om korset» i politikken, hvor Listhaug hevder å kjempe for de 'norske' og 'kristne verdiene' samtidig som hun går løs på ledelsen i Den norske kirke og Kristelig Folkeparti for ikke å gjøre det samme (Simonnes, 2018, s. 8).

Det verste av alt var da KrF-nestleder Kjell Ingolf Ropstad gikk ut i valgkampen i 2017 og sa at 10 000-15 000 nye muslimer inn i landet var helt uproblematisk, siden det er sekulære nordmenn som truer de kristne verdiene. Dette er en absurd logikk, og det er bare å besøke utsatte bydeler i Oslo, som Mortensrud eller Haugenstua, så kan man selv observere at norske og kristne verdier er under press. For bare fem år siden var for eksempel kvinner i nikab et uvanlig syn i Oslo, mens det nå ikke er like uvanlig i enkelte deler av byen. Det er trist at KrF ikke reagerer på dette (Listhaug, 2018, s. 149).

Her blir bruk av nikab blant kvinner i Oslo brukt for som et eksempel på en av de faktorene som setter de kristne verdiene under press, og utdraget kunne like fullt vært et eksempel på

forankringspunktet islam. At partiets politiker Ropstad hevder at det i større grad er sekulære nordmenn som truer de kristne verdiene, enn hva gjelder muslimer, blir omtalt som en ‘absurd logikk’, og Listhaug viser til at alt som kreves for å motbevise denne logikken er å besøke «utsatte bydeler i Oslo, som Mortensrud eller Haugenstua». På disse stedene kan man altså, ifølge Listhaug, observere at norske og kristne verdier er under press basert på muslimske kvinners bruk av nikab. Man kan anta at Listhaug og Ropstad som befolkningen flest har ulike oppfatninger av hva ‘norske verdier’ innebærer.

De kristne rundt om i landet fremstilles som en gruppe bedre egnet til å beskytte kristne og norske verdiene enn hva både Den norske kirke, prester, biskoper og sekulære organisasjoner er. Ifølge Listhaug er det «uheldig når vi i stadig økende grad distanserer oss fra den kristne kulturarven vår» (Listhaug, 2018, s. 146), og distanseringen ledes blant annet an av Kristelig Folkeparti, biskopene og Human Etisk Forbund, sistnevnte omtalt som en organisasjon som har vist seg å være «helt i utakt med befolkningen» (Listhaug, 2018, s. 146).

Siste dag på jobben før jeg går ut i fødselspermisjon hadde jeg gleden av å holde tale på Oslo symposium med over 550 deltagere. Vi må stå sammen om de kristne, norske verdiene og være stolt av norsk kultur! (Listhaug, 03.03.17).

Det handler ikke om at alle skal være troende kristne. Hva man tror på, mener jeg skal være en privatsak. Sånn sett er det bra at vi har fått et enda sterkere skille mellom kirke og stat. Det betyr ikke at vi bare skal vaske vekk alt som har med kristen tro å gjøre, fra offentligheten. Særlig Human-Etisk Forbund fører en offensiv kampanje for å få vekk alt som har med kristendommen å gjøre, fra skole og barnehager. De vil for eksempel at man ikke skal kunne delta i noen kristne aktiviteter i skoletiden, og at det skal bli slutt på alle former for trosutøvelse i skoler og barnehager (Listhaug, 2018, s. 146).

Oslo Symposium er en åpen konferanse som blir arrangert av den kristenkonervative organisasjonen Kristenfolket. Til tross for at Listhaug ikke anser seg som noe typisk kristenkonservativ, er hun enig med Kristenfolket om behovet for å verne om kristne verdier. Human-Etisk Forbund blir på sin side svært kritisert av Listhaug, og anklaget blant annet for å føre en offensiv kampanje mot kristendommens plass i skoler og barnehager.

I Listhaugs diskurs har ordene ‘kristen’ og ‘norsk’ en tendens til å flyte over i hverandre. Særlig gjelder dette når det er snakk om verdier, kultur eller tradisjon. Det norske og kristne representerer i Listhaugs diskurs det gode, ønskelige og fungerende ved samfunnet. Biskopene,

Den norske kirke, Krf og Human-Etisk Forbund er blant de som mislykkes i å ta vare på dette, og deres forsvar for islam, muslimsk kultur og religiøs praksis og et flerkulturelt samfunn kolliderer med et reelt ønske om å ivareta 'det kristne'. Kristne rundt om i landet fremstilles som en gruppe mennesker som på helt andre og bedre måter representerer kristendommen – og dermed som en motsats til Kristelig Folkeparti, kirken og dens ledere.

Mange av kollokasjonene for forankringspunktet finnes også i tidligere forankringspunkt: 1) norsk – det kristne og det norske overlapper, og brukes gjerne om hverandre. Begge ordene representerer noe godt, riktig og naturlig, 2) verdier – kristne eller norske verdier representerer gode verdier og må vernes om 3) kultur – den kristne kulturarven må ivaretas og ikke brytes ned, 4) liberale – liberale aktører som Den norske kirke og biskopene svikter i sin ivaretagelse av kristen kulturarv og dermed i ivaretagelsen av kristne, norske verdier, 5) frivillighet og dugnad – de kristne miljøene rundt om i landet er blant hovedårsakene til at dugnad og frivillighet fortsatt står sterkt i landet.

6.4 Kapitteloppsummering

I alle de tre forankringspunktene vi har gjennomgått har verdier hatt en sentral rolle, enten det er snakk om 'norske verdier', 'våre verdier', 'frihetsverdier', 'kristne verdier' eller 'felles verdier'. Hos alle punktene fungerer verdier som en kollokasjon. Det norske samfunnet er bygd på gode verdier, god kultur, gode tradisjoner og gode holdninger. 'Det fremmede' representert gjennom innvandrere og islam sidestilles med det som er problematisk og uforenelig. Av de 20 innleggene inkludert i analysen, blir islam nevnt implisitt eller eksplisitt i 11 innlegg. Det at islam ofte nevnes i forbindelse med innvandring generelt, bidrar til at ordene innvandring/innvandrere overlapper med islam/muslimer. Dette fører til at de aller fleste innlegg som omhandler problematiske sider og konsekvenser ved innvandring kan tolkes som kritikk av islam og muslimenes religiøse og kulturelle praksis.

'Kultur' ser ut til å være et nøkkelord på tilsvarende linje som 'verdier', i ivaretagelsen av norske verdier ligger det også et element av ivaretagelse av norsk kultur. Det fremmes en overordnet tanke om en 'ukultur' forankret i islam – islam blir således en pakke bestående av en rekke negative elementer som følgelig vil gi negative konsekvenser for 'det norske' eller 'det kristne'. Elitens liberale holdninger bidrar til en opprettholdelse av trusselbildet mot ønskede verdier - deres makt må derfor motarbeides og deres løgner avsløres eller feilaktige bilder av virkeligheten avdekkes.

7. DISKURSANALYSE DEL II

Modalitet, antagelser og intertekstualitet

Vi skal nå se nærmere på tekstene ved hjelp av de utvalgte analyseverktøyene fra Faircloughs kritiske diskursanalyse. I denne delen av analysen vil vi lete etter tegn på modalitet, antagelser og intertekstualitet.

7.1 Modalitet

Bruk av modalitet kan påvirke folk til å utføre eller avstå fra handlinger, særlig gjelder dette når tekstforfatteren innehar den makten en regjeringsposisjon gir. I politiske tekster kan modalitet gi innsikt i hvilket verdenssyn som fremmes, og kunnskap som postuleres som sann og gyldig går under det Fairclough kaller epistemisk modalitet. Der det oppfordres til handling, eller legges frem hvordan vi bør handle i lys av de sosiale omstendighetene som beskrives, er det snakk om deontisk modalitet. Når det letes etter modalitet i en tekst ser man derfor etter eksempler hvor forfatteren stiller spørsmål eller påstår noe, krever noe eller tilbyr noe. De arketypiske modalitetsmarkørene er modale verb som vil, bør, skal, må, og lignende (Fairclough, 2003, s. 164-165).

Som vi har sett forplikter Listhaug seg til en sannhet hvor innvandring er et reelt og alvorlig problem som truer de 'norske verdiene'. Hun er også tydelig på at Fremskrittspartiet er best egnet til å håndtere situasjonen, og den deontiske modaliteten kommer til syne gjennom en hyppig oppfordring til leseren om å stemme på Fremskrittspartiet, eller oppfordring om å like og dele innleggene som blir publisert. Dette er imidlertid forventet, da de aller fleste politiske partier oppfordrer folk til å stemme på deres parti. I tillegg er mange av innleggene publisert i forkant og under valgkampen i 2017, en periode hvor støtte fra velgere er på sitt aller viktigste.

En mer vesentlig observasjon er at bruken av de modale verbene 'vil', 'må', 'bør' og 'skal' er utpreget høy i tekstmaterialet. Det fremmes lite tvil i Listhaugs representasjon – formuleringer som 'kanskje', 'muligens', eller 'det kan være' blir eksempelvis aldri brukt i verken innleggene eller utdragene vi har sett på. En av de mest brukte modalitetsmarkørene er ordet 'må', som legger opp til et tydelig krav om handling. Listhaug skriver blant annet at ønsket om å innføre sharia er holdninger som ikke forsvinner idet innvandrerne krysser grensen og konstaterer derfor med at vi **må** stå opp for våre verdier (Listhaug, 08.06.18). Videre skrives det at det finnes noen verdier som er bedre enn andre, og «derfor **må** vi verne om dem» (Listhaug,

08.06.18). Innlegget om den politiske korrekte eliten og deres forsøk på å kneble den norske innvandringsdebatten er preget av krav om nødvendighet: «man **må** ta realitetene innover seg og diskutere dem» og «Vi **må** aldri la oss kue» (Listhaug, 18.05.16). Når det gjelder antall asylsøkere, skrives det at vi «**må** heller hjelpe de mange i nærområdene» enn å øke antallet (Listhaug, 23.07.17).

Modalitet kommer særlig til uttrykk i forankringspunktet islam. I innlegget om svin, alkohol og ansiktsdekkende plagg, blir det sagt at de som kommer til Norge «**må** tilpasse seg samfunnet vårt» og at «man **må** innrette seg de verdier, lover og regler som er i Norge når man kommer hit» (Listhaug, 18.10.16). Det skrives videre at «vi **skal** få kontroll med innvandring», at «vi **må** kjempe mot fremveksten av radikale grupperinger», og at «vi **bør** kreve at de som kommer hit, faktisk tilpasser seg vår kultur» (Listhaug, 06.08.17 og 27.04.16, Listhaug, 2018, s. 122ff). «I Norge **skal** ikke religiøs fanatisme settes over våre norske og vestlige verdier» (Listhaug, 19.12.18), og for at fremtidige generasjoner «**skal** oppleve en velferdsmodell som gir alle muligheter», er vi ifølge Listhaug nødt til å bekjempe den «grenseløse naiviteten» ført an av den innvandringsliberale eliten (Listhaug, 20.09.18).

I forankringspunktet 'kristendom' vektlegges behovet for å beskytte de 'norske', 'vestlige' eller 'kristne verdiene' og også her finnes tydelige tegn på modalitet. I innlegget om skolegudstjenester, sier Listhaug at det «**bør** være obligatorisk» for alle skoler å arrangere gudstjeneste, og argumenterer videre med at vi «**må** stå opp for våre verdier, kultur og tradisjon» (Listhaug, 06.05.17). Det skrives at vi ikke **må** ta frivilligheten demonstrert gjennom de kristne miljøene for gitt (Listhaug, 28.06.16) og at «vi **må** stå sammen om de kristne, norske verdiene» (Listhaug, 03.03.17).

I mange av innleggene stilles det også spørsmål. De aller fleste spørsmålene er preget av en form for kritikk. Eksempler på dette finner vi i innlegget om Ingebrigt Steen Jensen, hvor Listhaug etter å ha skrevet at vi **må** ta vare på landet vårt, stiller spørsmålet; «Klarer vi det dersom den grenseløse naiviteten som Ingebrigt Steen Jensen legger for dagen **skal** være rådende?» etterfulgt av «Hva mener du?» (Listhaug, 20.09.18). I innlegget om det såkalte 'innvandringseksperimentet' stilles spørsmålet «Tror du Støre vil vingle i dette spørsmålet nok en gang?» (Listhaug, 23.07.17) og i forbindelse med hennes samtaler med ulike unge mennesker om undertrykkelse og vold, spør Listhaug «Hvordan kan man være så tolerant at man godtar intoleranse?» (Listhaug, 14.12.17). Det finnes flere eksempler på spørsmål i teksten, men felles for alle spørsmålene er at de kommer i etterkant av kritikk og påstander som

postuleres som sannhet, og leder leseren i en bestemt retning hva gjelder svar. Dersom leserens svar på spørsmålet om Støre er «nei», kan man anta at leseren ikke faller inn under Listhaugs målgruppe.

Av alle de 20 Facebook-innleggene i første del av analysen, brukes modale verb i 15 av eksemplene. Det som postuleres som sannhet er for det første at vi står ovenfor utfordringer den liberale eliten ikke er kapable til å finne gode løsninger på, og ikke minst at eliten er en av årsakene til at disse utfordringene i utgangspunktet eksisterer. For det andre er ivaretagelsen av ‘norske verdier’ den største og viktigste utfordringen i møte med religiøse og kulturelle forskjeller. For det tredje innebærer utfordringene for det meste kulturelle og religiøse forskjeller forankret i islam. Å føre en strengere innvandringspolitikk fremmes som en nødvendighet og en forpliktelse de fleste politikere bør ha ovenfor den norske befolkningen og kommende generasjoner. Det er fortsatt mulig å bevare de norske verdiene, men det krever både kamp og handling, og den politiske makten må legges i rette hender. Medlemmer av den ‘meningsbærende eliten’ er åpenbart ikke skikket til å ivareta det som Listhaug anser nødvendig for et godt og trygt samfunn, og en god fremtid for Norge krever således at Fremskrittspartiets og andre likesinnedes innvandringspolitikk blir gjeldende. Kort oppsummert er budskapet som følger: Vi **må** ta vare på ‘norske verdier’, for at kommende generasjoner **skal** ha den samme velferden som oss **bør vi** innføre en mer restriktiv innvandringspolitikk og innvandrere (særlig muslimer) som innehar verdier uforenelig med ‘norske verdier’ og verken respekterer eller etterlever norsk levesett **vil** sette våre verdier, kultur og tradisjon under press.

Listhaugs tekster er med andre ord fulle av oppfordringer og beskrivelser som kan tolkes som normative politiske anbefalinger. Hun beskriver en virkelighet slik hun oppfatter den, og forteller hvordan vi bør handle på bakgrunn av denne beskrivelsen; eliten og innvandringsliberale stemmer har sviktet i å ivareta ‘norske verdier’, og Listhaug mener derfor at ‘vi’ må fostre en ny og streng innvandring- og integreringspolitikk som verner om de ønskede verdiene. Gjennom pronomenet ‘vi’ oppfordrer ikke Listhaug bare Fremskrittspartiet og deres velgere, men hele Norge, til handling. Det konstrueres et forhold mellom den virkeligheten Listhaug beskriver og nødvendige handlinger som bidrar til å utelukke andre alternativer.

7.2 Antagelser

I politikken er man avhengig av oppslutning blant velgere, og således avhengig av en viss grad delte oppfatninger og meninger. Som politiker er man i en posisjon hvor man kan utøve makt

og opparbeide hegemoniske oppfatninger, og videre påvirke og forme innholdet i den felles grunnforståelsen. Når vi nå undersøker hvorvidt teksten bygger på antagelser, leter vi etter eksistensielle antagelser som innebærer antagelser om hva som finnes, og verdiantagelser som er antagelser om hva som er godt og ønskelig.

Der Listhaug skriver om den 'meningsbærende eliten' er utdraget basert på en eksistensiell antagelse om at en slik elite finnes, og det legges videre frem en rekke påstander om elitens medlemmer. Eliten opptrer som et 'meningspoliti', har liberale holdninger i innvandringspolitikk, høy utdanning og god økonomi (Listhaug, 2018, s. 31). Å hevde at alle medlemmene av denne eliten innehar de samme egenskapene, der alle blir fremstilt som negative, kan anses som et uttrykk for en verdiantagelse. Det er ønskelig at eliten får mindre makt og innflytelse, på samme tid som det uttrykkes et sterkt ønske om strengere innvandringspolitikk. Eliten blir omtalt som politisk korrekte og det skrives at de benekter utviklingen av parallellsamfunn, at de tilbakeholder informasjon eller opptrer som virkelighetsfjerne (Listhaug, 2018, s. 159). Informasjonen og sannheten blir således tilbakeholdt fra folket, et folk eliten angivelig ikke er en del av. Eliten jobber heller ikke ut fra landets beste interesser, i motsetning til Listhaug og Fremskrittspartiet som setter folks velferd og trygghet i fremste rekke. Ifølge tekstene, er realiteten slik at vi lever i et samfunn hvor våre verdier, kultur og tradisjon trues, hvor debatten blir forsøkt kneblet av de politisk korrekte, hvor naiviteten råder og hvor vi er i ferd med å utslette vår egen kulturarv (Listhaug, 2018, s. 148).

Å være liberal i innvandringsrelaterte spørsmål er fastlåst som noe entydig negativt, og den stadige kritikken av liberal innvandringspolitikk gir uttrykk for en eksistensiell antagelse om at liberale politikere er virkelighetsfjerne og i stor grad preget av naivitet. Den konsekvente negative omtalen av innvandring og innvandreres kultur, holdning og verdier gir videre uttrykk for en eksistensiell antagelse om at innvandrere på mange områder er dårligere enn nordmenn, og i sin ytterste konsekvens vil innvandring føre til at Norge forandrer seg til det verre. Dette er også et uttrykk for en verdiantagelse, hvor 'det norske' er bedre enn 'det fremmede'.

Som tidligere nevnt kan man ved å anta et felles verdigrunnlag i en tekst utjevne forskjeller. Noen ord og uttrykk vurderer man ikke en gang å forklare, fordi man antar at leseren eller mottakeren forstår hva ordet betyr (Skrede, 2017, s. 55). I tekstene vi har sett på, gjelder dette særlig ordet 'verdier'. Da verdiene som fremstilles som truet og derfor må kjempes for sjeldent blir nærmere definert enn ved bruk av fortegn som 'kristne', 'felles', 'våre', eller 'norske' legges det opp til at leseren har en forforståelse for hva disse verdiene innebærer. Dette er

problematisk av flere grunner. En av grunnene er at leseren på denne måten kan legge hva hen vil inn i begrepet, og dermed kan hva som helst, i teorien, trues av innvandring. Om du anser ytringsfrihet som en norsk verdi – er det ytringsfriheten som trues. Om du anser bygda, skolegudstjeneste eller nestekjærlighet som en norsk verdi, er det disse som trues. Alt kan i teorien være en norsk verdi, da de norske verdiene aldri blir tilstrekkelig definert.

Det at verdiene som må ivaretas og vernes om hyppig omtales som ‘norske’ eller ‘kristne’, gjør at det norske og kristne fremstår som ønskelig og godt. På andre siden av det ønskelige, finner vi verdier tilknyttet særlig muslimske innvandrere og islam. Dette er tydelige uttrykk for verdiantagelser. Det generelle budskapet som formidles, hvor innvandring er en trussel mot de norske verdiene, baserer seg på en eksistensiell antagelse om at det eksisterer en trusselsituasjon preget av uro og forandring. Videre kobles denne trusselen opp mot muslimske kulturelle og religiøse praksiser, som forutsetter en eksistensiell antagelse om at det muslimske ikke er forenelig med det norske, og igjen forsterker antagelsen om at det norske er ‘best’. Innlegget om alkohol, svin og ansiktsdekkende plagg er særlig aktuelt når det kommer til antagelser. Innlegget baserer seg på en eksistensiell antagelse om at muslimer ikke er kapable til å integrere seg i det norske samfunnet, en eksistensiell antagelse om at alle nordmenn spiser svin og drikker alkohol, og en verdiantagelse om at ‘norske’ verdier er bedre enn ‘muslimske’.

Ingen av innleggene eller utdragene vi har analysert tar for seg andre løsninger på ivaretagelse av verdier enn en strengere innvandringspolitikk. Det finnes ingen andre gode og effektive løsninger på situasjonen – integrering blir eksempelvis ikke nevnt en eneste gang i forbindelse med ivaretagelsen av ønskede verdier. For å kunne ivareta og beskytte ‘norske verdiene’ er det eneste løsningsalternativet en streng innvandringspolitikk, og denne løsningen er det kun Listhaug og hennes meningsfeller som anerkjenner og er villig til å kjempe for. På lik linje med bruken av modalitet, bidrar antagelsene til å etablere og opprettholde et forhold mellom virkeligheten slik Listhaug ser den og følgende nødvendigheter som bidrar til å ekskludere andre muligheter.

7.3 Intertekstualitet

Intertekstualitet handler om hvilke stemmer som er tydelig inkludert eller ekskludert fra diskursen. Det er to vesentlige former for intertekstuelle relasjoner; manifeste relasjoner der man eksplisitt støtter seg på allerede eksisterende tekster, for eksempel ved tydelig referering, og latente intertekstuelle relasjoner er de tilfellene hvor man trekker på andre tekster uten at det

gjøres eksplisitt - hvor forfatteren selv kanskje ikke er klar over hvilke intertekstuelle koblinger som gjøres. Ordet 'tekst' tolkes her i vid forstand, og handler også om referering til andre politikere, organisasjoner, lovforslag og lignende.

I politiske tekster er det ikke uvanlig å referere til andre politikere, noe som også gjør seg gjeldende i de tekstene vi har analysert. Blant annet blir den tidligere danske innvandringsminister Inger Støjberg referert til en rekke ganger. I *Der andre tier* (2018) omtales Støjberg som en «imponerende politiker», en «verdikriger» og som en «god venninne» (s. 169, 175, 177). Det gis uttrykk for en grunnleggende politisk enighet mellom de to, og som vi så i Listhaugs innlegg møttes de for å diskutere hvordan de skulle få «kontroll med innvandring de kommende årene, og sikre våre verdier i møte med islamisme og hatpredikanter» (Listhaug, 06.08.17). I likhet med Listhaug har Støjberg blitt kritisert for sin omtale av innvandrere og muslimer. Blant annet mottok hun kritikk etter hennes uttalelser om at muslimer burde ta fri fra jobb under den muslimske høytiden ramadan, da hun mente at fastende muslimer utgjorde en fare for samfunnet (Blaker, 2018). Listhaug beskriver imidlertid Støjberg som en imponerende politiker, og viser særlig til hennes imponerende håndtering av hets og rasismeanklager basert på at hun er «kritisk til radikal islamisme, sosial kontroll og høy innvandring» (Listhaug, 2018, s. 174).

En annen intertekstuell relasjon av manifest art er refereringen til Terje Tvedt, hans uttalelser om avisen *Vårt Land* og Den norske kirke. Listhaug refererer til utgivelsen vi var inne på i kapittel 2, nemlig *Det internasjonale gjennombruddet* (2017). I et innlegg hvor Listhaug kritiserer Arbeiderpartiets uttalelser om asylpolitikk og videre konkluderer med at innvandring ikke er bærekraftig, anbefaler hun Tvedts bok til videre lesning (Listhaug, 01.02.18). Tidligere har Listhaug også uttalt at hun «reagerer på dette godhetstyranniet som rir det norske samfunnet som en mare» i forbindelse med bistandskritikk fra preses Helga Byfuglien (Sandvik, 2015). Etter uttalelsen gikk Tvedt ut og tok eierskap til begrepet, uten å ta stilling til Listhaugs politiske bruk av ordet (Stålsett, 2018). Listhaug skriver at Tvedt med sin utgivelse viser hvordan «norske kristne har ivret for å renske vekk de norske verdiene til fordel for et flerkulturelt samfunn der alle verdier er like bra, og alle kulturer like mye verdt» (Listhaug, 2018, s. 151-152). I forlengelse av dette skriver Listhaug at leder for Mellomkirkelig råd, Berit Hagen Agøy, i selskap med biskopene, har vært «mer opptatt av politikk enn av teologi og mer opptatt av å fremme høy innvandring til Norge enn treenigheten» (Listhaug, 2018, s. 152). Dette er en tydelig intertekstuell relasjon til der Tvedt i sin bok skriver at Mellomkirkelig råd var «mer opptatt av politikk enn av teologi, eller mer opptatt av multikulturalisme enn av treenigheten»

(Tvedt, 2017, s. 199). Forskjellen er at Listhaug på sin side også anklager biskopene, samt at beskyldningen går ut på å fremme «høy innvandring» fremfor Tvedts «multikulturalisme».

Tvedts analyser av endringer i nyere norsk historie er som tidligere nevnt preget av alvor og uro. Ifølge Tvedt har den norske stat fulgt en politikk hvor idealet og målet har vært det multikulturelle samfunnet (Tvedt, 2017, s. 136). I tråd med Listhaugs påstander om Den norske kirke, biskopene og ledende politikeres manglende evne til å stå oppreist i kampen for de 'norske verdiene', mener Tvedt at norske politikere konsekvent har avvist at 'norske verdier' i det hele tatt finnes. Tvedt skriver også om hvordan de som ville gi 'norske verdier' et spesifikt innhold, ble kritisert for å reflektere verdier som var rasistiske eller kulturrasistiske (Tvedt, 2017, s. 245). Denne påstanden støtter opp under Listhaugs påstand om at 'ordinære' menneskers tanker blir ignorert og stemplet av en moraliserende elite.

Det finnes også mer latente intertekstuelle relasjoner i Listhaug sine tekster. Medforfatter av *Der andre tier* (2018), Lars Akerhaug, er nåværende redaksjonssjef i nettavisen Resett. Akerhaug ble imidlertid redaksjonssjef i Resett noen måneder etter boken ble utgitt, men den flere ganger nevnte Shurika Hansen har siden 2017 publisert innlegg for og på Resett sine nettsider. Som tidligere nevnt har kommentarfeltene på Resett sine nettsider vært kilde til kritikk, ikke minst i etterkant av det høyreekstreme angrepet i New Zealand da flere kommentarer ytret støtte til terroristen fremfor ofrene.

I boken skriver Listhaug også om Hege Storhaug. Hun gir blant annet Storhaug og Human Rights Service ære for «den måten de har evnet å sette omskjæring, tvangsekteskap og mange andre spørsmål på dagsorden» (Listhaug, 2018, s. 122). Storhaugs tidligere nevnte bloggartikkel om 'den kulturelle revolusjonen' fikk særlig kritikk fordi mange mente den oppfordret til å «jage muslimer» og videre at det vil føre til rasisme (Sterud, 2017). Kommentator Ivar Staurseth hevdet at HRS gjennom prosjektet pisket opp kommentarfeltene til å bli opptatt av hudfarge (Sterud, 2017). Ifølge Helland er de følelsene som dominerer Storhaugs tekster frykt, bekymring og uro, og han hevder at hun ønsker å «mane fram et bilde av verden der vårt samfunn og vår kultur står på randen av et endelig sammenbrudd» (Helland, 2019, s. 115).

Refereringen til både Støjberg, Tvedt, Hansen og Storhaug fungerer i prinsippet som manifeste intertekstuelle relasjoner da refereringen er relativt tydelig. Det som imidlertid er mer latent er relasjonen til et høyreekstremt tankegods og uttrykk for islamofobi man finner både i Resett og

HRS sine kommentarfelt. De manifeste relasjonene til Hansen og Storhaug kan tolkes som latente relasjoner til Resett og HRS, og videre kobles til uttalelser, meninger og holdninger som støtter opp under og legitimerer islamofobi og høyreekstreme meninger. I kommentarfeltet på Resett sine sider etter angrepet i New Zealand rådet det en tanke om at ledende politikere var skyld i at hendelsen fant sted, og Storhaug hevdet i blogginnlegget om 'den kulturelle revolusjonen' at det politiske lederskapet snur ryggen til de samfunnsproblemene som har oppstått som følge av islam. Shurika Hansen har blant annet uttalt at ledende politikere ikke gjør nok med tanke på innvandrings- og integreringspolitikk, og Tvedt sine analyser om at det politiske lederskapet siden 1960-tallet har jobbet å hviske ut norske verdier ved å føre en målrettet politikk i fordel av et flerkulturelt samfunn er i tråd med både Storhaug og Hansens påstander.

Å hevde at ledende politikere snur ryggen til, ignorerer eller støtter opp under islamisering, snur ryggen til terror og en pågående 'muslimsk overtagelse' er en rådende tanke i den tidligere nevnte konspirasjonsteorien om Eurabia. Den hyppige kritikken ført an av Listhaug mot Arbeiderpartiets innvandringspolitikk og jevnlig anklager om partiets 'vinglete' posisjon i spørsmål rundt bruk av muslimske ansiktsdekkende plagg, støtter også opp under en eksisterende tanke i Eurabia-teorien om at europeiske politikere på sentrum- og venstresiden av politikken enten er kunnskapsløse eller naive ovenfor situasjonen, at deres redsel for å diskriminere eller provosere muslimer fører til en 'underkastelse', eller at de samarbeider med muslimene for å 'kapre' Europa og Vesten.

Denne formen for intertekstuell relasjon, til tross for at den kan være ubevisst, kan bidra til å konstruere en oppfatning av interne og eksterne fiender, enten det er i form av liberale politikeres bevissthet eller uvitenhet, eller de fremmede som ankommer landet vårt og følgelig endrer det norske samfunnet til det verre.

7.4 Kapitteloppsummering

I analysens andre del har vi sett nærmere på Listhaugs tekster i lys av modalitet, antagelser og intertekstualitet. Analysen har vist at modaliteten er høy, i form av hyppig bruk av både modale verb og ledende spørsmål i teksten. Videre viser dette til en sterk forpliktelse til ens egen sannhet, ens representasjoner og perspektiver. Tekstene er også preget av en rekke antagelser, både i form av verdi-antagelser og eksistensielle antagelser. Disse antagelsene og påstandene legger opp til en felles forståelse for situasjonen vi befinner oss i, og hvilke løsninger som må

til for å reversere den. Videre har vi sett at tekstene baserer seg på både latente og manifeste intertekstuelle relasjoner; de manifeste relasjonene vises både i form av skryt og referering i positiv kontekst til meningsfeller, og i form av kritikk rettet mot meningsmotstandere. Flere av de manifeste relasjonene har i denne analysen blitt ansett som latente relasjoner til et mer ytterliggående høyreekstremt tankegods hvor islam mer eksplisitt blir omtalt på en måte som kan sies å ha slektskap til Bangstads definisjoner på islamofobiske ytringer.

8. DRØFTING

I dette kapittelet skal vi drøfte analysens funn i lys av den kritiske diskursanalysens teoretiske premisser, samt de teoriene vi i kapittel 3 gjennomgikk om populisme og islamofobi. Det teoretiske perspektivet fra diskursanalysen skal bidra til å svare på hvilke representasjoner som kommer til uttrykk gjennom Listhaugs bruk av ‘verdier’ og ‘religion’, samt vurdere hvorvidt tekstene bidrar til å produsere eller reprodusere en bestemt representasjon.

Videre vil jeg stille ulike spørsmål for å kunne vare på i hvilken grad og på hvilke måter Sylvi Listhaugs bruk av ‘religion’ og ‘verdier’ kan sies å være uttrykk for høyrepopulisme og/eller islamofobi. Kan det hevdes at tekstene gir uttrykk for en indre populistisk logikk? Gis det uttrykk for at Listhaug er ‘folkets’ eneste representant? Og hvem består i så fall dette ‘folket’ av? Er innleggene preget av en anti-islamsk holdning? Og dersom svaret på sistnevnte spørsmål er ja, blir den anti-islamske holdningen gitt uttrykk for gjennom en legitim religionskritikk, eller beveger tekstene seg inn i et islamofobisk ytringsrom?

Alle disse spørsmålene skal kunne bidra til å svare på det overordnede spørsmålet; Hvilken rolle og betydning har ‘religion’ og ‘verdier’ i Sylvi Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon? Drøftingen vil bli etterfulgt av et konkluderende kapittel som vil fungere som avsluttende ord på oppgaven.

8.1 Produksjon og reproduksjon av maktrelasjoner

Med ordet ‘representasjoner’ menes det som i kritisk diskursanalyse omtales som ‘ideologi’. Betydningskonstruksjoner som bidrar til å etablere og opprettholde maktrelasjoner, dominans og utnyttelse (Skrede, 2017, s. 21). Ifølge Fairclough (2003) skapes slike ideologier i samfunn hvor maktrelasjoner finnes på bakgrunn av ulike faktorer (s. 218), som her kan sies å være kulturell eller religiøs tilhørighet, eller politisk oppfatning.

Ved etablering og opprettholdelse av maktrelasjoner blir mulighetene for dominans og utnyttelse vesentlig større. I Listhaugs diskurs er den tydeligste maktrelasjonen mellom innvandrere og muslimer på den ene siden, og nordmenn på den andre. Innvandrere og muslimer representerer de verdiene som er ‘fremmed’, dårlige og uforenelige, mens nordmenn representerer de naturlige og ønskede verdiene. Tekstene gir uttrykk for at ‘norske verdier’ står i en overlegen posisjon ovenfor innvandrernes og muslimenes verdier, og at sistnevnte verdier legger press på, eller truer, de førstnevnte. Videre fremmes det påstander om at dersom de

‘norske verdiene’ forsvinner eller mister sin maktposisjon vil norsk identitet, velferd og viktige rettigheter sakte men sikkert viskes ut, eller i ytterste konsekvens opphøre.

Tekstene gir videre uttrykk for et deterministisk syn på innvandrere og muslimer som enhetlige grupper ute av stand til å integrere seg eller tilrettelegge seg norske verdier og levesett uten hjelp av strenge regler og tiltak. På mange måter virker et fungerende flerkulturelt samfunn uoppnåelig, da innvandrernes og muslimers verdier, kultur og holdninger fremstilles som iboende og uforanderlige. I stedet for å bruke krefter på å innføre slike regler og tiltak som ‘mange’ innvandrere uansett ikke klarer å innrette seg etter, *bør* eller *må* ‘vi’ nordmenn bistå innvandrere og asylsøkere først og fremst ved å hjelpe til i deres nærområder.

Som følge av øvrige maktreasjoner fremmes det et sosialt maktforhold mellom ‘majoritetsbefolkning’ og ‘minoritetsbefolkning’. Den norske majoriteten opptreer som en form for kjerne – det er snakk om et numerisk forhold, flertallet av befolkningen, og på samme tid som en tolkningsramme for det som anses som naturlig og selvfølgelig. Innenfor Listhaugs diskurs er majoriteten i en privilegert posisjon. Bare i kraft av å utgjøre et flertall har man mulighet til å definere og navngi sosiale grupper, og ikke minst hva samfunnet består av og hvilke samfunnsutfordringer vi står ovenfor. Som Gullestad (2002) skriver er ordet ‘innvandrere’ i innvandringsdebatten ikke bare en etikett, men en performativ: en språklig handling som utfører noe (s. 43). Det samme gjelder her bruken av ordet ‘verdi’ – i alle innleggene som omhandler verdier følger oppfordring til handling eller advarsler om hva som vil skje dersom det er fravær av handling.

Man kan altså si at det finnes uttrykk for en skjevfordeling av makt mellom det norske folk og innvandrere, eller ‘oss’ og ‘dem’ i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon. Den samme skjevheten forflytter seg til relasjonen mellom kristne og muslimer eller kristendommen og islam. Som analysen påviste blir kristendommen sidestilt med det norske og ønskelige, mens islam sidestilles med det uønskede, problematiske og uforenelige. At kristendommen anses som en integrert del av norsk kulturarv og historie legitimerer Listhaugs ønsker om at kristendommen skal ha en fremtredende og høytstående plass – her eksemplifisert gjennom fremheving av ‘kristne verdier’, samt ønske om å gjøre tilbudet om skolegudstjeneste obligatorisk. Forslag om bruk av hijab i skolen blir på sin side hardt slått ned på, noe som viser til at uttrykk for muslimsk tro blir nedprioritert til fordel for ‘majoritetens’ kristne tilhørighet.

Ut ifra innleggene og utdragene må man også anta at den gruppen Listhaug omtaler som 'eliten' er en gruppe med mye innflytelse som innehar sterke posisjoner i samfunnet. Eliten bruker sin makt ovenfor 'ordinære mennesker' både ved å ignorere, stemple og moralisere over deres meninger. Ved å fremstille 'eliten' på denne måten, etableres det en maktrelasjon basert på moralske krav – Listhaug fremstiller seg selv og sine meningsfeller som en gruppe mennesker som i motsetning til 'eliten' er opptatt av folkets beste, samt å føre en saklig og åpen debatt om 'norske verdier' og innvandring. Dette til tross for at beskrivelsen av de øvrige medlemmene i 'eliten' er preget av bedømmelse og generalisering.

For å kunne opprettholde eksisterende maktrelasjoner er diskursens treghet sentralt. Hvilke stemmer er de mest hørbare? Innenfor rammene av den diskursen vi har analysert er det noen perspektiver som regnes som legitime, mens andre blir kritisert og stemplet som naive eller virkelighetsfjerne. I tekstene inkluderes få stemmer som ikke støtter opp under Listhaugs budskap. De mot-stemmene som inkluderes, inkluderes i den grad de kritiseres for sin manglende evne til å ivareta de truede verdiene og deres liberale innvandringspolitikk – to ting som i diskursen ser ut til å henge uløselig sammen. Man kan dermed snakke om form for begrenset flerstemmig monologisering; det er opptil flere stemmer inkludert, men stemmene som blir belyst som aktuelle og legitime formidler i utgangspunktet bare det samme begrensede budskapet på ulike måter. Både Støjberg, Hansen, Hirsi Ali, Storhaug og Tvedt fremhever kulturelle og religiøse forskjeller mellom innvandrere, primært muslimer, og nordmenn. De har alle ulike vinklinger og kontekster for sine uttalelser, men de kulturelle og religiøse forskjellene fremstilles konsekvent som en utfordring, og av de aller fleste som iboende – dermed uunngåelige og uforenelig med det alt som innlemmes i kategorien 'norsk'.

Basert bare på tidsrammen innleggene og utdragene er hentet fra, kan man også snakke om en form for treghet i Listhaugs diskurs. I diskurser fungerer treghet slik at den låser fast diskursen og vanskeliggjør endring, særlig gjelder dette der en posisjon styrkes fremfor andre posisjoner og på denne måten gir den valgte representasjonen et fortrinn (Olsen, 2006, s. 63). De inkluderte med-stemmene kan fungere som eksempler på diskursens fortrinn; innvandring blir aldri - verken av Listhaug eller av de stemmene som brukes for å støtte opp under hennes argumenter - fremstilt som en positiv prosess, ei heller omtalt i forbindelse med positive hendelser eller ønsket samfunnsutvikling. Det kanskje tydeligste tegnet på diskursens treghet er den konsekvente oppfordringen til en streng innvandringspolitikk basert på den samme gjentagende argumentasjonen – nemlig at 'norske verdier' er under press. Da dette til stadighet fremstilles som reelt og uten tvil, blir det en form for «det er bare sånn det er» og «derfor må vi»-

argumentasjon. Den høye modaliteten i tekstene bidrar til å gi uttrykk for en bestemthet - en sterk forpliktelse til ens egen sannhet og representasjon. Denne sterke forpliktelsen bidrar til å underbygge de maktrelasjonene som kommer til uttrykk.

Som politiker i et innvandringskritisk parti tjener Listhaug på at den innvandringskritiske stemmen er den mest hørbare. Dette fører videre til at denne representasjon av virkeligheten reproduseres og opprettholdes. Da diskursens rådende oppfatning er preget av kritikk og problematisering av innvandrere og muslimeres verdier, kulturer og holdninger, kan det bidra til å opprettholde en representasjon hvor innvandring og islam først og fremst er et problem. En slik form for representasjon, hvor forskjeller mellom mennesker og grupper er i fokus, og hvor forskjellene videre fremstilles som uforenelig og uforanderlig, mener jeg er problematisk. Ikke minst fordi det kan bidra til en generalisering av muslimer og innvandrere som i ytterste konsekvens kan bygge opp under høyreekstremt og islam-fiendtlig tankegods, men også fordi det kan ha motvirkende effekt for Listhaugs uttalte ønske om at innvandrere skal integrere seg og innrette seg norske lover, regler og verdier. For hvordan kan man forvente at noen skal ville ønske å integrere seg i et samfunn hvor man hovedsakelig blir møtt med mistanke og fordommer av store deler av befolkningen, og til og med av landets ledende politikere? Hvorfor skal man innrette seg norske lover og regler, når de lovene og reglene ikke viser deg tillit nok til å la deg utøve din religiøse tro på linje med innfødte nordmenn?

8.2 Trekk av høyrepopulistisk retorikk

Som vi har sett skriver Listhaug både om folk og elite, og det gjennomgående budskapet er at eliten ikke har gjort sitt beste for å ivareta ønskede verdier i det norske samfunnet og følgelig sviktet 'folket'. Det er imidlertid ikke selvsagt at dette gjør Listhaugs bruk av 'verdier' og 'religion' i innvandringspolitisk argumentasjon til uttrykk for høyrepopulisme. Men det er åpenbare likheter mellom den høyrepopulistiske retorikken vi gjennomgikk i kapittel 3, og de retoriske kjennetegnene vi har påvist i Listhaugs innlegg.

8.2.1 Tilstedeværelsen av 'folk' og 'elite'

Listhaugs kapittel med tittel «Folk og elite» er et tydelig eksempel på at det eksisterer et skille mellom 'folket' og 'eliten' i Listhaugs representasjon. Müllers (2016) populismeforståelse innebærer at populistene anser eliten og andre eventuelle utgrupper som nærmest forkastelige og som folkets motparti eller fiende. Det er ingen tvil om at 'eliten' slik den blir fremstilt i

Listhaugs diskurs representerer ‘folkets’ motpart, og beskrivelsene av eliten kan til en viss grad vitne til en form for avsky.

I Listhaugs narrativ er den ‘meningsbærende eliten’ en dømmende, moraliserende gruppe som verken ønsker eller er i stand til å representere folket. For det første står eliten på utsiden av folket, og kan følgelig ikke forstå hva folkets vilje eller interesse innebærer. For det andre er eliten preget av naivitet og blir fremstilt som ‘virkelighetsfjerne’ i spørsmål om innvandring. For det tredje er eliten delaktige i å ‘kneble’ den politiske debatten – de lytter ikke til ‘folket’ og deres reaksjoner på ‘ordinære menneskers’ tanker er preget av avsky og overlegenhet. Alle disse beskrivelsene vitner til at ‘eliten’ i Listhaugs øyne ikke er egnet til eller har ønske om å ta vare på landet, dets verdier og kultur, ei heller til å sikre fremtidige generasjoners velferd. Slik sett er ‘eliten’ på flere måter folkets motpart, og det er derfor ikke urettmessig å videre anta at ‘eliten’ i Listhaugs diskurs representerer ‘folkets’ fiender.

Men hvem består så ‘folket’ av? Gir tekstene uttrykk for et krav om eksklusiv representasjon av ‘folket’, slik Müller mener populistene fremmer? Er forståelsen av folket ment rent juridisk i form av statsborgerskap, eller er forståelsen av folket som både Müller (2016) og Hvidsten og Thorsen (2017) framholdt forankret i et kultur- og verdifelleskap?

Ut fra de eksemplene vi har sett på er folket i stor grad forankret i et kultur- og verdifelleskap. Både ‘kultur’ og ‘verdier’ er ord som er sentrale i de tekstene vi har analysert. Det konkretiseres aldri hvem ‘folket’ eller ‘vi-et’ for Listhaug egentlig er, men ved hyppig kritikk av innvandrernes kulturelle og religiøse praksiser som videre fremstilles som en motvekt til ‘gode’ og ‘norske verdier’ etableres det et fastlåst skille mellom ‘norske verdier’ og kultur og ‘ikke-norske verdier’ og kultur. Med andre ord bidrar bruken av både ‘religion’ og ‘verdier’ i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon til å etablere et skille mellom det folket som deler en norsk verdi- og kultur bakgrunn, og de som ikke gjør det.

Videre viser Listhaug ofte til de ‘mange’ hun har vært i samtale med som deler hennes bekymringer, og man må altså anta at det ‘folket’ som eksisterer i Listhaugs representasjon er kritisk til både islam og innvandring og dermed deler Listhaugs virkelighetssyn. Det understrekes at deres kritikk mot innvandring og islam ikke bunner i rasisme, men er uttrykk for en reell, legitim redsel og bekymring. ‘Folket’ er altså et misforstått folk som blir ignorert og dømt av en moraliserende elite for deres meninger som er både legitime og rettmessige.

Müller (2016) vektlegger særlig populistenes krav om eksklusiv moralsk representasjon. Gis det uttrykk for et slik krav i tekstene? På mange måter ja, gjennom hyppig kritikk av 'eliten' og deres manglende evne til å føre politikk i tråd med 'folkets' beste interesse. Tekstene gir imidlertid ikke uttrykk for at Listhaug er den eneste legitime representanten for hele det norske folk. De gir først og fremst uttrykk for eksklusiv moralsk representasjon av de 'vanlige' eller 'ordinære' menneskene Listhaug omtaler og henvender seg til – altså ikke en hel nasjon. Tekstene er slik sett i tråd med den formen for folkerepresentasjon som Fremskrittspartiets slagord «for folk flest» gir uttrykk for. At Listhaug viser til samtaler med 'mange vanlige folk' bidrar til å konstruere et bilde av at Listhaug innehar et høyst nødvendig ansvar til å snakke på vegne av en stor gruppe mennesker, som Listhaug i motsetning til 'eliten' tar på alvor. På denne måten blir Listhaug en slags helt som tar opp kampen mot eliten i historien om det undertrykte og ignorerte 'folket'.

8.2.2 Anti-islam – en ytterligere 'de andre'

Ifølge Marzouki og McDonnell (2016) innebærer det høyrepopulistiske synet på folkets fiender ikke bare eliten, men også 'de andre'. I tråd med høyrepopulistisk retorikk blir 'de andre' i Listhaugs tekster gjerne ansett som innvandrere og/eller muslimer. Da disse to ordene i stor grad overlapper kan man anta at der det er snakk om innvandrere, er det i utgangspunktet snakk om muslimer. Den hyppige referansen til muslimske praksiser i forbindelse med innvandringskritikk støtter opp under denne antagelsen. I Listhaugs representasjon har islam fått sin betydning fastlåst som en enhetlig størrelse som legger press på 'norske' og 'kristne verdier'.

I høyrepopulistisk retorikk blir muslimer omtalt som en gruppe som ønsker å påtvinge deres religiøse verdier og tradisjoner over på folket. Dette anses videre som et av mange steg i en 'islamistisk plan' som videre blir gjennomført i samarbeid med liberale eliter (Marzouki & McDonnell, 2016, s. 5). Det er ingen tvil om at islam og muslimsk praksis blir tydelig kritisert i Listhaugs diskurs, og i tekstene vi har analysert kommer tanken om en potensiell muslimsk overtagelse til uttrykk, vel og merke uten eksplisitt bruk av verken ordet 'plan' eller 'overtagelse'.

Der det er snakk om håndhilsenekt, gis det uttrykk for at religion brukes som påskudd for diskriminering. Da håndhilsenekten som omtales er ønske fra en muslimsk mann, antydes det altså at islam brukes som påskudd for diskriminering. Listhaug viser videre til at religiøs

fanatisme er i ferd med å overkjøre ‘norske’ og ‘vestlige verdier’ (Listhaug, 19.12.18). Å ‘overkjøre’ kan tolkes i retning av at den religiøse fanatismen Listhaug skriver om er i ferd med å erstatte eller presse vekk de ønskede verdiene - og dermed kan teksten implisitt forteller oss om en pågående muslimsk overtagelse. Dette er imidlertid ikke en konkret advarsel om, eller beskrivelse av, en islamistisk plan, men det støtter opp under tanken om at den norske identiteten er under press som følge av islam. Da islam blir både direkte og indirekte beskrevet som et påskudd for kvinnefiendtlig diskriminering og som grobunn for samfunnsfiendtlige holdninger, religiøs fanatisme og ekstremisme, vitner det til en tankegang på linje med høyrepopulistenes oppfatning av islam. Tekstene som tar for seg islam befinner seg i en konsekvent negativt ladet kontekst, enten det er snakk om steining av homofile, håndhilsenekt, kvinnediskriminering og undertrykkelse, sharia-lovgivning, radikale grupperinger, illiberale holdninger, hatpredikanter, islamisme eller drap i islams navn.

Det ekstreme ved islam fremheves gjerne, noe som videre ha en sammenheng med det som for høyrepopulistiske partier er typisk; nemlig å omtale og anse islam som en ideologi fremfor en religion. Ved å løfte frem Hansen sin beskrivelse av islam som en ideologi legitimeres en mistenkeliggjøring av islam, og følgelig en mistenkeliggjøring av muslimers ønsker og ‘krav’ (eksempelvis ønsker om håndhilsenekt, halal-mat, bruk av hijab i offentlig sektor og lignende). Dette støtter til en viss grad opp under tanken om en eksisterende ‘islamistisk’ plan, og fungerer videre som et godt argument til å anse islam og muslimsk innvandring som en global trussel vi er nødt til å ta på alvor. Flere av de intertekstuelle relasjonene som analysen påviste er i langt større grad tydelig på at det pågår en islamiseringsprosess. Dette kommer vi tilbake til.

8.3 Religiøs tilhørighet som identitetsmarkør

Det kommer tydelig frem i Listhaugs tekster at religiøs identitet spiller en viktig rolle når det gjelder skillelinjer i samfunnet. Kristendommen sidestilles med ‘det norske’ og benyttes videre for å demonstrere motstand til islam og innvandring. At kristendommen fungerer som islams motsats er i tråd med hva som uttrykkes også i europeisk høyrepopulistisk retorikk. På samme måte som islam representerer det fremmede og uønskede, representerer kristendommen det naturlige og ønskelige. Religion fungerer således primært som en identitetsmarkør, uavhengig av hvilke av de to religionene det er snakk om.

Som Roy (2016) skriver, kan det ved første øyekast se ut til at populistenes fremheving av ‘kristne verdier’ og kultur er i tråd med kirkens interesse når det gjelder å ville forsvare og

ivareta kristendommens rolle i samfunnet. Som analysen påviser er imidlertid Listhaug klar i sin tale på at Den norske kirke og biskopene har sviktet i ivaretagelsen av 'det kristne'. Listhaug gir også uttrykk for at troen skal være en privatsak, en mening hun hevder 'mange nordmenn' deler. Dette stopper imidlertid ikke Listhaugs forsøk på å bevare 'det kristne' gjennom politisk handlekraft, eller konsekvent snakke om forbud av religiøse plagg som hijab og nikab i innvandringspolitisk debatt. Dersom man skal ta Listhaug på ordet i at troen for henne er en privatsak, må vi derfor anta at det ikke er snakk om religiøs tro i bevarelsen av 'det kristne', men først og fremst en kristen nasjonal identitet. Kristendommen anses som en vesentlig del av det å være norsk, men det snakkes sjeldent om teologiske dogmer eller trosinnhold, og man kan anta at kristendom i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon dermed ikke innebærer (eller vektlegger) et trosaspekt. At islam og muslimske kulturelle og religiøse praksiser er blitt en integrert del av Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon, kan videre skyldes at islam heller ikke blir ansett som en religion, men som en politisk kraft eller en ideologi. Tro og politikk – det private og det offentlige - blandes dermed ikke, dersom verken islam eller kristendommen representerer en religion med trosinnhold.

Den konsekvente kritikken av kirkens politiske delaktighet kan styrke tanken om Listhaugs todelte syn på kristendommen; på den ene siden er det snakk om kristen identitet som Listhaug anser seg selv som en svært god representant for. På den andre siden er det snakk om kristen tro som kirken og dens ledere har sviktet i å representere, og som de i større grad bør konsentrere seg om. Listhaugs bruk av 'religion' legger således opp til at man ikke kan forkynne tro og politikk på en og samme tid. Særlig gjelder dette en politikk som er innvandringsliberal og følgelig mer åpen for flere religioner, verdier og kulturer enn Listhaug selv. De liberale holdningene representert gjennom Kristelig Folkeparti, kirken og biskopene fremstilles som uforenelig med et reelt ønske om å kjempe for 'folkets' verdier, trygghet og velferd.

Der det er snakk om religion opptrer altså religion som en form for essens; den danner grunnlaget for menneskets eller folkets identitet, deres verdier, kultur og holdninger. Bruken av religion som identitetsmarkør legger videre opp til en forståelse av at man kan tilegne seg fullstendig kunnskap om blant annet et menneskets verdier basert på dets religiøse tilhørighet. Tekstene gir uttrykk for at Listhaug sitter på en form for sannhet om både islam og kristendommen, og om hva de ulike religiøse tilhørighetene kan fortelle oss om et menneskets verdier og holdninger. Kristendommen brukes som et verktøy i avvisningen av islam, og islam anses som et truende element som setter kristendommens forrang i fare. Dette er en sannhet Listhaug i stor grad forplikter seg til. Videre brukes dette, i tråd med høyrepopulistiske partier,

som et retorisk verktøy i argumentasjon for en streng innvandringspolitikk som vil kunne ivareta og styrke 'vår kristne' identitet og dens tilhørende verdier.

8.4 Legitim kritikk eller islamofobiske ytringer?

Listhaug ytrer tydelig frustrasjon over at hun og hennes meningsfeller blir stemplet som rasister eller ekstreme på bakgrunn av det hun anser som legitime meninger og uttalelser. Det er en vesentlig forskjell på legitim islamkritikk og islamofobiske ytringer, og denne forskjellen er ifølge Bangstad (2015) at sistnevnte forutsetter en grad av generalisering av muslimer. En slik form for generalisering kommer til en viss grad til uttrykk i Listhaugs bruk av 'religion' og 'verdier', da religiøs identitet som vi har sett ser ut til å danne grunnlag for menneskers egenskaper, verdier og holdninger. I Listhaugs diskurs representerer muslimer og islam dårlige verdier og holdninger, nordmenn og kristendommen gode. Men er dette tilstrekkelig til å hevde at Listhaugs bruk av 'religion' og 'verdier' gir uttrykk for islamofobi?

Bangstad (2015) sin definisjon av islamofobiske ytringer er som nevnt i kapittel 3 tredelt. For det første utgår islamofobiske ytringer fra en «essensialistisk forestilling om hva islam 'er'» og en «deterministisk forestilling om at muslimer 'tenker og handler' i pakt med hva denne forestillingen om islam 'er'» (Bangstad, 2015, s. 12). Dersom man leser innleggene hver for seg, kan man konkludere med at enkelte innlegg er basert på en legitim religionskritikk. Der Listhaug kritiserer Quereshi for hans manglende vilje til å ta avstand fra steining av homofile, vil mange være enig i at dette er en kritikk av legitim karakter. I dette innlegget avslutter Listhaug også med at Quereshi sine holdninger står fjernt fra 'vanlige muslimer' i Norge, noe som følgelig gjør at det ikke er et generaliserende innlegg. Dersom man imidlertid leser alle innleggene om islam og muslimer som en helhet, slik vi har gjort i denne analysen, kan man argumentere for at det fremmes en form for essensialistisk forestilling om hva islam 'er'.

Denne forestillingen fremmes ikke minst gjennom hvilke kollokasjoner forankringspunktet islam har; kultur, ekstremisme, holdninger, verdier og trussel. Islam 'er' uforenelig med 'det norske', islam 'er' en trussel mot 'norske verdier', islam 'er' grobunn for ekstremisme, og islam 'er', ifølge Shurika Hansen, en ideologi. Samfunnsfiendtlige holdninger, hatpredikanter, radikale grupperinger, islamisme og sharia blir fremstilt som uunngåelige konsekvenser av islam, noe som støtter opp under det Bangstad skriver om en deterministisk forestilling om at muslimer 'tenker og handler' i pakt med hva islam 'er'. Tekstene gir slik sett uttrykk for at

holdningene som fører til alt det øvrige er iboende i muslimeren - de forsvinner ikke bare fordi man endrer bosted til Norge.

Det andre definatoriske grepet til Bangstad er at islamofobiske ytringer har en «åpenbart uriktig og hatefull karakter», som anvender seg av «analogier av hatefull karakter» og ytres med den hensikt å stigmatisere og diskriminere muslimer på bakgrunn av deres eventuelle religiøse tilhørighet (Bangstad, 2015, s. 12). Som leser av en tekst kan man umulig vite med sikkerhet hva forfatterens hensikt med produksjon av teksten er, med mindre dette skrives eksplisitt. Innleggene kan ikke kategoriseres som innlegg preget av en eksplisitt hatefull karakter - det er større belegg for å si at innleggene er preget av frykt, enn å konkludere med at de er motivert av muslim-hat. Fortellinger om bekymring blant 'mange' og redsel og uro for innvandring og dens konsekvenser dukker eksempelvis opp flere ganger i tekstene, men at noen 'hater' innvandring eller muslimer skrives aldri. Ei heller kan man påstå at innleggene er publisert med hensikt om å stigmatisere eller diskriminere muslimer på bakgrunn av deres religiøse tilhørighet, men den generaliseringen av muslimer og islam som innleggene kan føre til og videre opprettholde, gjør det imidlertid mulig å bruke innholdet i enkelte innlegg til å legitimere slike ønsker.

Det tredje trekket ved islamofobiske ytringer er at det er snakk om ytringer som utgår fra en forestilling om at muslimer i «kraft av sin religiøse tilhørighet er mindre verdt og/eller ikke har krav på de samme rettigheter som andre i det norske eller europeiske samfunn» (Bangstad, 2015, s. 12). Dersom det var snakk om en forestilling hvor muslimers verdier og holdninger i kraft av sin religiøse tilhørighet er mindre verdt og derfor ikke bør aksepteres på lik linje som nordmenns, ville dette punktet vært mer passende. De verdiene Listhaug relaterer til muslimer og deres religiøse og kulturelle praksiser får tildelt en betydelig mindre verdi og aksept i det norske samfunnet enn hva norske religiøse og kulturelle praksiser får.

I innleggene har religiøs tilhørighet og kulturell tilhørighet en tendens til å flyte over i hverandre, og dersom man ser på det sistnevnte trekket ved islamofobiske ytringer med utgangspunkt i kulturell tilhørighet, er flere av innleggene mer treffende. I et innlegg skriver Listhaug at kulturer som undertrykker kvinner, «tvinger dem inn i niqab og nekter folk religionsfrihet og ytringsfrihet», ikke er like bra som kulturer som bygger på frihetsverdier (Listhaug, 08.06.18). Innlegget avsluttes med «noen verdier er bedre enn andre» og «derfor må vi verne om dem». Det gjøres altså en rangering av både verdier og kulturer, som implisitt

forteller oss at muslimsk kultur innehar verdier som er mindre verdt – eller lavere rangert – enn ‘norske verdier’.

8.4.1 Muslimsk kultur i fokus

Helland (2019) anser islamofobi som en form for rasisme som i stor grad er kulturell, og store deler av det som i Listhaugs diskurs omtales som problematisk ved islam relateres til muslimsk kultur. Det nettopp nevnte innlegget hvor Listhaug skriver om kulturer som undertrykker kvinner og frarøver mennesker deres religions- og ytringsfrihet som videre relateres til det muslimske plagget niqab er her et godt eksempel. Det skrives at slike kulturer ikke er like bra som kulturer som bygger på frihetsverdier, før dette brukes som argumentasjon til å verne om de verdiene som er ‘bedre enn andre’.

I de intertekstuelle relasjonene kommer former for kulturell rasisme sterkere til uttrykk. Blant annet i Storhaug sin uttalelse om at den muslimske minoriteten i Norge skiller seg fra majoriteten ved at det er kulturen som styrer dem, mens nordmenn på sin side styrer seg selv og kulturen etter eget ønske. Storhaugs påstand om at de muslimske drapsmennene er «et produkt av en kultur» (Helland, 2019, s. 104) kan delvis finne støtte i Listhaugs gjentagende kritikk av praksis som relateres til muslimske kulturer. Listhaugs bruk av ‘religion’ og ‘verdier’ kan først og fremst sies å gi uttrykk for en implisitt kulturell rasisme – der muslimsk kultur utgjør dårlige og uforanderlige verdier hos muslimske innvandrere, mens Storhaugs uttalelser mer eksplisitt gir uttrykk for at kultur er det essensielle og uforanderlige vesenstrekket ved en hel befolkningsgruppe (Helland, 2019, s. 113).

Gullestad (2002) skriver om former for monokulturalisme, hvor den gjennomgående visjonen er én identitet, én kulturarv og ett ståsted (s. 105). Denne visjonen blir til dels gitt uttrykk for i Listhaugs tekster. Innvandrere blir ikke som i Gullestads analyse av Svarstad Hauglands innlegg omtalt som «flerkulturelle innslag», men kulturell tilhørighet vektlegges. Der det snakkes om dårlig kultur eller ‘ukultur’ er det i prinsippet alltid relatert til islam og uønskede konsekvenser ved muslimsk innvandring. Det fortelles at det i en rekke muslimske land er det et «overveldende flertall» for å innføre sharia (Listhaug, 08.06.18), at «høy innvandring år etter år» vil sette «våre verdier, våre tradisjoner og kultur mer og mer under press» (Listhaug, 14.07.17) og at «vi bør kreve at de som kommer hit, faktisk tilpasser seg vår kultur, ikke omvendt» (Listhaug, 2018, s. 122-123). Videre understrekes det at skolegudstjeneste er en del av «vår tradisjon og kultur», og at tilbud om skolegudstjeneste bør være obligatorisk for alle

skoler å tilby nettopp fordi «vi må stå opp for våre verdier, kultur og tradisjon» (Listhaug, 06.05.17). ‘Vår kultur’ har forrang – og de som kommer hit må derfor tilpasse seg ‘oss’.

8.4.2 Fryktbasert argumentasjon

Listhaug gir uttrykk for at ‘mange’ nordmenn opplever å ikke bli tatt på alvor eller latterliggjort og stemplet dersom de ytrer sine meninger. Helland (2019) skriver at dette er en variant av det som er blitt kalt «the argument of fear», hvor utgangspunktet er at ‘vanlige folk’ føler en «genuin frykt fordi de blir oversvømt av innvandrere fra fremmede kulturer» (s. 97). På denne måten går man, ifølge Helland, fra en påstand om at folk føler en frykt som er ekte, til å påstå at det de frykter også er ekte eller reelt.

Flere av punktene vi allerede har vært innom kan relateres til hovedtankene i Eurabia-sjangeren, og den høyrepopulistiske tanken om at det foregår en ‘islamiseringsprosess’ er et av hovedtrekkene i denne sjangeren. Som Bangstad (2014) var inne på, finner man i sentrum av Eurabia-sjangeren det som omtales som en «fear of small numbers» som viser til en merkbar frykt blant medlemmer av den hvite majoriteten i Norge for å gradvis bli en minoritet i eget land (Bangstad, 2014, s. 144). Tanken er at det foregår det en prosess i Norge og resten av Europa hvor muslimene gradvis tar over. Dette skjer gjennom et samarbeid mellom muslimer og ledende politikere, og dette samarbeidet blir forsøkt skjult fra resten av befolkningen. Ifølge tekstene eksisterer det en reell redsel om for å bli en minoritet i eget land blant de ‘mange’ Listhaug har snakket, og Listhaugs advarende innlegg om at det i ‘mange muslimske land’ er et overveldende flertall for å innføre sharia er i tråd med denne tankegangen. Når det videre advares mot å tro at disse holdningene forsvinner idet innvandlerne krysser grenser vises det til at disse tankerekkene allerede eksisterer i det norske land – de har allerede blitt ‘importert’ gjennom innvandring. En liberal innvandringspolitikk ført fram av eliten vil følgelig bidra til at disse holdningene får etablere seg og vokse, og fremveksten av disse holdningene vil føre til en uunngåelig utvisking av ‘norske verdier’.

I likhet med det vi har drøftet rundt både høyrepopulistisk retorikk og islamofobiske ytringer, gir tekstene heller ikke her eksplisitt uttrykk for å støtte opp under Eurabia-teorien. Det er imidlertid mye støtte å finne i tekstene for denne teorien, ikke minst dersom man flytter fokuset til de intertekstuelle relasjonene påvist i tekstene. I disse relasjonene finnes det stemmer som er langt mer tydelig i tanken om en muslimsk overtagelse. Store deler av Storhaugs uttalelser kan ifølge Helland plasseres innen en «Eurabia-sjanger» (Helland, 2019, s. 108), og det hviler en grunnleggende tanke om at muslimer på sikt vil «ta over» Europa, og herunder også Norge i

Storhaugs argumentasjon. Hennes innlegg på HRS om den 'kulturelle revolusjonen' og dets oppfordringer om å dokumentere denne revolusjonen viser til en slik tankegang.

9. KONKLUSJON

Ved bruk av kritisk diskursanalyse og dens metodiske verktøy har vi i denne oppgaven sett at innvandringsdiskursen slik den blir presentert gjennom Listhaugs Facebook-innlegg hviler på forankringspunktene ‘eliten’, ‘islam’ og ‘kristendommen’. I alle disse forankringspunktene spiller både ‘religion’ og ‘verdier’ en stor rolle og legger grunnlaget for en islam-kritisk og innvandringskritisk representasjon. Eliten har ifølge innleggene ikke evne til, eller ønske om, å ivareta ‘norske verdier’, noe som i stor grad relateres til deres liberale holdninger i innvandringspolitiske spørsmål. De ‘norske verdiene’ som må ivaretas blir ofte omtalt som ‘kristne verdier’, og kristendommen fungerer således både som identitetsmarkør for det ‘vi-et’ Listhaug henvender seg til - et ‘vi’ som deler et felles verdi-grunnlag, og som motsats til islam som fremstilles som en av de største truslene mot ‘vårt’ verdigrunnlag.

Modaliteten er høy - det fremmes svært liten tvil i Listhaugs representasjon. Diskursen er preget av en treghet som fører til at representasjonen opprettholdes og reproduseres; de stemmene som er inkludert støtter enten opp under Listhaugs representasjon, eller kritiseres for ikke å gjøre det. Tregheten kommer også til uttrykk gjennom en konsekvent oppfordring til en strengere innvandringspolitikk basert først og fremst på det faktum at ‘norske verdier’ er under press. Den høye modaliteten gir uttrykk for en sterk forpliktelse til ens egen sannhet og representasjon, og en slik representasjon hvor innvandring, islam og muslimer er en trussel mot ‘norske verdier’ og norsk identitet er en representasjon Listhaug og andre innvandringskritiske politikere tjener på at blir opprettholdt og produsert.

Religion som identitetsmarkør

I tekstene vi har sett mobiliserer Listhaug på mange av de samme politiske sakene som de høyrepopulistiske partiene i artikkelsamlingen *Saving the People: How Populists Hijack Religion* (2016). Skeptisisme mot innvandring, kritikk av islam og en generell skepsis mot politikere og ‘eliten’ er alle typiske kjennetegn ved høyrepopulistisk retorikk. Til tross for at det finnes en rekke retoriske likhetstegn, kan man ikke kategorisere Listhaugs innlegg som rene uttrykk for populisme. Som vi har sett oppfyller tekstene for eksempel ikke alle kravene til den indre logikken Müller (2016) fremlegger. Når det er sagt var hensikten med oppgaven ikke å undersøke hvorvidt Listhaugs tekster er populistiske, men i hvilken grad og på hvilke måter hennes bruk av ‘verdier’ og ‘religion’ kan sies å være uttrykk for høyrepopulisme. Og her vil

jeg hevde at tekstene i stor grad kan sies å gi uttrykk for den retorikken Marzouki, McDonnell og Roy (2016) har påvist at råder i europeiske høyrepopulistiske partier.

Religion fungerer først og fremst som en identitetsmarkør hvor kristendommen og 'kristne verdier' brukes til å ta avstand til islam og muslimske verdier. Islam blir omtalt som en politisk ideologi og ansett primært som problematisk og potensielt ødeleggende for 'norske verdier'. I tekstene representerer 'norske verdier' en grunnleggende del av den norske identiteten, og i likhet med høyrepopulistisk retorikk i Europa gir tekstene uttrykk for at innvandring, islam og muslimer truer europeisk og følgelig norsk identitet. Dette blir videre brukt som argumentasjon for en streng og restriktiv innvandringspolitikk. Ikke minst er det et utvilsomt fokus på grupperingene 'elite' og 'folk', noe som forsterker slektskapet til høyrepopulistisk retorikk.

Listhaugs bruk av 'verdier' og 'religion' slik vi har sett i denne oppgaven kan bidra til en stigmatisering av islam ved dens fremstilling av muslimer som en generalisert gruppe ute av stand til å integrere seg i det norske samfunnet. Ordene islam/muslimer og innvandring/innvandrere overlapper til den grad at man kan anta at der det er snakk om innvandring er det snakk om islam. Islam blir fremstilt som en enhetlig størrelse bestående av mennesker med verdier og holdninger som legger press på 'det norske'. Den eneste religionskritikken som kommer til uttrykk er islam-kritikk, ingen andre religiøse eller kulturelle praksiser blir kritisert. Da islam først og fremst blir relatert til negativt ladede hendelser og holdninger, ekstremisme, radikalisme og samfunnsfiendtlige holdninger, blir religionens nyanser og mangfoldighet visket vekk, noe som gjør det rimelig å si at tekstene til dels gir uttrykk for islamofobi.

I tekstene er det også mye som er stilltiende, blant annet de linjene som kan trekkes til Eurabia-teorien gjennom de påviste intertekstuelle relasjonene. Listhaug skriver ikke ordrett at det pågår en islamiseringsprosess, ei heller nevner hun Eurabia-teorien eksplisitt. Ved å referere til stemmer og tekster som representerer en langt mer tydelig ytterliggående høyre tankegang som støtter opp under Eurabia-teorien, deriblant Hege Storhaug og Resett – kan imidlertid tekstene brukes som argumentasjon og legitimering for en representasjon av islam, muslimer og innvandring preget av frykt, mistanke, avsky og antipatier.

Det må utelukkes at de øvrige nevnte intertekstuelle relasjonene kan være latente i form av at Listhaug ikke er seg selv bevisst på at hun foretar disse koblingene. Dette gjør imidlertid ikke relasjonene noe mindre viktig. Tvert imot vil jeg hevde at det er slike tekstlige relasjoner som i

størst grad er problematisk - de intertekstuelle relasjonene som er mer snikende, tvetydige og som har potensiale til å tolkes som uttrykk for mer høyreekstreme og islamofobiske holdninger. I en tid hvor Politiets sikkerhetstjeneste har sidestilt trusselen fra islamister med trusselen fra høyreekstreme (Døvik, m. Fl, 2020), er det vel så viktig å ta et oppgjør med språkbruk som kan støtte opp under eller til en viss grad legitimere høyreekstremt eller islamofobisk tankegods. Og i et av de analyserte innleggene skriver Listhaug nettopp det – «ekstremisme må bekjempes enten den tar utgangspunkt i islamisme, nynazisme eller andre totalitære ideologier» (Listhaug, 04.09.17). Det er påfallende hvor mye krefter som går inn i å bekjempe den førstnevnte, og hvor fraværende kritikken av, eller bevisstgjøringen rundt, eksistensen av høyreekstremisme i det norske samfunnet er.

Mennesket redusert til entydigheten av religiøs og kulturell art

Så til den overordnede problemstillingen: Hvilken rolle og betydning har ‘religion’ og ‘verdier’ i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon? I drøftingen har vi sett at både ‘religion’ og ‘verdier’ kan kobles opp til identitet, dog på ulike måter.

Religion er et klart definert tegn i Listhaugs diskurs. Der religion blir brukt, er det ikke snakk om teologiske dogmer eller åndelighet, men identitet. ‘Det norske’ er kristent, ‘det fremmede’ er muslimsk. Disse to er motparter og fremstilles uforenelig. Av religiøse retninger rommer religions-begrepet utelukkende islam og kristendom, ingen andre religioner er en del av diskursens tematikk.

Religion blir altså tildelt en identitetsbetydning: nordmenn – i kraft av sin tilhørighet til kristendommen - innehar grunnleggende bedre verdier enn muslimer. Muslimer - i kraft av sin tilhørighet til islam - innehar verdier som verken er gode, ønskelige eller forenelige med de norske og kristne verdiene. Videre spiller religion som identitetsmarkør en rolle som retorisk verktøy i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon for å markere avstand til innvandring, fremmede kulturer og religioner. I de tekstene vi har analysert råder det et perspektiv på islam som grobunn for dårlige verdier, holdninger og kulturelle praksiser som verken er forenelig eller ønsket i det norske samfunnet. På samme måte som islam representerer det som er uforenelig og uønsket, representerer kristendommen det som ‘fungerer’, det som er godt, naturlig og ønsket. Norge ‘er’ kristent, og muslimer ‘er’ islam, og ‘har’ dårligere verdier enn nordmenn.

Der islam er i fokus, er det som oftest snakk om enkeltpersoner eller grupperinger. Det skrives sjeldent eksplisitt om ‘muslimer’ som en helhetlig gruppe – i stedet skrives det om islam, muslimsk kultur og muslimsk praksis. Uten unntak blir islam omtalt i negativ kontekst. Islam betyr problemer, og islams tilstedeværelse i samfunnet er delaktig i utviskingen av ‘norske verdier’. Islam blir videre fremstilt som en underlegen religion (eller ideologi, som følgelig fjerner religions-aspektet og diskrediterer muslimers ønsker) og som en motsats til kristendommen. Innleggene gir belegg for å anse islam som en grobunn for illiberale holdninger, samfunnsfiendtlighet, diskriminering og islamisme, fremfor en religion bestående av trosinnhold og teologiske dogmer. De muslimske stemmene som fremheves representerer ytterpunktene; det er enten snakk om hatpredikanter og ekstremister, eller personer som har forlatt islam på grunn av undertrykkelse, diskriminering og vold utført i religionens navn.

Både islam og kristendommen blir i Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon generalisert og omtalt som to enhetlige, motsatte identitetsmarkører. Når det gjelder ‘verdiers’ rolle og betydning etableres det en relasjon mellom verdier og religiøs tilhørighet, hvor gode verdier relateres til kristendommen, mens dårlige verdier relateres til islam.

‘Verdier’ er dog et mer vagt definert tegn i diskursen. Det gjennomgående hovedargumentet for streng innvandringspolitikk er at ‘verdiene’ helt klart er under press, dette er tekstene tydelig på. Hva verdiene innebærer er imidlertid mer vagt, men ‘verdier’ får i likhet med ‘religion’ en identitetsbetydning. Verdiene er både ‘norske’ og ‘kristne’ og forankret i norsk identitet. Bruken av ulike fortegn gjør det mulig for leseren å ilegge ordet den betydningen som passer ens egne bekymringer og perspektiver. Hvorvidt denne uklarheten er et bevisst trekk fra Listhaugs side er det bare mulig å spekulere på, men det bidrar til at relativt flere kan kjenne seg igjen i budskapet som formidles, enn hva tilfelle ville vært dersom det faktisk var snakk om spesifikke verdier. Uansett er alle beskrivelsene av verdiene med på å bygge opp under en grunnforståelse av at de først og fremst er ‘våre’ – de er en integrert del av den norske identiteten. På bakgrunn av den uklarheten som finnes rundt verdibegrepet, mener jeg verdienes rolle i den innvandringspolitiske argumentasjonen vi har sett på først og fremst er et retorisk virkemiddel på linje med bruken av religion.

Jeg mener denne oppgavens analyse og drøfting påviser at Listhaugs bruk av ‘religion’ og ‘verdier’ i innvandringspolitisk argumentasjon legger opp til en forståelse av at man kan tilegne seg ‘sannheten’ om et menneskets verdier, holdninger og i det hele tatt vesen, basert kun på personens religiøse identitet. Analysen har påvist at en rekke av innleggene består av både

påstander og antagelser, men den høye bruken av modalitet og modale verb bidrar til at innleggene gir uttrykk for svært lite tvil. De innleggene vi har analysert legitimerer bestemte synspunkter, mens de fratår andre synspunkter sin gyldighet ved å ekskludere synspunktene talspersoner som naive, virkelighetsfjerne og vinglete.

I innleggene formidler Listhaug at 'våre verdier' er under press – og dette er en sannhet hun forplikter seg til. Ved å konsekvent rette fingeren mot innvandring og muslimsk religiøs og kulturell praksis som den største trusselen mot de 'norske verdiene', bidrar diskursen til å produsere og reprodusere en representasjon hvor muslimer har iboende dårlige verdier som er uforenelig med 'norske verdier'. Tekstene gir uttrykk for en forutinntatt kunnskap om muslimer og islam som er forankret i frykt, fordommer og mistanke. En kunnskap Listhaug aldri stiller spørsmål ved. Videre forteller denne representasjonen oss at dersom politisk handlekraft ikke finner sted relativt øyeblikkelig, vil fremtiden se mørk ut. Alvoret er med andre ord stort, og dersom situasjonen fortsetter slik den er i dag, vil de uønskede verdiene bli den 'nye normalen'. 'Norske verdier' vil viskes ut, og i ytterste konsekvens opphøre.

Dersom den som leser Listhaugs innlegg i utgangspunktet er skeptisk til innvandring og muslimer, vil tekstene kunne forsterke denne følelsen og føre til en økt fremmedfrykt og mistanke i det norske samfunnet rettet ikke bare mot muslimer, men mot mennesker med ulike kulturer, tradisjoner og holdninger. Et samfunn vil (heldigvis) aldri bestå kun av mennesker som er deg selv lik. Dette betyr ikke nødvendigvis at innvandring fører til at norsk identitet opphører, men det betyr at identitet som mange andre ting er sammensatt og flytende.

I Listhaugs innvandringspolitiske argumentasjon, slik den kommer til uttrykk i de innleggene og utdragene vi har analysert, blir både 'religion' og 'verdier' ilagt en kunnskapsbetydning; din religiøse tilhørighet gir kunnskap om dine verdier, holdninger og ønsker. Ved å bli ilagt denne betydningen får både 'verdier' og 'religion' en rolle som identitetsmarkør som potensielt kan fungere som et retorisk virkemiddel for å ta avstand til det som er fremmed, og videre bidra til å redusere mennesker til entydigheten av religiøs eller kulturell art.

Litteratur

Acharki, F., Brekke, A., Søvik, O., Haraldsen, S., Wilden, V., Zondag, M.H.W. (2019) Manshaus endret plan etter frokost med foreldrene. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/manshaus_-_burde-ha-planlagt-angrepet-bedre-1.15005370

Arbeiderpartiet (u.å.). Om Arbeiderpartiet. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.arbeiderpartiet.no/om/>

APA-manual (2018) Norsk APA-manual. En nasjonal standard for norskspråklig APA-stil. Hentet fra <https://www.unit.no/sites/default/files/media/filer/2019/01/APA-norsk.pdf>

Bangstad, S. (2014). *Anders Breivik and the rise of islamophobia*. London: Zed Books.

Bangstad, S. (2015) Islamofobi og rasisme. *Agora*, 31(3-4), s. 5-29. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2014/03-04/islamofobi_og_rasisme

Berglund Steen, R. (2018, 24. oktober). Velkommen til demokratiet, Listhaug! *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/velkommen-til-demokratiet-listhaug-1.1222590>

Brekke, T. (2002) *Gud i norsk politikk: religion og politisk makt*. Oslo: Pax Forlag

Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Døvik, O., Skille, Ø.B., Zondag, M.H.W. (2020, 4. februar) PST om trusselen fra høyreekstreme: - New Zealand-angrepet ble en driver vi ikke forutså. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/for-forste-gang-sidestiller-pst-trusselen-fra-hoyreekstreme-og-islamister-1.14887380>

Ekle, L. (2017, 7. november) Nye innfallsvinkler til forslitte debatter. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/kultur/bok/anmeldelse-av-_det-internasjonale-gjennombruddet_-1.13768174

Elnan, T.S., Pettrém, M.T. (2018, 3. desember) Vikarlærer som nektet å håndhilse på kvinner, tapte saken i Diskrimineringsnemnda. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/kultur/i/ddEWo1/vikarlaerer-som-nektet-aa-haandhilse-paa-kvinner-tapte-saken-i-diskrimineringsnemnda>

Enli, G (2015). Politisk logikk eller medielogikk? Norske partilederes strategier, imagebygging og autentisitet i sosiale medier. *Norsk Medietidsskrift* 22(3), s. 1-19. Hentet fra https://www.idunn.no/nmt/2015/03/politisk_logikk_eller_medielogikk_-_norske_partilederes_st

Fangen, K., & Vaage, M.N. (2014) FrP-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon. *Agora* 3-4(31). s. 30-63. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2014/03-04/frp-politikers_innvandringsretorikk_i_posisjon_og_opposisjon

Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse – Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge

Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Crititcal Study of Language* (2 utg.). Harlow, England: Pearson Education Limited.

Fossen, C.H., Simonsen, T.P., Kolberg, M., Cosson-Eide, H., Kalajdzic, P., Brekke, A. (2018, 20. mars) Sylvi Listhaug (Frp) går av som justisminister. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/sylvi-listhaug-_frp_-gar-av-som-justisminister-1.13970656

Fremskrittspartiet (2020) Innvandring og integrering. Hentet fra <https://www.frp.no/tema/innvandring>

Fremstad, M. (2017, 23. juli) Støre avviser ekstra asylkvote fra Italia. *ABC Nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/2017/07/23/195319069/store-avviser-ekstra-asylkvote-fra-italia>

Furuly, T., Randen, A. (2017, 9. aug) Hareide sleiker imamer oppetter ryggen. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/listhaug-i-strupen-pa-hareide-1.13634408>

Glomnes, L.M., Torset, N.S. (2015, 15. desember) 10 sitater som viser at Sylvi Listhaug liker å slå med storslegga. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/bG1A/10-sitater-som-viser-at-sylvi-listhaug-liket-aa-slaa-med-storslegga?>

Gullestad, M. (2002) *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget

Hageskal, A., Setten, K. (2018, 21. mars) Listhaug-utspillene som fikk folk til å sette kaffen i halsen. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/listhaug-utspillene-som-fikk-folk-til-a-sette-kaffen-i-halsen/69630932>

Hansen, V. B. (2017, 20. aug) Debatten om norske verdier: - Politikerne forstår ikke verdibegrepet. *ABC nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2017/08/20/195324556/politikerne-forstar-ikke-verdi-begrepet>

Hareide, K.A. (2017, 17. juli) Angrep er Listhaugs eneste forsvar. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/AABBE/angrep-er-listhaugs-eneste-forsvar>

Helland, F. (2019) *Rasismens retorikk: studier i norsk offentlighet*. Oslo: Pax Forlag

Hellevik, T. & Hellevik O. (2016). Verdier og verdiutvikling. I Frønes, I, Kjølørød, L. (red) *Det norske samfunn* (7. utgave, bind 3, s. 58-83). Oslo: Gyldendal akademisk.

Henriksen, J., Krogseth, O. (red.) (2009). *Pluralisme og identitet: Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Helljesen, V., Nygaard, A., Olsson, S.V. (2019, 18. september). Ber politiet vurdere Resett-innlegg om Raja. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/ber-politiet-vurdere-resett-innlegg-om-raja-1.14708681>

Holmes, M.C.S. (2017, 3. august) Nær åtte av ti Frp-velgere mener norske verdier er under angrep. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/i/GVE1V/naer-aatte-av-ti-frp-velgere-mener-norske-verdier-er-under-angrep>

Human Rights Service (u.å.) Om HRS. Hentet 20. april 2020 fra <https://www.rights.no/om-hrs/>

Hvidsten, A.H. (2019) Et populistisk manifest. *Agora* 36(2), s. 237-248. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2019/02/et_populistisk_manifest_

Hvidsten, A.H., Thorsen, D.E. (2017). Populisme som samtidsdiagnose og faresignal. *Agora* 34(1), s. 327-338. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2017/01/populisme_som_samtidsdiagnose_og_faresignal

Jagland, T. (2017, 4. september) Den farlige populismen. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/den-farlige-populismen/68653443>

Johnsen, A.B., Wold, O.M. (2017, 30. Juli) Høyre-Linda og Sp-Ola samstemte: Norske verdier er under angrep. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/KVmlG/hoeyre-linda-og-sp-ola-samstemte-norske-verdier-er-under-angrep>

Juergensmeyer, M. (2019) Religious Nationalism in a Global World. *Religions*. 10(2). s. 97- Hentet fra: <https://doi.org/10.3390/rel10020097>

Jørgensen, M.W., Phillips, L. (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Konstad, M. (2018, 13. mars) Listhaug: - Det var ikke meninga å såre noen. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/listhaug_-_det-var-ikke-meninga-a-sare-noen-1.13960343

Krekling, D.V. (2018, 14. mars) Her er 11 Listhaug-utspill som har satt fyr på Norge. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/her-er-11-listhaug-utspill-som-har-satt-fyr-pa-norge-1.13958713>

Kristiansen, M.N. (2017, 17. januar) Biskopen fikk chatmelding da han kommenterte politikk. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/demokraten/biskopen-fikk-hatmelding-da-han-kommenterte-politikk-1.913988>

Kroken, E.T., Bekkevard, B.K., Mortensen, T., Leiros, M. (2017, 6. august). VG spør folket: Hva er norske verdier? – Det er bygda og norsk mat. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/nqekm/vg-spoer-folket-hva-er-norske-verdier-det-er-bygda-og-norsk-mat>

Kvale, S., Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Linklater, A. (2005, 17. mai) Danger Woman. *The Guardian*. Hentet fra <https://www.theguardian.com/film/2005/may/17/religion.immigration>

Listhaug, S. (2017, 20. juli) Sannheten svir, Hareide! *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/yqplR/sannheten-svir-hareide>

Listhaug, S. (2018) *Der andre tier*. Oslo: Kagge Forlag

Mathisen, W.C. (1997) *Diskursanalyse for statsvitere: hva, hvorfor og hvordan*. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Hentet som digital utgave fra nasjonalbiblioteket: https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010042806055?page=3

Marzouki, N., McDonnel, D. (2016) Populism and religion. I Marzouki, N., McDonnel, D. & Roy, O. (Red.) *Saving the People: How Populists Hijack Religion*. (s. 1-13). London: Hurst.

Molnes, G., Lech, K. (2017, 2. august) Listhaug langer ut mot Borten Moes barne-TV-verdier. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/KV4Q6/listhaug-langer-ut-mot-borten-moes-barne-tv-verdier>

Mouffe, C. (2018) *For a Left populism*. New York: Verso Books

Müller, J.W. (2016) *Hva er populisme?* Overs. Holm-Hansen, L. Oksnøyen: Heinesen Forlag

Nussbaum, M. (2012) *The New Religious Intolerance*. Cambridge: Harvard University Press

Olsen, T.A. (2006) Diskursanalyse i religionsvitenskapen. I Kraft, S.E., Natvig, R.J. (Red.), *Metode i religionsvitenskap*. (s. 51-71). Valdres: Pax Forlag

Persen, K. (2017, 5. juli) Det er ikke sikkert at flere kvinner bruker nikab eller burka i Norge. *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/faktisk.no_-det-er-ikke-sikkert-at-flere-kvinner-bruker-nikab-eller-burka-i-norge-1.13588821

Persvold, A. Z. (2020, 8. mai) Fanatisme. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/fanatisme>

Resett (2020) Om oss. Hentet fra <https://resett.no/om-oss/>

Ramnefjell, G. (2019, 27. april). En resett for Resett. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/en-resett-for-resett/71017788>

Roy, O. (2016) Beyond populism. I Marzouki, N., McDonnel, D. & Roy, O. (Red.) *Saving the People: How Populists Hijack Religion*. (s. 185-201). London: Hurst

Sand, L. N. (2017, 4. august) Vafler og hjerter. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ytring/debatten-om-norsk-kultur-vafler-og-hjerter-1.13628898>

Simensen, J. (2018, 10. april). Terje Tvedts retorikk og metode. *Dagsavisen*. Hentet fra: <https://www.dagsavisen.no/debatt/terje-tvedts-retorikk-og-metode-1.1126686>

Simonnes, H. (2019) *Kampen om korset i politikken*. Bergen: Vigmostad & Bjørk

Skjetne, O.L. (2018, 6. april) Frp-forslag: Vil forby bønnerop fra moskeer i Norge. *VG*.

Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/m6p85q/frp-forslag-vil-forby-boennerop-fra-moskeer-i-norge>

Skrede, J. (2017) *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Skybakmoen, J. (2019, 15. mars) Resetts kommentarfelt etter massedrapene: Motstandsfolk, ikke terrorister. *Filter Nyheter*. Hentet fra: <https://filternyheter.no/resetts-kommentarfelt-etter-massedrapene-motstandsfolk-ikke-terrorister/>

Sterud, K. (2017, 3. oktober) Krangler om HRS-fotoprojekt: Samler inn bilder av «den kulturelle revolusjonen». *NRK*. Hentet fra https://www.nrk.no/kultur/minerva-kommentator_-mener-hrs-fotoprojekt-er-_egnet-til-a-piske-opp-rasisme_-1.13717156

Storhaug, H. (2017, 1. oktober) Rights dokumenterer den kulturelle revolusjonen. *Human Rights Service*. Hentet fra <https://www.rights.no/2017/10/rights-dokumenterer-den-kulturelle-revolusjonen/>

Stålsett, S. (2018) Bokmelding. Terje Tvedt: Det internasjonale gjennombruddet. *Kirke og kultur*, 122(02), s. 187-191. Hentet fra <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3002-2018-02-11>

Suvatne, S. S. (2017, 15. august) Kampen om norske verdier - SV-topp lei praten om å verne norske verdier: Kaller politikere uverdige. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/sv-topp-lei-praten-om-a-verne-norske-verdier-kaller-politikere-uverdige/68595193>

Svaar, P. (2018, 14. mars) Listhaug har slettet Facebook-innlegg. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/listhaug-sletter-omstridt-facebook-innlegg-1.13961460>

Taggart, P. (2000). *Concepts in the Social Sciences: Populism*. Open University Press: Buckingham, Philadelphia

Taylor, C (2002) Foucault om frihet og makt. *Agora*, 20(3-4), s. 288-310. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2002/03-04/foucault_om_frihet_og_makt

Thanem, T. (2018, 20. mars) Sylvi Listhaug gikk av som justisminister: Dette har skjedd. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/MgpOdr/sylvi-listhaug-gikk-av-som-justisminister-dette-har-skjedd>

Tvedt, T. (2018) *Det internasjonale gjennombruddet*. Oslo: Dreyers Forlag

Urbye, F.F. (2018, 7. august) Håndhilser ikke på kvinner - mistet jobben. *Dagsavisen*. Hentet fra: <https://www.dagsavisen.no/oslo/handhilser-ikke-pa-kvinner-mistet-jobben-1.1182479>

Vege, H.H. (2018, 6. november) Ole Paus hånet Frp-politikere under kirkekoncert: Listhaug krever unnskyldning. *Nettavisen*. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/ole-paus-hanet-frp-politikere-under-kirkekoncert-listhaug-krever-unnskyldning/3423556001.html>

Viljugren, A.N. (2017, 12. september) Velgerne hadde fortjent en bedre valgkamp enn de fikk. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/622de/velgerne-hadde-fortjent-en-bedre-valgkamp-enn-de-fikk-det-paavirket-nok-resultatet-agnes-naerland-viljugrein>

Westeng, K. (2016, 28. november) Gunnar Stavrum møtte Ingebrigt Steen Jensen til debatt i Politisk kvarter. *Nettavisen*. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/nyheter/innenriks/ingebrigt-steen-jensen---sylvi-listhaug-forer-egentlig-arbeiderpartiets-innvandringspolitikk/3423287240.html>

Aalborg, B. (2019, 7. juni) Populisme og løftebrudd. *Vårt Land*. Hentet fra <https://www.vl.no/meninger/kommentar/populisme-og-loftebrudd-1.1535632>

Facebook-innlegg

Knut Arild Hareide. (2018, 26. oktober). Rystende Politisk kvarter! [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/Knut.Arild.Hareide/>

Sylvi Listhaug. (2016, 27. april). Det er uakseptabelt at religiøse organisasjoner i Norge inviterer personer som til de grader undergraver norske verdier. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2016, 18. mai). Flott om den norske debatten kan bidra til at Sverige åpner øynene og diskuterer de store utfordringene de har med innvandring og integrering! [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2016, 28. juni). Nå har jeg vært på landsstevne arrangert av Evangeliesenteret, med flere tusen kristne fra hele landet. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2016, 18. oktober). Jeg mener de som kommer til Norge må tilpasse seg samfunnet vårt. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2016, 30. desember). Inspirerende møte i dag med et av mine store forbilder Ayaan Hirsi Ali. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 3. mars). Siste dag på jobben før jeg går ut i fødselspermisjon hadde jeg gleden av å holde tale på Oslo symposium med over 550 deltagere. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 6. mai). God morgen! Skolegudstjeneste er en del av vår tradisjon og kultur som mange setter pris på enten de er personlig kristen eller ikke. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 14. juli). Jeg tror mange er opptatt av hvilket samfunn våre barn og barnebarn skal vokse opp i. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 15. juli). Det er ikke Jonas Gahr Støre og mangemillionærer som merker konsekvensene av innvandring! [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 20. juli). KrFs partileder Knut Arild Hareide gikk nylig til angrep på meg i VG. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 23. juli). Hvor lenge står Støre på dette standpunktet før han snur og inviterer flere asylsøkere? [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 4. august). Det har vært nok politikere som reiser på dialogkonferanser og bare snakker folk etter munnen. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 6. august). I morgen kommer en knalltøff dame og en god kollega av meg på besøk. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 4. september). I dag møtte jeg Fahad Quereshi som nektet å håndhelse på meg. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra: <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2017, 14. desember). Utrolig sterk opplevelse i dag. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 07. februar). Etablerte medier og faktisk.no er på tå hev for å ta oss på feil. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 8. juni). I en rekke muslimske land er det overveldende flertall for å innføre sharialovgivning. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 8. juni). Kulturer som undertrykker kvinner, tvinger dem inn i niqab og nekter folk religionsfrihet og ytringsfrihet er ikke like bra som kulturer som bygger på frihetsverdier. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 20. september). Nei, Ingebrigt Steen Jensen, vi er hverken «rasister» eller «hatere». [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 4. desember). I Norge håndhilser vi på hverandre. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Sylvi Listhaug. (2018, 19. desember). Likestillingsombud Hanne Bjurstrøm mener muslimske menn i religionens navn skal slippe å håndhilse på kvinner. [Facebook statusoppdatering]. Hentet fra <https://www.facebook.com/listhaugfrp/>

Vedlegg

Vedlegg 1, Godkjenning fra NSD

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 374907 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt: Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt behandlingen gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 30.03.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html. Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om politisk oppfatning og religion, samt alminnelige personopplysninger frem til 29.05.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil behandle personopplysninger med grunnlag i en oppgave av allmenn interesse. Formålet er å analysere politisk argumentasjon i form av offentlige Facebook-innlegg samt den registrerte sin selvbiografi. Vår vurdering er at behandlingen oppfyller vilkåret om vitenskapelig forskning, jf. personopplysningsloven § 8, og dermed utfører en oppgave i allmennhetens interesse. Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger med grunnlag i at den registrerte åpenbart selv har offentliggjort personopplysningene. Opplysningene er hentet fra den registrerte sin offentlige Facebook-profil, samt den registrerte sin utgitte selvbiografi. Behandlingen har hjemmelsgrunnlag i personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav e), jf. art. 6 nr. 3 bokstav b), jf. art. 9 nr. 2 bokstav e), jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- Om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a)
- Formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenelige formål
- Dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet

- Lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19) og protest (art. 21). Det kan også unntas fra informasjonsplikt etter art. 14 nr. 5 b).

Det behandles ingen opplysninger om den registrerte som ikke er offentliggjort av den registrerte selv, opplysningene er derfor ikke av en personlig karakter. Det er med grunnlag i dette NSDs vurdering at personvernulempen er lav. På bakgrunn av dette kan det unntas fra retten til informasjon på grunnlag av at den registrerte vil ha liten nytte av informasjonen. Det vil dermed være uforholdsmessig vanskelig å gi informasjon, sett opp mot nytten. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Jørgen Wincentzen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)